TRC Journal of Telangana Studies

Vol. I, No.1, April - June 2019

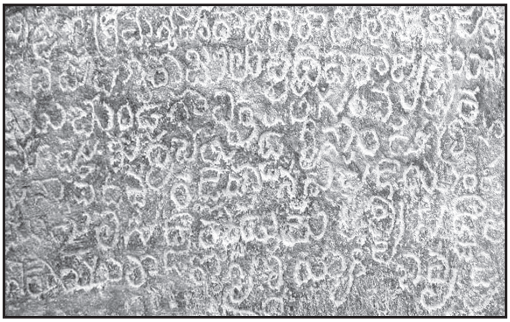

Inscription on stray Mantapa Pillar, Ashoknagar

Published by :
Vedakumar Manikonda on behalf of
TELANAGANA RESOURCE CENTRE
"BHOOPATI SADAN" 3-6-716, Street No.12, Himayathnagar,
Hyderabad-500029, Telangana, India.
Mob: +91 8686 66 4949 E-mail: trcjts@gmail.com

EDITOR

Adapa Satyanarayana
adapa_satyam@yahoo.co.in

EXECUTIVE EDITORS

Dyavanapalli Satyanarayana
dyavanapalli@gmail.com

E. Sudharani
dresudharani@gmail.com

G. Anjaiah
anjaiah.gorla@gmail.com

G. Sudarshan Reddy
sudharshan.gillella@gmail.com

K. Arjun Rao
arjunraokuthadi@Yahoo.com

Salma Ahmed Farooqui
salmafarooqui@gmail.com

Sangishetty Srinivas
sangishettysrinivas@gmail.com

Vedakumar Manikonda
vedakumar52@gmail.com

Articles, and news are to be emailed to :

- trcjts@gmail.com;
- adapa_satyam@yahoo.co.in;
- ved.trcjts@gmail.com

Books for reviews may be sent to the postal address:
"BHOOPATHI SADAN" 3-6-716, Street No.12, Himayathnagar,
Hyderabad-500029, Telangana. Mob: +91 8686 66 49449

Subscription :

- Individual (India) : Rs. 250/issue; • Annual Subscription Rs. 800/-
- Institution (India) : Rs. 400/issue; • Annual Subscription Rs. 1,500/-

---

- Foreign Individual : US$ 65/issue; ▪ Annual Subscription US$ 260
- Foreign Institution : US$ 70/issue; ▪ Annual Subscription US$ 280

Advertisement :

Front inner : Rs. 20,000/-
Back Cover : Rs. 30,000/-
Half Page B/W : Rs. 8,000/-
Back inner : Rs. 20,000/-
Full Page B/W : Rs. 10,000/-
Quater Page B/W : Rs. 5,000/-
Strip Inner pages B/W : Rs. 3,000/-

Account Details :

A/C Name : Telangana Resource Centre
Bank Name : Telangana Grameena Bank
A/c. No. : 79009067970
IFSC No. : SBIN0RRDCGB; Branch Code : 229

TRC JOURNAL OF TELANGANA STUDIES

Volume - I, Issue No. 1 April - June 2019

Stars and Stones : The Interpretation of Megalithic Cup-Marks from South India - K. P. Rao — 08

Ashoknagar Inscription and Archaeology - An Exploration - Dyavanapalli Satyanarayana — 14

Hyderabad - A Beacon of Composite Culture - Salma Ahmed Farooqui — 22

Christianity and Dalit Bahujan Empowerment in Telangana - Adapa Satyanarayana — 30

తెలంగాణలో దళిత అస్తిత్వ ఉద్యమం – సంగిశెట్టి శ్రీనివాసులు — 41

ఓరుగల్లు మంత్రి ఎనుములపల్లి పెద్దన – సంగనభట్ల నర్సయ్య — 58

Context:

The 125th Bullockcart (Viluvandi) Sojourn of Mahatma Ayyankali In Travencore in 1893 - E. Sudha Rani — 63

Glimpses of Muharram Celebration - G. Anjaiah — 65

Book Review:

Dalits and the Making of Modern India by Jangam Chinnaiah - Adapa Satyanarayana — 70

Obituary (స్మృతి):

మధ్యయుగాల ఆంధ్రదేశ చరిత్ర దార్శనికుడు ఆచార్య రావుల సోమారెడ్డి — 72

నిరంతర అక్షర తపస్వి కపిలవాయి లింగమూర్తి — 74

Foreword : A Note from the Publisher

Welcome to the inaugural issue of TRC Journal of Telangana Studies, a bilingual, peer-reviewed academic journal. With its broad scope, it aims to bridge the gap between the public, academia, practicing professionals, and research in history, archaeology, arts and literature of the region and now state of Telangana.

Let me introduce myself to those of you whom I have not had the chance to know. I received a Bachelor of Technology degree in civil engineering from Mysore University. At the postgraduate level, I studied urban and regional planning at Jawaharlal Nehru Architecture and Fine Arts University. I began my career in the Roads and Buildings Department in the erstwhile Government of Andhra Pradesh, but I have been a heritage activist for over 2 decades now. I also care deeply about the environment, having started Forum for a Better Hyderabad and Telangana Resource Centre (TRC) to advance research and advocacy in these areas.

Over the years, TRC has felt that there was a dearth of quality academic research, especially in the English language, on Telangana. This opinion was seconded by Professor Adapa Satyanarayana and other eminent scholars in the state. We jointly decided to start the TRC Journal of Telangana Studies for the purpose of disseminating information, sharing rigorous academic research and uncovering the unexplored sections of Telangana's history, culture and society. As TRC has always endeavoured to promote original academic research, we came forward to undertake the publication of the journal.

In addition to advancing scholarly knowledge on the aforementioned topics, this journal is designed to shed light on the historical context of the culture of Telangana and the influence of progressive social movements on the fabric of the state. There are other journals that cover these issues, but only as a subset of a wider range of topics across a larger region. This journal will be unique in that it will make available in one place all contemporary research on various aspects of life in Telangana.

The inaugural issue includes several academic papers. They determine the narrative of the journal and set the tone for all subsequent issues, which will include original research in the form of articles, book reviews, and contextual work. The journal will also include obituaries of eminent personalities, either recently deceased or as a tribute on an anniversary.

As publisher, I have the deepest gratitude for all the authors for their excellent works and remarkable contributions. We look forward to receiving more outstanding scholastic work. I hope this journal finds you at a good time, inspires your interest in the affairs of Telangana, informs your understanding and encourages necessary discourse. With this, I wish you a pleasant reading.

-Vedakumar Manikonda
Publisher,
TRC Journal of Telangana Studies

Hyderabad,
29.03.2019

EDITORIAL

The TRC Journal of Telangana Studies will be brought out quarterly. It is bi-lingual, i.e., English and Telugu. The journal covers subjects relating to history, culture, explorations, excavations, epigraphs, art, letters and folklore. The Editorial Board encourages well-researched articles of new facts, findings, interpretations and analysis, supported by authentic sources and with scientific and innovative approach/perspective on subjects including Archaeology, History, Sociology, Arts and Letters and Folklore. Academicians, research scholars, students and public intellectuals are requested to contribute for the enrichment of rich tangible and intangible heritage of Telangana. In view of the objectives of the journal, articles with interdisciplinary approach are invited.

In the current issue of the journal, K. P. Rao has correlated megalithic cup marks found in Mudumal (South Telangana) with space stars suggesting the prehistoric knowledge of the region. A newly explored inscription of Ashoknagar (Pakala) of Kakatiya Ganapatideva's reign (1231 A.D) is rendered and placed in the historical context. Salma Ahmed Farooqui's article highlights the importance of composite culture that has manifested in many socio-cultural paradigms, especially during the times of the Asaf Jahis of Hyderabad. A Telugu article on Enumula Peddanna by Sanganabatla Narsaiahis related to classical Telugu literature and to the ministerial history of post-Kakatiya kingdom of Orugal. Two articles - one on Christianity and Dalit Bahujan Empowerment by Adapa Satyanarayana and another on Dalits' Struggle for Identity by Sangishetty Srinivas, are complementary to each other and together they explore new avenues of research. There are two short write-ups contextualizing the celebrations of a Dalit Leader of Travancore and a cultural tradition of Telangana.

This journal is titled 'TRC Journal of Telangana Studies' and it seeks to include not only the present day geographical boundaries of the region, but goes beyond mere dynastic history of the Satavahanas, Vishnukundis, Chalukyas, Bahamanis, QutbShahis, AsafJahis, who ruled over considerable territories of the other adjoining states of Telangana and Andhra Pradesh for many centuries. Therefore, the editors encourage multi-disciplinary studies from scholars on the macro Telangana region from the earliest times to the present.

-Prof. Adapa Satyanarayana
Editor,
TRC Journal of Telangana Studies

Hyderabad,
29.03.2019

STARS AND STONES : THE INTERPRETATION OF MEGALITHIC CUP-MARKS FROM SOUTH INDIA

-K.P. Rao

South India is dotted by numerous megalithic sites. Some of these monuments are dated up to 2000 BC though most of them are dated between 300 – 800 BC. One of the intriguing aspects relating to the south Indian megaliths is the association of cup-marks on some of the megalithic monuments. Usually, these cup-marks are found on the megaliths distributed in the Deccan part of south India. These cup-marks, usually very shallow, measure from 1 to 5 cm. across. These marks are arranged in groups, numbering from 3 to as many as few hundreds. Till recently, the purpose of these cup-marks was also not known. Investigations by the present author in the recent past have resulted in identifying depiction of two star constellations. The first constellation is from a place known as Mudumal, where a depiction of 'Ursa Major' was detected. Ursa Major is a easily identifiable constellation that is entwined significantly with the culture and tradition of many ancient communities. The constellation is used for identifying the Pole-star. The indication is that they used Pole star for determining the north. Another important depiction that has come to light recently, depicts several constellations like Gemini, Orion, Pisces and Pegasus. The study suggests the advanced knowledge of the megalithic community in Astronomy.

Interest in megalithic astronomy can be traced back to 1655, when Web published his interpretation of Stonehenge monuments[1]. Interest in these monuments continued and sometimes led to controversies. These are well reflected in the writings of John Aubrey and William Stukeley published about 1740[2]. The interest thus started in linking the megalithic monuments with the celestial objects, started more than three and half centuries ago, continued to fascinate more and more scholars. The tempo of such studies picked up since the beginning of the twentieth century and resulted in numerous works. But, most of these works relate to the Archaeoastronomy of the European monuments. In India somehow, this trend has not caught up, though, numerous megalithic sites are found, especially in south India. Recent research by the present author suggests that there is vast scope for undertaking such studies, as the data reveals that the megalithic community had good understanding of the celestial formations and movements.

South India is dotted by large number of megalithic sites. We see regional variations in the construction of the megalithic monuments, while still conforming to the global megalithic phenomenon. Some of these monuments are dated up to 2505 BC[3] though most of them are dated between 300 – 800 BC. Of all the types, the alignments, avenues, stone circles and the dolmens appear to be exhibiting some relation with the celestial objects. One of the intriguing aspects, relating to the south Indian megaliths is the association of cup-marks on some of the megalithic monuments. Cup-marks on the megaliths is a global feature, as they are noticed from Britain in the west to Japan in the east. In the east they are reported from Korea, Japan, Taiwan, Sulawesi, Java, etc[4]. In India, these cup-marks are, usually, found on the megaliths distributed in the Deccan part of south India, though cup-marks are also reported from other parts like the Kumao hills, but they are not affiliated to the megaliths. They are found, usually, on the stones of the circles or on the capstones of the megaliths. Sometimes they are also found on the stones lying in or near the megalithic burials. These cup-marks, usually very shallow, measure from 1 to 5 cm. across. These marks seem to have been executed by rubbing with a rotating device, resulting in a smooth finish to the surface. These marks are arranged in groups, numbering from 3 to as many as few hundreds. These cup-marks are reported from various sites like Mahurjhari[5]. Naikund[6], Pochampad, Akilivalasa, Navuru, Prabhagiripatnam[7] (IAR 1965-66, 5), etc. In 1879 Rivett-Carnac claims that he was the first to discover these marks at Junapani[8], though he could not deduce any inference out of these marks. But, he felt that these marks could be some form of a code like the morse-code. Such interesting interpretations regarding the cup-marks also come from other parts of the world. For example, the cup-marks found on the graves in Qatar Island have been interpreted as representing "female sexual characteristics" by the excavator of the site[9]. Thus there is no unanimity in the opinion regarding the cup-marks, though they are found far and wide. So far, there is also no detailed study of these cup-marks by any scholar and the purpose of these cup-marks remained a mystery. Investigations by the present author in the recent past helped in solving some of the mysteries associated with the cup-marks, and resulted in identifying depiction star constellations at three places.

The first constellation is from a place known as Mudumal (16°22.751N 77°24.691E), in Mahbubnagar district of Andhra Pradesh state, where a

depiction of 'Ursa Major' was detected on the slanting face of a squarish stone[10]. The stone was planted amidst stone circles and small menhirs arranged in several rows or formations. It is positioned at a commanding place, which is more elevated than the surrounding region, thus providing a clear view in all directions from this place, or one can see this stone from any direction from considerable distance. Rivett-Carnac while reporting the cup-marks found at Junapani also feels that the "boulders were specially prepared to receive the inscriptions or ornamentation for which these marks were designed"[11]. Ursa Major is an easily identifiable constellation that is entwined significantly with the culture and tradition of many ancient communities. The constellation consists of seven prominently visible stars, though; stars of lower magnitude are also associated with the constellation. The constellation is known to various communities by names like the Great Bear, the Plough, the Big Dipper, etc. In India, it is known as '*saptarshi mandal*' since ages. The constellation is used for identifying the Pole-star. The constellation consists of seven stars visible as a rectangular formation joined by a curving tail consisting of three stars. The upper two stars of the rectangular formation are known as Merak and Dubhe. An imaginary line drawn from Merak through Dubhe, points to Pole-star, which is very close to celestial north. Many ancient communities, especially the caravans and mariners used this constellation to identify north, and thus it acted as a directional compass since ages.

Ursa Major is probably, one of the most recognized constellation, and is entwined in the myths and traditions of various communities. The Hindus, during the marriage ceremony show the bride and the groom the Alcor, which is faintly visible by the side of Mizar, the middle star in the tail. The belief is that, like the two stars (Mizar and Alcor) the newly wed couple should remain united for ever.

At Mudumal, the cup-marks, which are depicted in a formation, very closely resembling the Ursa Major is found among the stone circles and several hundred menhirs, and thus the association of this depiction with the megaliths is undisputable. It is interesting that not only the constellation, but also the peripheral stars could be identified in the depiction. As mentioned earlier, one of the characteristic feature of Ursa Major constellation is that, two of its stars, i.e., Merak and Dubhe are always aligned to pole star. At Mudumal also the two dots (cup-marks) representing the above stars are aligned to north, which is very important confirmatory evidence about the validity of the

identification. Investigations by the author indicate that the megalithic people aligned many of their monuments to north without much deviation.

For example, at Gachibowli, it has been noticed that the rectangular burial pit which was cut into the bed rock had the longer axis aligned exactly to the Pole star[12]. The indication is that the megalithic community was aware of using Pole star for determining north. Though studies also indicated that sun or the direction of sun (east and west) was also used as a determinant while constructing the monuments, still the study suggests that they have depended on Pole-star for determining the north. This is probably due to their knowledge that the direction of the sun varies as per season in the year, and thus cannot be used for accurate determination of directions. Interestingly, Mudumal also has alignments (rows of menhirs), planted in various directions[13]. Studies have revealed that different rows of these menhirs align to the sun on different days of the year, especially the days of solar significance like the days of northern and southern solstice. Thus it appears that the whole complex acted like a celestial observatory that can help in determining the directions and in working out seasonal calendar. These observations probably helped them in predicting the commencement of various seasons which would be helpful in agricultural operations. Further, the calendrical calculations are required for fixing fairs and festivals. The compass readings of the alignments that coincide with the sun on different important days like the summer and winter solstice and the equinox are given below:

As mentioned earlier, the site has both bigger (more than 10 ft. high) and smaller (about 1 ½ to 3 ft. high) menhirs. The smaller menhirs are also distributed in various rows and formations. One recent study carried out by Vanlalhruaitluangi[14] suggested that some of these smaller menhirs are arranged in a formation that coincides with the constellations of Orion and Auriga. Thus it appears that the whole megalithic complex at Mudumal was designed in such a manner that it was a virtual astronomical observatory.

Another important depiction that has come to light recently, showing several constellations like Gemini, Orion, Pisces and Pegasus. This depiction was found at Wargal (17.769735N 78.6192287E) in Medak district of Andhra Pradesh. Here, the cup-marks were made using probably some kind of 'drilling' instrument. The 'holes' which have a diameter of about 1cm are drilled to a depth of about ½ a centimetre to one centimetre. These cup-marks are noticed on an outcrop of bed-rock among a group of about 50 stone circles scattered

in the area. A drawing of these cup-marks was made using triangulation method. Comparison of the patterns was carried out using 'Sky Globe' software, which has the capability to show celestial formations of any region at any particular minute. Using the software, we can view the sky from 32,000 BC to AD 32,000. Taking an average chronology of 1000 BC (for megalithic), it has been found that the above constellations were visible in the night sky during winter months above Wargal.

The present study suggests that the megalithic cup-marks are related to the celestial formations in some way. The study basically provides answers to some of the questions that have been lingering for a long time regarding the megalithic cup-marks. More importantly, evidence that some of the depictions and the monuments are related to the celestial formations speaks highly of the astronomical knowledge of the megalithic community in India. The study also brings forth the possibility of looking at the Indian megalithic monuments in astronomical perspective, which has not been done seriously so far.

DATE	TIME	COMPASS BEARING
21st June 2005	Morning	67°
20th December 2005	Evening	242°
21st December 2005	Morning	113°
21st March 2006	Evening	272°
22nd March 2006	Morning	88°

Acknowledgements

Financial support for the field work was provided by the UGC under the scheme of Universities with Potential for Excellence (UPE). Indian Council of Historical Research provided the travel support for participation and presentation of the present paper in the International Conference on 'Stars and Stones: Voyages in Archaeoastronomy and Cultural Astronomy – A Meeting of different worlds' organized by the European Society for Astronomy in Culture during 19 – 23, September 2011, Evora, Portugal.

REFERENCES

1. Douglas C. Heggie. 1981. *Megalithic Science, Ancient Mathematics and Astronomy in Northwest Europe*. London: Thames and Hudson. p. 10.

2. *Ibid.*

3. P.J. Thomas. *et al.* 2008. Optically stimulated luminescence dating of heated materials using single-aliquot regenerative-dose procedure: a feasibility study using archaeological artefacts from India. *Journal of Archaeological Science.* 35, pp. 781-790.

4. Kim Byung-mo. 1982. *Megalithic Cultures in Asia*. Seoul: Hanyang University Press. p. 182.

5. S.B. Deo. 1973. *Mahurjhari Excavation* (1970-72), Nagpur: Nagpur University. p. 5-13.

6. *Indian Archaeology - A Review*, 1977-78, New Delhi: Archaeological Survey of India. P. 39.

7. *Indian Archaeology - A Review*, 1965-66. New Delhi: Archaeological Survey of India. p. 5.

8. J.H. Rivett-Carnac. 1879. Prehistoric Remains in Central India. *Journal of Asiatic Society of Bengal.* Part-I, No. I. p. 4.

9. S.P. Gupta. 1971. Gulf of Oman the Original Home of Indian Megaliths. *Puratattva*, Delhi: Indian Archaeological Society, No. 4. p. 9.

10. K.P. Rao. 2009. Archaeoastronomy and South Indian Megaliths: Recent Evidence from Andhra Pradesh. *Proceedings of the Andhra Pradesh History Congress*, 33rd Session. pp. 421-432.

11. Rivett-Carnac..., *Op. cit*. p. 4.

12. K.P. Rao. 2006. Astronomical Relationship of South Indian Megaliths. Viewing the Sky through Past and Present Cultures. Todd W. Bostwick and Bryan Bates (Eds.). *Proceedings of the 7th Oxford International Conference on Archaeoastronomy*. City of Phoenix. p. 429.

13. K.P. Rao. 2006. *Op. cit*. pp. 421-430.

14. V. Vanlalhruaitluangi. 2010. Archaeoastronomy of the Megalithic Sites from Andhra Pradesh: A Case Study of Mudumal Site. *Unpublished M.Phil. Dissertation*. Hyderabad: University of Hyderabad. pp. 63-64.

ASHOKNAGAR INSCRIPTION AND ARCHAEOLOGY – AN EXPLORATION

- Dyavanapalli Satyanarayana

I visited Ashoknagar on 24th November 2018. It is located in Khanapur Mandal, Warangal (Rural) District of Telangana, India in about 45 km from the District headquarters and 190 km from Hyderabad, the State capital. I received reception from the Director and Principal of the Telangana Tribal Welfare Sainik School (Boys), Ashoknagar. A Teacher and an Office Subordinate of the School also accompanied me in surveying around the School campus in which the following sites are located.

i) Prataparudra Kota (Shikargarh Fort)
ii) Kota Katta (Kakatiya Fort), Temple and Inscription
iii) Stray finds (pottery and Megalithic slabs)
iv) Peddamma (Deity)
v) Dosamudram Tank (Adjacent)
vi) Sculptures in the village (Outside of the School premises)

This area of Ashoknagar and Jangalapalli were visited by the well known Anthropologist Prof. Otto von Furer Haimendorf during 4-5 April 1946. But he did not concentrate on this archaeological potential of the area. Instead, he focussed on the problems of tribals of the area[1]. Moreover, the village by name Ashoknagar was not established by that time; it came into being in 1954-55[2].

Prataparudra Kota (Shikargarh Fort):

It was said that the fortified walls with cupolas would belong to Kakatiya times (12 – 13 Centuries A.D.) and more specifically to the king Prataparudra. And, the Kakatiyas used to stay their cavalry here in the fort. The entrance of the rectangular fortification looks south-west side and the height of the walls is about 10 feet. They look ordinary like any other walls that are to be seen in any village. However, there is a hollow of two meters width in between the joint-walls in the front fortification. Though this feature (hollow) is found in the Kakatiyan walls this fortification does not belong to Kakatiyan times, because the bricks picked up from the walls are found to have the regular measurements of 19th and 20th centuries.

But in any case the fortification can safely be stated to have been built at least 125 years ago[3] and the most ancient date that can be assigned to the structure is c. 1830 A.D.[4] Because, this Pakala territory was administered by a Zamindar Venkata Laxmi Narsa Jagannatha Dharmaraju as a vassal of the Nizam of Hyderabad State. It was said that the Taluq Headquarters Narsampet

was constructed by him 160 years ago[5]. Subsequently, the Pakala Zamindar (i.e. Deshmukh of Chennaraopet) opposed the overlordship of the Nizam of the erstwhile State of Hyderabad. Therefore, the latter sent an expedition under a Commandant Syed Jamalulla who defeated and killed the Zamindar in the ensuing battle in 1869 A.D.[6] A Darga of Syed Jamalulla Saheb Khadiri still stands testimony to the battle in Narsampet area. Local sources say that the Nizam – VI sent an expedition under Atmakur Desai against the Pakala Zamindar; the Atmakur Desai beheaded the Pakala Zamindar while he was worshipping the Goddess Mahakali. However, the importance of the local memory is that Dharmaraya built forts in the forest region.[7] Therefore, the Ashoknagar fort also might have been erected by him for stationing his cavalry and granary.

But the local memory has a clear say that Mir Mahaboob Ali Khan (the Nizam-VI of erstwhile Asafjahi State of Hyderabad) made this area as one of his hunting grounds (Shikargarh) and frequented it for hunting around 1890 - 1910 A.D. Other historical documents also support this[8]. Further, Smt. Lakka Narsamma (b. 1940) and Sri Neerudu Uppalayya (b. 1970), residents of the village said that earlier there was a high *machan* locally called *Chekka Bangla* inside the early medieval fort called Kota Katta wherefrom Mahaboob Ali Khan used to hunt deers, bears, boars, etc. The machan was subsequently shifted and replanted (in or around 1954) in the present village under a huge banyan tree.[9] The villagers said that the Nizam – VI used to hunt wild animals from the machan and the village children used to climb it and play till four decades ago.

Thus, it can be said that the horse pen, Shikargarh, might have been constructed by Mir Mahaboob Ali Khan for stationing his vehicle-horses, King's retinue and royal kitchen to prepare food with the meat of the hunted game. Similar structures and documentary evidences are available in respect of another Shikargarh of the Nizam - VI in Nallamala forests at Farahabad[10]. A huge tree present inside the fortress appears to have been allowed to grow for the sake of shade under which cooking was preferred during summer as it was done in Farahabad / Mannanur Forest Guest House / camp office also[11].

Several big and small stone grinders and hundreds of pottery pieces of quite some old are also found stray in the fortification. These things also signify the presence of the Asafjahi Royal Kitchen. However, the hypothesis is expected to stand good till we come across some clinching evidence otherwise. For now, based upon the style of architecture of the fortress, it can be safely said that it was initially constructed by the Pakala Zamindar Raja Dharmarao

around 1840 A.D. and it was subsequently used as Shikargarh (from around 1890 A.D.) by the Nizam – VI and his successors. After the Nizam State was merged with the Union of India in September 1948, the Government of India established a Koya tribal rehabilitation here in or around 1950 to arrest the revolutionary activities[12].

The 100 plus acre site of the School originally belonged to one Sri Mangayya Dora and it was transferred to the State Government which established a school for tribal students in 1985[13]. The Tribal Welfare Department of the State Government constructed dormitories inside the fortification. However, the dormitories have been now demolished and the Department is planning to turn the area inside the fortification into the place of sports infrastructure such as swimming pool, squash court, pavilion, etc. The walls and cupolas of the fortification have been repaired and painted with thick yellow and ochre colours to look historical; the wall spaces of the fortress are being painted with the figures of adventurous sports like hunting and tribal sports like archery. The Tribal Welfare Department is also planning to construct a site museum to showcase the local archaeological objects and the local tribal sports equipments[14].

Outside the fortification a shrine was constructed by the students and teachers of the School in the recent times consecrating an idol inside it. They are worshipping the idol as Hanuman. Since the idol is draped almost full I could not see its iconography to determine its idolatry. However, its rubble texture appears to be of Pre-Kakatiya times' Lord Keshava. A small but finely chiselled *paanavattam* (base of Shivalinga with groove) in black granite typically belonging to the Kakatiya times is placed on a basement adjoining the shrine. A one foot high idol of Lord Vinayaka is also found by the side of the Shivalinga.

Kota Katta (Kakatiya Fort), Temple & Inscription:

There is a road from the village to the School running between the Shikargarh Fort and an ancient mud fort locally called Kota Katta. The fort has a slight diagonal entrance from north and exit oriented towards south / Warangal. Now they are in ruins. The diagonal of the oblong fort is around 200 meters. The fort has moat surrounding it from outside and has a couple of ponds at its eastern part inside. It appears that the ponds were created at four cordinal points of the fort by digging the earth and erecting bastions with the earth to keep vigil.

Adjoining the ponds there is a temple of Kakatiya period in dilapidated conditions. It is facing southward and looking towards Warangal way. Since

the temple has skillfully carved pillars, beams and jambs, I looked for the evidence of a royal intervention. I could locate an inscription on a stray Mantapa pillar in debris. The inscription is chiseled in 11 lines incised on its two sides, in Telugu script and language. Since I have not anticipated it I could not get its estampage, but I could manage reading almost 10 lines whose rendering is as follows.

1st side

1. svasti shreemanmahaa raajaadhiraajulaina ganapati
2. deva mahaaraajulu prithvi raajyamu se
3. yuchundagaa vikrita samvatsara
4. maagha shuddha chaturdashinaamdu shree so
5. manaatha devara deepaanaku (padiyakada)
6. malisetti koduku (a)chche setti ta
7. nakaayuraarogyaishwaryya(mche) vriddhi

2nd side

8. gaa rendu maadalichchenaa maadalu
9. naluguru nakharaalu vaddikichchi deva
10. ra deepamuna (dabasunna)mu (vaa
11. jjoka) choosedi mangala mahaa shree ||

The inscription has clearly mentioned the well known reign of the greatest Kakatiya ruler Ganapatideva Mahaaraajulu and its date corresponding to the first week of February 1231 A.D. One of the important contributions of the inscription to the history of Telangana, apart from its authentic local historical value, is that it mentioned Ganapatideva as raajaadhiraajulu (king of great kings) and mahaaraajulu (great king). Almost all of the inscriptions of the Kakatiya kings up to Ganapatideva mentioned their post as mahaa mandaleshwaras (great Governors), because they earlier served as Governors under the suzerainty of Western Chalukyas of Kalyani. Though Rudradeva declared independence in 1162 A.D. the title (mahaa mandaleshwara) was continued in their inscriptions. But this Ashoknagar inscription is an exception in this regard.

The inscription recorded that a donor Achchesetti, son of Mallisetti as donating two *maada*s (gold coins) for his long life, better health and wealth. The maadas had to be given for interest by four professionals (nakharaalu) for maintaining perpetual lamp and whitewash of the temple / God Somanaatha.

The State Department of Archaeology also recorded an inscription in Ashoknagar in 1965 which reads...

thaati vaddanunna vulu...
16 madinnara...

This inscription also revealed that certain piece of land (16 and half madis) was donated near toddy plantation. This old inscription appears to be complementary to the newly found inscription. The interest amount accrued on the donated two madas which are gold coins (each coin is equal to 2/3 of a *tola* or 7.2 grams[15] i.e. today's Rs 22,000) was to be spent for perpetual lamp and whitewash of the temple.

One Malle Boya is mentioned, together with Kache Boya as kaapulu, in Gundala inscription nearby, for maintaining lamps in Ramanatha devara temple there whereas, Chinna Kachema Setti is mentioned, in Medapalli inscription nearby, as constructor of a tank and belonging to Kubera Vamsa and to Pedda Manukota (present Mahabubabad). If both the above contents are related the donor of the present inscription (Mallisetti) can be placed at Mahabubabad where from he ruled Ashoknagar area[16].

Several inscriptions found in and around Ashoknagar area speak of the charities including perpetual lamps made by the heirs of the famous Kakatiya vassal Recharla Rudra Chamupati. In fact he protected the Kakatiya kingdom during the jail period of Ganapatideva imposed by Yadava kings of Devagiri (Daultabad, Maharashtra) during 1198-99 A.D., by keeping heavy vigil at the frontiers to arrest the potential invasions from the contiguous countries, especially of Chakrakotta Raya (Chhattisgarh) and Kataka Vallabha (Odisha). Since this region was a buffer zone between the Kakatiya and the above countries Recharla Rudra Chamupati also appears to have constructed this fort and temple and his heirs might have continued his rule in this area[17].

The architectural features of the temple typically belong to the Kakatiya period of 800 years before now. The Sanctum sanctorum followed by *antaraala*, door jambs, their *dwaarapaalas*, protruding carved lintel over the jambs, *ranga mandapa* and portico (probable), size of the bricks (12 X 6 X 2 inches) used in the construction of the pinnacle over the sanctum, its surrounding *jhaaraavali - chooru* protruding outside over sanctum) – all represent the typical style examples that follow their counterparts of Ramappa temple of Kakatiya times (1213 A.D.) constructed by Recharla Rudra Chamupati.

But it is also certain that this fort area has the history before Ganapatideva and Recharla Rudra, because a sculpture of the 23rd Jain Theerthankara Parshvanatha in ***padmaasana*** pose with seven snake hoods over his head finely carved in black granite stone, was present in this temple upto 1954-55. It was then lifted from the portico of the temple and installed in the village by

late Sri Jinukala Kommayya, said his daughter Smt. Lakka Narsamma[18]. Sri Kommayya is said to have transported other Kakatiyan sculptures of Shivalinga and Ganapati also from this temple and installed in front of the Jain idol. It is not improper to treat that the temple in description was originally a Jain temple, because the inscription too did not mention its construction or consecration of a Hindu idol but its name as Somanaatha temple as its upkeep only.

In support of the clue of the person who commissioned the above idols to be sculpted and consecrated we come across some inscriptions found in Hanumakonda and Nagunoor (near Kairmnagar). The inscriptions eulogize that one Gangadhara Mantri, a famous vassal of Kakatiya Rudradeva had constructed a number of temples and consecrated idols at various places in Telangana including the area under review. His temples and idols belong to Jain, Shaiva and Vaishnava faiths[19]. The sculptures belonging to all these faiths are found in Ashoknagar. In other words, there is a possibility to think of Gangadhara Mantri of Kakatiyas as the person who consecrated the idol of Parshvanaatha and other sculptures of Ganapati and Shivalingam in Ashoknagar during the closing decades of 12th century A.D. It is presumed that the Jain name Parshva-naatha might have been Hinduised as Paarvathi-naatha equivalent to Soma-natha (Soma = Sa + Uma meaning “with Uma”) that appeared in the inscription.

Also, we have other inscriptional evidences proving that one Domme Raju ruled a vast stretch along the banks of the river Godavari from Dharmapuri to Bhadrachalam 900 years ago[20]. This Ashoknagar area falls in his kingdom. He is related to his overlord Pengonna Meda Raju whose capital was situated at Polavasa near Jagityal. A village named Medavaram, perhaps christened after the name of the king Meda, is also located nearby. His nephew Pagididda Raju is said to have married to the popular Goddess Sammakka and ruled a tract from Punugondla, a corrupted word of Pengonna which is found a few kilometers away from this place. If this is admitted it must be argued that Meda Raju dynasty might have migrated from this forest area towards the plain areas of Polavasa by extending their kingdom.

There is a tank called Dosamudram in the northern frontiers of the School. Since local people spell it variously as Dusamudram, Dosamudram, Domsamudram, it can be stated to have been built by Domme Raju in his own name. The iconographic features of Ganapati and Katta Maisamma present on the tank bund also represent his period (first half of 12th century).

It is also probable that the same king might have built the ancient fort and the temple too initially. The *lalaata* over the *antaraala* lintel of the temple is

plain unlike the Kakatiyan feature. So it is more probable to say that the temple was originally built by the Pengonna kings – Domme or Meda or Pagididda, husband of Sammakka. Being vassals to their Jain overlords Rashtrakutas of Manyakheta for most part they patronized Jainism at their capitals Polavasa, Nagnoor, etc.[21]: the Parshvanatha sculpture (locally called Prataparudra) present in the village reveals that the Pengonna kings patronized Jainism in this Ashoknagar area also. Since Domme and Meda were defeated by Kakatiya king Prola-II and his son Rudradeva in 1138 A.D. and 1159 A.D.[22] respectively, the date of the tank goes back to 900 years from now. Since Domme, Meda and Pagididda are said to have belonged to Koya tribals who are still the dominant people of this area, we can say that this land and heritage were once in the possession of the Koyas. And, still they are living in this area and recently they consecrated their deity Peddamma in the School premises.

Based on the above discussion we can safely say that the ancient fort, temple, sculptures were originally installed in between 1100 A.D and 1231 A.D. and, the inscription indicates / reveals that the people of this forest area rose towards plain areas and the Kakatiyas entered into this area from plain areas by replacing Jainism with Hinduism (Shaivism) from the second half of 12th century to first half of 13th century.

Prehistoric / Puranic Beginnings:

The area adjoining the fortification is full of pottery pieces and grinders standing as live testimony to the ancient living. Interestingly, the life can here be attested from around 3000 years since Megalithic stone slabs, iron slag and numerous potsherds have been picked up in the vicinity. The State Department of Archaeology also collected them and recorded in their report[23]. In the *puranic* period of thousands of years the Ashoknagar region was called Mudgal Kshetra[24] since it was resided by a forest dwelling seer Mudgala. The Mahabharata and Varaha Purana recorded[25] that another well known sage Durvasa stayed as guest to the seer Mudgala and a tribal seer. Though Durvasa blessed them to heaven the latter (tribal seer) denied and observed penance and attained heaven with his own endeavors. In a sense, it appears that the tribal seer also denied Brahmanical / Aryan hegemony in this region and preferred his own methods to practice.

Thus, keeping in view the presence of the ancient heritage in this tribal belt of the State, the Heritage Telangana Department and the people of the State are requested to preserve the inscription, temple and forts of Ashoknagar so as to pass on the rich heritage to our posterity.

REFERENCES

1. Christoph von Furer Haimendorf. 1947. *The Aboriginal Problem in Mulug and Narsampet Taluqs – A Tour Report*. Hyderabad: Government Press. Pp. 1-7.
2. Aadiraaju Veerabhadrarao. 1956. "Paakaala Sarassu". In Vattikota Aalwaarusvaami. Ed. *Telangaanam*. Secunderabad: Deshoddhaaraka Granthamaala. P. 37. But K. Venkatayya indicated in his work *Warangal Zilla Communist Udyamam – Naa Gnyaapakaalu* (2014) in pages 78 – 80 that the village was established in or around 1950.
3. Because certain hunting photos of the Nizam – VI snapped in this area during 1892 to 1906 are available in the books of the times and online.
4. Vidwaan Thenneti. 1998. *Warangallu Zilla Sarvasvam*. Hanumakonda: Author. Pp. 32-33.
5. Aadiraaju... *Op. cit*. P. 31.
6. Vidwaan... *Op. cit*.
7. *Ibid*.
8. Pl. see A Claude Campbell. 2009. *Glimpses of the Nizam's Dominions*. Hyderabad: Deccan Heritage Trust. (Reissue).
9. Interviewed Smt. Lakka Narsamma (78 years) and Neerudu Uppalayya (50 years), R/o. Ashoknagar on 24.11.2018. The tree is no more now.
10. The Telangana State Tourism Development Corporation has been arranging Tiger Safari for a few years in the Nallamala forests of Nagarkurnool District.
11. Elders in Mannanur tell this till date in the Nallamala forest.
12. K. Venkatayya. 2014. *Warangal Zilla Communist Udyamam – Naa Gnyaapakaalu*. Hyderabad: Prajaashakthi Book House – Telangana. Pp. 78-80.
13. Neerudu Uppalayya, R/o. Ashoknagar told on 24.11.2018.
14. As officially suggested by the author of this article.
15. N. Venkataramanayya. 1974. Inscriptions of Andhra Pradesh – Warangal District. Hyderabad: The Government of Andhra Pradesh. Pp. 299-301.
16. *Ibid*.
17. For details, please see the well known inscription of Ramappa in N. Venkataramanayya. *Op. cit*.
18. I interviewed her on 24.11.2018.
19. Pl. see N. Venkataramanayya, *Op. cit*. Pp. 119-126.
20. Sheshaadri Ramana Kavulu. 2017. *Parishodhana Vyaasa Manjari*. Hyderabad: Telangana Saraswata Parishath. Pp. 138-141.
21. N. Venkataramanayya, *Op.cit*. and Sheshaadri Ramana Kavulu, *Op. cit*.
22. Pl. see P.V. Parabrahma Sastri. 2017. *The Kakatiyas*. Hyderabad: Department of Archaeology and Museums.
23. *Andhra Pradesh District Gazetteers – Warangal*. 1976. Hyderabad: Government of Andhra Pradesh. Pp. 24-26.
24. C. V. Ramachandrarao. Ed. 1986. *Ekaamranatha Prataapa Charitra*. Hyderabad: Andhra Pradesh Sahitya Academy. Pp. 42.
25. Shivanandamurti's Foreword to *Aaryadvishati of Durvasa*. 2006. Hyderabad: Nilamraju Muralidhar. Pp. 15-17.

HYDERABAD - A BEACON OF COMPOSITE CULTURE

- Salma Ahmed Farooqui

The State of Hyderabad under the Asaf Jahis presents a fascinating study of cultural change. For centuries, different cultures had intersected with one another in the Deccan. The movement of men, material and ideas into the region and away from the region led to a cultural openness and exchange, which became an important element of the Asaf Jahi State. The syncretism and synthesis which evolved also had an impact on the State's relationship with colonialism. Syncretism, which had its origin in the Deccani sultanates, became more pronounced in the latter part of the Asaf Jahi dynasty. The union of different religious and cultural diversities that existed in Hyderabad reinforced the bedrock of composite culture which had already been sown by the Qutb Shahis. The remarkable part is that in Hyderabad, culture was not being imposed from above, for in such a case, it rarely becomes popular. Rather, the region was constantly absorbing the influences from the conquerors who came to dominate it. The process involved the adoption of the ways, etiquette, manners, mores and ethos of the dominant groups, without much formal effort.

For that matter, composite culture has been the mainstay of Indian society for ages. Between the twelfth and sixteenth centuries, there was an amalgamation of the Indian, Persian and Arab heritage. This blend was the result of several external influences in the form of trade, commerce, conquests, religion and culture. The intermingling of various communities and propagation of different religious beliefs and cultural practices gave rise to a bond among the people.

It was not surprising that the Telangana region stood out as a harbinger of composite culture from the sixteenth century. The region's main city, Hyderabad, known for its quintessential Nawabi culture, a combination of tradition and gracious living, made Hyderabadi art of living, a hallmark of India. A cultural naturalness permeates the capital city of Hyderabad even today. It is manifested in the assimilation of the multiple cultures that have evolved over time.[1] Hyderabad has been able to preserve its cultural heritage well and whenever older residents reminiscence about the old world charm, they talk in terms of its culture, fine arts, sophistication in manners and more than anything else, secularism. The feeling of secularism and composite culture,

in due course made Hyderabad a haven to live in. This was the reason that the famous poet Faiz described Hyderabad as the Garden of Eden.[2]

With the fast developing changes and administrative reforms undertaken by the Asaf Jahi sultans, there was a marked improvement in the socio-economic condition of the people of Hyderabad. The most noticeable feature of the late nineteenth century Hyderabad was the development of a heterogeneous society, represented by different communities, castes, and classes. Hyderabad presented a most pleasing spectacle of unity in its truest sense. Its political and official life was an amalgamation of Hindu-Muslim cultures. It was often difficult to make out whether a person was Hindu or Muslim as they dressed alike, food habits were similar, marriage and death ceremonies had similarities, and Urdu was their common language.

Patterns of composite culture were seen in the social relations and educational standards of the time. The seventh Nizam, Mir Osman Ali Khan's two sons were married to the Turkish princesses of the erstwhile Ottoman Empire. His eldest son, Azam Jah, was married to Princess Durru Shehvar, daughter of Abdul Mejid II the last Caliph and Sultan of the Ottoman Empire. While his younger son, Moazzam Jah was married to Princess Niloufer. Whether it is the legendary collection of precious jewels of exquisite workmanship owned by the seventh Nizam, Mir Osman Ali Khan or the traditional Hyderabadi sweets, *badaam ki jali* and *ashrafi* (sweets stamped with the seal of the Royal State of the Nizam) or the melodious and evocative voices of the *quawwals* at the *urs* celebrations in *dargahs*, all added to the glory of the era of the Nizams of Hyderabad.

The legacy of composite culture was all pervading. Bansi Raja had the honour of becoming the tutor of the young Nizam, Mir Mahboob Ali Khan, who in recognition of his services during his minority appointed him as his trusted courtier when he took over the reins of the government in 1884, after the death of Salar Jung I. Over the years he gave tangible expression to his appreciation by bestowing upon Bansi Raja awards and *mansabs*. Mir Mahboob Ali Khan also honoured Bansi Raja with *naubat, roshan chowki* and *amari* at his *deori.* These honours were the crowning symbols of the degree of his success. A *mansab* of Rs.1500 was also granted and the title of Raja and Bahadur was bestowed upon him. As a special recognition, in 1894, Mir Mahboob Ali Khan conferred a unique title *Mahbub nawazwant* upon him and a *mansab* of 3000 rupees and a *sawar* of 2000, *alam* and *naqba*. This was a rare gesture and symbol of honour and pride.[3] The Asaf Jahi rulers did not see any distinction between

people belonging to different religious communities. There was no discrimination in the award of titles, jewels, robes of honour and other distinctions. The post of Prime Minister was occupied by both Hindus and Muslims. In Mir Mahboob Ali Khan's reign, besides the hereditary post of *Peshkar* and appointment of Hindus to the post of Prime Minister, the most prominent were the Hindu families of Raja Rai Rayan and Raja Sheoraj Dharamwant of Malwalas, who were entrusted with the state records of *Daftar-i-Diwani* and *Daftar-i-Mal*, which were the very foundation of the administration of the state. Mir Mahboob Ali Khan believed that both the Hindus and Muslims were equal and damage to one would damage the other. [4] The following anecdote forms a beautiful example of the above point.

"*Prior to the appointment of a tutor for Mir Osman Ali Khan who was the heir apparent, the tutor had to appear before the sixth Nizam Mahboob Ali Khan for final consent. During the conversation the tutor asked the Nizam how the charge of the bawarchi khana of the Nizam was given to a Hindu. Immediately, the Nizam ordered that this person should not be hired as the tutor as he had ill feelings towards the Hindus.*"

It was natural for Mir Mahboob Ali Khan to entrust the entire responsibility of the palace to a trusted individual and this he found in Bansi Raja. Bansi Raja being the chamberlain looked after the *zanana* and *mardana* affairs of the palace. He made arrangements for darbars, different festivals, marriages, religious ceremonies connected with the palace for at least 50 years. Besides this, the confidential and delicate matters connected with the palace were also entrusted to him by the Nizam.[5]

Being a tolerant ruler, Mir Mahboob Ali Khan always respected the advice of the Brahmins. Bansi Raja made donations on behalf of the Nizam to temples, Brahmins and religious saints, on different occasions. The grants made by the Nizam were not restricted within the state, but were also given outside Hyderabad. During his travels, the Nizam instructed Bansi Raja to perform *puja* and donate generously on behalf of the government. During his visit to Calcutta in 1883, Mir Mahboob Ali Khan ordered Bansi Raja to donate 2,500 rupees for the feast of the Brahmins at Banaras and a brocade canopy for the Kali temple at Calcutta.[6] On certain occasions, costly jewellery was offered by Bansi Raja to temples on behalf of the Nizam.[7] On many occasions, Brahmins were consulted about planetary configurations of the Nizam and that of the members of the royal family while preparing the horoscope and for celebrations of auspicious occasions. Bansi Raja himself prepared Mir Mahboob Ali Khan's horoscope as he was an expert in astrology. In 1893, Bansi Raja noted that the

Nizam was passing through a bad phase. He requested the Nizam to give consent for *tuladan* to ward off the evil effects.[8]

Hindus and Muslims in Hyderabad lived side by side and their conduct, conversation and dress was not dissimilar. The Hindus were appointed to high positions and enjoyed *mansabs* and *jagirs* in the *Diwani, Paigah* and *Sarfikhas* portions of the Dominions and the Muslims were similarly employed in the *Peshkari* states and also by the Hindu nobility.[9]

Most visitors to the State were struck by the unique feature of general communal amity in Hyderabad. Walter Monckton, a British politician, on his first visit to the city, noticed during a morning ride that "Muslim mosques and Hindu temples stood side by side and that the devotees of the two creeds seemed to exist together in peace." The situation was similar even under the Qutb Shahis. It continued and reached its zenith under the sixth and seventh Nizams, Mir Mahboob Ali Khan and Mir Osman Ali Khan. "It was not difficult to see how Hindus and Muslims joined so easily in one another's processions, entering one another's homes at a happy moment and attacking one another with nothing lethal than garlands of flowers, scent and coloured water."[10]

Outside the ruling circles, the life of the average citizen was equally the same. Sarojini Naidu described life in Hyderabad in the following words: "Hyderabad has a way of setting the seal of her special traditions on all her sons and daughters, investing them, irrespective of their communities and beliefs with a special kinship."[11] This was a land where graceful and beautiful women dressed in gorgeous raiment, carrying filigreed *paan* boxes in *henna* tainted hands bristled with sluggishness and serenity away from the storm centers of the world.[12]

Hyderabad under the Asaf Jahis consisted of different communities and classes and never projected itself as a Hindu or Muslim cultural centre. It was a synthesis of all religions built upon a feeling of common nationality and culture for the progress of the state.

Much credit should be given to Mir Osman Ali Khan for raising the status of Hyderabad in many ways. On coming to the throne on August 29th, 1911, Mir Osman Ali Khan initiated financial reforms and raised the status of Hyderabad to an enviable position. Imparting and propagating religious and secular knowledge had always been an important exercise under the Nizams. They believed in the indispensability of the institutions and not people. Keeping up the traditions, Mir Osman Ali Khan spent up to 11% of the budget on education alone–schools, colleges, universities and even a Department for

Translation was set-up. Primary education was made compulsory and provided free to poorer sections of society. Nearly all the public buildings still existing such as the Osmania General Hospital, Telangana High Court, Central State Library, Legislative Assembly, Jubilee Hall and other buildings in the Public Garden were built during Mir Osman Ali Khan's reign. Most of the institutions are still admirably serving the people.

Under the policy of providing impressive facilities to promote education in the State, high calibre educational institutions were set-up such as the Nizam College, Mahboobia Girls High School and Junior College, Madrassa-e-Aliya, Jagirdar's College, Jamia Nizamia, City College, Women's College, Osmania University, Dairatul Maarif, Translation Bureau, Nizamia Observatory, State Central Library and several Training Institutes for civil, electrical and mechanical engineering, and training was provided in weaving, embroidery, carpentry, blacksmithy, canning, dyeing, carpet weaving, leather tanning.

Alongside, Christian missions and Hindu philanthrophists started institutions especially for education of girls. In 1890 the first government middle school for girls at Nampally was founded. In 1895 the Stanley girls school was started which became a high school in 1908. Khatri schools *Mufeedul Anam* opened a primary section for girls at the end of the nineteenth century. In 1905 another girl's school was opened at Saroornagar Orphanage for all castes and communities. Embroidery and domestic skills were also taught there. The opening of so many educational institutions for girls speaks about the activities that were being undertaken by the State for establishing a progressive environment for women education.[13]

With the national movement and spread of education, literacy and modernity a number of women from elite, middle class and lower class backgrounds, and working women came into the open and led a variety of activities. The leading role of Sarojini Naidu, Rani of Wanaparthy, Gadwal and wives of senior civilians is seen in participating in women's functions and taking up their causes. Princess Durru Shehvar and Princess Niloufer, the daughters-in-law of the seventh Nizam deserve credit for giving a lead in this direction. Along with them, European women like the wives of Residents, ministers like Cason Walker, Lady Hydiri, Lady Dr.Mallana were active in their endeavors. Education and inter-regional social relations made people more cultured, broad-minded and far-sighted.[14]

The rule of the Nizams saw the growth of the Hyderabad State both culturally and economically. With progressive policies and good governance,

Mir Osman Ali Khan converted Hyderabad in the 1930s to be the wealthiest state in India at that time, having a population of 16.5 million. The Nizam led a very simple life, and may have had some eccentric ways of living but he was never a harsh or tyrannical ruler. Even though he was one of the richest men in the world and is famous for using the world famous Jacob diamond as a paper weight, yet he believed in the rule of law being mandatory. He was also a poet who wrote romantic and spiritual poetry. He donated generously to every cause in India as well as abroad irrespective of caste and religion.

During Mir Osman Ali Khan's reign, the State prospered and saw development on several fronts, whether it was education, agriculture, industry, infrastructure, banking or healthcare. Whether it was the Muslim theological school of Jamia Nizamia or the Darul Uloom Deoband or the Banaras Hindu University, or Vishwa Bharati at Shanti Niketan, or the Aligarh Muslim University or funding of a Vedic dictionary–all received financial help from the Nizam.[15] The Aurobindo Ashram was given a large donation and numerous grants were made to temples, mosques, churches and the gurdwara at Bidar. In the list of persons whom Mir Osman Ali Khan endowed with honours, titles and monetary grants on the occasion of his coronation, the names of Pandit Jagat Pershad, Maruti Rao Pandit and Ramvilas, an astrologer stand out. A prominent religious leader, Guruswamy Danamamal visited Hyderabad along with some of his followers a little after the accession of seventh Nizam. Elaborate arrangements were made to receive the swamiji and to felicitate him.[16] The government of Hyderabad besides releasing the prescribed grant to Hindu temples was also taking care of priests by making regular payments to them. The temples which received monetary grants were Yadgirigutta temple, Mahetta Balekdas, Sikhar temple, Seetharambagh temple, Jamsingh temple, Bhadrachallam temple, Sri Balaji Tirupati temple.[17] The Nizam also helped to institute a Gokhale Memorial scholarship which shows his zeal in helping the cause of education.[18] The Department of Archaeology was set-up and experts from Italy were brought to restore and clear the rediscovered Ajanta and Ellora caves.[19]

Hyderabad, not only had its own army, but it also had its own railways, airline and aerodromes, postal service, radio broadcasting network and Hyderabad State Bank, the Singareni Colleries and a thousand kilowatt thermal station. Hyderabad even had a Civil Service by the name of HCS (Hyderabad Civil Service) which became the envy of the Indian Civil Service.[20] A good network of roads was created all over the state. The State also had its own

currency, the *halli sicca* with its silver coins minted in Hyderabad. An Executive Council of Ministers with a Prime Minister was established in 1919. The Nizam with the help of his able prime ministers which included Maharaja Sir Kishen Prasad and Sir Akbar Hydari ruled over the state with the British Resident keeping a close watchful eye over everything. The British Army also had a permanent garrison, just in case the Nizam was found lacking in faith. Huge reservoirs, like the Nizam Sagar in Nizamabad, Koilsagar in Mahboobnagar, Wyra and Paler in Khammam, Tungabhadra, Osman Sagar, and Himayat Sagar, were built, which brought large tracts of barren land under cultivation. Survey work on Nagarjuna Sagar had also begun during this time. There was no income tax, so the life of the average citizen was by and large financially comfortable. The period also witnessed the simultaneous development of many languages— Persian, Urdu, Telugu and Marathi. The highest official positions were given to deserving persons irrespective of their religion. Persian was the official language up to 1893 and from then onwards Urdu became the official language up to 1948. All these activities created numerous jobs for the people of the State.

Despite the overall peace and prosperity and the unity in diversity, there were political rumblings that set in motion some disturbances with the growing cultural and political awareness that was rising gradually in the state.

REFERENCES

1. Haider, Raana, April 18, 2003, Heritage and Habitat, Internet Edition, *Holiday*
2. *Ibid*
3. Raj, Sheela, 1996, *Hyderabad in the Days of the Nizams (1828-1896)*, Narahari Pershad Charitable Trust, Hyderabad, pp.26-27
4. *Ibid*, p.48
5. *Ibid*
6. Raja Giridhari Pershad, Travel No. 11, 192
7. Raj, Sheela, 1996, *Hyderabad in the Days of the Nizams (1828-1896)*, Narahari Pershad Charitable Trust, Hyderabad, p.51
8. Raja Giridhari Pershad, 1893, Daily Diary, p.58
9. Bawa,V.K., 1996, *Hyderabad Under Salar Jung I*, S.Chand & Co., New Delhi, p.104
10. Menon, K.P.S, 1965, *Many Worlds*, Oxford University Press, New Delhi
11. Prasad, Rajender, 1984, *The Asaf Jahs of Hyderabad-Their Rise and Decline*, Vikas Publishing House, New Delhi, p. 231
12. *Ibid*, pp. 231-32

13. Chandraiah, 1998, *Hyderabad—400 Glorious Years*, Chandraiah Memorial Trust, Hyderabad, p.248
14. *Ibid* , p.250
15. Ashraf, Dawood, 2002, *The Seventh Nizam of Hyderabad: An Archival Appraisal*, Moazzam Hussain Foundation, Hyderabad, p.116
16. *Ibid*, p.50
17. *Ibid*, p.52
18. *Ibid*, p.95
19. Latif, Bilkeez, 1998, article Legacy of the Nizam in *Andhra Pradesh - Maa Telugu Talli*, Nagarjuna Foundation, Hyderabad, p.166
20. *Ibid*, p.166

Ashraf, Dawood, 2002, *The Seventh Nizam of Hyderabad: An Archival Appraisal*, Moazam Hussain Foundation, Hyderabad.

Bawa, V.K., 1996, *Hyderabad Under Salar Jung I*, S.Chand & Co., New Delhi.

Chandraiah, 1998, *Hyderabad—400 Glorious Years*, Chandraiah Memorial Trust, Hyderabad

Fraser, Hastings, 1865, *Our Faithful Ally the Nizam*, Smith, Elder and Co, London.

Gribble, J.D.B., 2002 reprint, *History of the Deccan*, Vol.II, Rupa & Co, Vol II first pub 1924, New Delhi.

Haider, Raana, April 18, 2003, Heritage and Habitat, Internet Edition, *Holiday*.

Latif, Bilkeez, 1998, article Legacy of the Nizam in *Andhra Pradesh - Maa Telugu Talli*, Nagarjuna Foundation, Hyderabad.

Menon, K.P.S, 1965, *Many Worlds*, Oxford University Press, New Delhi.

Prasad, Rajender, 1984, *The Asaf Jahs of Hyderabad-Their Rise and Decline*, Vikas Publishing House, New Delhi.

Raj, Sheela, 1996, *Hyderabad in the Days of the Nizams (1828-1896)*, Narahari Pershad Charitable Trust, Hyderabad.

Raja Giridhari Pershad, 1893, Daily Diary.

Raja Giridhari Pershad, Travel No. 11, 192.

Regani, Sarojini, 1998, article Confluence of Cultures in *Andhra Pradesh - Maa Telugu Talli*, Nagarjuna Foundation, Hyderabad.

Sarma, M.Radhakrishna, 1998, article Tracing Our Roots in *Andhra Pradesh - Maa Telugu Talli*, Nagarjuna Foundation, Hyderabad.

CHRISTIANITY AND DALIT BAHUJAN EMPOWERMENT IN TELANGANA

- *Adapa Satyanarayana*

The role of Christian Missionaries in religious conversion and socio-cultural change as well as the development of educational, health and self-improvement schemes in modern India has been acknowledged by many historical studies.[1] Recent studies on the growth of Christianity in modern India focused on the interconnections between conversion movements, social reform and social change. Christian Missionaries were considered to be the great institution builders, since they pioneered works relating to social reform, language/literature/philology, socio-economic development of weaker sections. Thus Christianity has been described as the "religion of the poor".

In this paper, an attempt is made to highlight the contribution of the Wesleyan Methodist Church in spreading Christianity among the dalitbhujan communities in Telangana. During the second half of the nineteenth century many oppressed caste groups in the Telangana region of the erstwhile Hyderabad State were converted to Christianity. From the existing studies on socio-religious reform movements it is clear that religiously expressed social protests of the lower caste communities of modern India have basically taken three directions: firstly, construction of new social and religious identities, like the Adi-Hindu and Adi-Andhra movements; secondly, formation of reforming associations like the Brahma Samaj, Arya Samaj, Theosophical Society, Ramakrishna Mission etc., and thirdly, adoption of a new religious tradition of non-Indian origin, such as Christianity and Islam, found suitable under the concrete conditions.[2]

The dalitbahujans in the Telangana region accepted the third option and adopted conversion as a strategy to escape from caste oppression and an agency of emancipation. It is also clear from the narrative accounts of the Protestant missionaries in the Hyderabad State that mass conversions from the dalit communities commenced during the last quarter of the nineteenth century. The "Man with the Brown Blanket"[3] was the target of the Christian Missionaries. A Wesleyan Missionary wrote, "The slow, dull life of the peasant changes only with the changes of season, or under stress of overwhelming calamity. Its badge is the brown goat–hair blanket he carries. Inseparable from him in rain, sunshine, or in cold, the blanket of the villager is the mark of his calling….He is the true villager. There are millions of him. Toiling,

resting, sleeping, dying; in patience, in poverty, in ignorance and in hope, he is the man on whom our eyes are fixed…the man with the brown blanket is Haidarabad".[4]

With the advent of the Europeans, however, the different forms of Christianity presented themselves as the major escape route to equality and equal social treatment. The profession of Christianity that God being the father of all, meant despite differences are but brothers to each other, had attracted the attention of the lower caste masses, often treated as worse than cattle by the dominant upper castes. The missionary efforts in spreading literacy and their assistance in times of material crises caused mass conversions into Christianity in Telangana during the nineteenth and twentieth centuries, as seen below.[5]

1888	1,656
1898	5,013
1908	12,211
1918	27,775
1928	66,570

The beginnings of the Wesleyan Methodists Church go back to the last quarter of the nineteenth century.[6] In December, 1878, the Rev. Henry Little and William Burgess arrived in Secunderabad. In the Hyderabad State, the British Resident also helped the missionaries to found the new Church and the first Wesleyan Methodist Church was established in the Telanagana region under the leadership and guidance of Burgess in 1879, with the help of British Resident and the high officials of the Nizam's government. It was reported that "The significant baptisms were among caste people and in 1887; several persons of the Sudra caste were baptized in Karimnagar". A number of caste Hindus were converted including the Carpenters and Blacksmiths. By 1896, five circuits have been established at Karimnagar, Siddipet, Medak, Kundi, Aleru, and a total number of 4000 conversions were made during the first phase of the missionary work. The Church in Hyderabad predominantly consisted of the converts from Malas and the Sudras. From the available data it is clear that the total number of Christians in the Telangana region of the erstwhile Nizam State increased from 1,656 in 1879 to 66,570 by the end of 1920's.[7] The Wesleyan Missionaries established many schools, dispensaries and imparted modern education to the downtrodden communities. For the first time, these depressed communities which were denied access to modern

knowledge by the traditional Hindu caste system and Brahmanical ideology had gained benefits of literacy under Christianity. Apart from providing education and employment as Pastors and school teaches the Christian Missionaries also introduced many economic and agrarian programs for the empowerment of the dalitbahujan communities in the Telangana countryside.

The spread of Christianity in the district towns and villages of the Telangana region during the last quarter of the nineteenth century was significant. The Missionaries undertook extensive tours outside the twin cities of Hyderabad and Secunderabad and founded many Churches in Karimanagar, Siddepet, Aler, Medak, and Nizamabad.[8]

In the initial years, they also encountered opposition from the local people. The pioneering work done by the founders of the Church in the Hyderabad State like Burgess, Pratt, Wesley etc., yielded good results. The Missionaries adopted the techniques of visiting the villages and preaching in the Bazars. In the rural areas the crowds used to gather at the center of the village and listen to the speeches of the Missionaries. In a short span of time, the Missionaries achieved noticeable responses from the local people. They also found favourable response from the Government officials for acquiring land to build Churches and Bunglows. The Missionaries took active part during natural calamities and outbreak of diseases like the Plague and Cholera.[9]

The Protestant Missionaries were able to attract the attention of the common, lower caste people because firstly, they used Telugu language in their religious preaching and propaganda and secondly the untouchable castes like the Malas were quite familiar and accustomed to wandering and traveling native spiritual preachers (*Gurus*). "The Missionaries had the added novelty of being White and were received with great curiosity and respect".[10] Education and social uplift of the downtrodden communities have become synonymous with Christianity. Thus Christians have become an integral part of the diverse population of India. During the late nineteenth century considerable movements of mass conversions took place in South India, including the Telugu country. In the Telangana region, the image of the Missionaries as persons committed to justice and equality and prepared to espouse and champion the cause of the oppressed as well as to act as advocates of the underprivileged had certainly caught the imagination of the downtrodden masses and facilitated mass conversions of lower castes into Christianity. And also the juxtaposition of "caste-cantered Hinduism" and "God centered Christianity" as well as the

exclusivity of Hinduism and inclusivity of Christianity by the Missionaries also appealed to the lower caste communities, who were familiar with the pre-colonial anti-brahmanical sects like *Vaishnavism,* which professed social-spiritual equality and denounced caste discrimination.

The Mala Church:

In Telengana, the mass conversions into Christianity have taken place mainly among the untouchable Mala communities.[11] The Malas have a long tradition of anti-Brahmanical ideology and their priests were known as the *Mala Dasaries*. They were the followers of *Vaishnavism* and had a long spiritual heritage. The Christian Missionaries incorporated certain elements of the *Vaishnava* tradition into their spiritual preaching. Thus the role of indigenous and native preachers became a significant aspect of conversions among the Malas. In particular, the caste head known as *Peddamala* became an important instrument of linkages between the European Missionaries and the local society and its impact was quite considerable. A Christian Missionary remarked, "The order of elders thus instituted has the merit of being purely Indian and quite in hormone with habits of the people".[12] The Malas of each village in Telangana have always had a headman whose office was hereditary. It was noted that whenever the headman becomes a Christian and his affair are of suitable character, he has been appointed a Christian elder. Gradually, the order of elders has acquired the respect and authority which has always been given to the caste headman. Naturally, when such men in association with the Pastor constituted a local Church Court its decisions were binding on the local community. Such a body of men were the back bone of Christian village work. The caste elders helped the pastor in his evangelical tours and contributed donations to the Church. The spread of Christianity was largely spontaneous and the place of the village evangelists was quite significant in causing mass movements in Telangana. A missionary wrote "for a while we must rightly place in the center of our picture the village evangelist making his own appeal to village where he lives. And those grouped round it, it is even more important that some five hundred such men in touch with each other make a collective impression over a wide area".[13]

The man with the Hymn Book:

In the Telangana region, if the villager was a man with the Brown Blanket, the Evangelist was a man with the Hymn Book.[14] The example of Yesuratnam in propagating Christianity among the villagers is a case in point. It reveals the

strategy and the tactics adopted by the preachers for converting the village people. Through the method of singing and open dialog in the streets, the preacher attracted the attention of the people. During sickness he brought medicine to the village and when trouble occurred he offered his help. The young Evangelists became popular among the common people as they cared for their sufferings. There were instances when villagers requested the Government not to allow any Christian teacher in their midst. But, as the popularity of the Missionaries grew the villagers welcomed them and never allowed them to leave them. There were instances when a village head man belonging to the upper caste often visited the Missionary for help. The best example of a local preacher and his influence on the community was narrated by a Missionary in Karimnagar. The young Christian preacher who was sharp, bright and modest, his influence was felt on the local community. His talent and abilities attracted the attention of the district officials who took him into his office and trained him for two years in the administration and he became a popular pleader of the people. Regarding an intelligent preacher it was remarked that "The young man has been stationed for two years in a big village, which a few years ago petitioned the Government of the Nizam not to allow any Christian Teacher in their midst. Today they would tear him to pieces if he talked of leaving them. A high caste headman of the village, was often seen on his veranda. He was one of those who petitioned to keep him out of the village".[15] The native preachers were the men who won the "war for Christians" and it resulted in converting hundreds of Telangana villages to Christianity. The instance of Yesuratnam in the villages reflects the commitment of the native preachers.

Persecution as Tug of War:

A Missionary wrote, "Persecution is a Tug-of-War between the old and the new; it tests the strength of the bond that holds the community together. Some strands of the rope snap for good, others are retired, others again are not broken at all, but during the tussle it seems as if all must go".[16] The Missionaries also witnessed violent opposition and physical attacks by the local people on certain occasions. In every circuit the accession due to famine work provoked an outburst of hatred. In Medak a Mohammadan priest and in Siddipet "the Devil Priest" were storm raisers. In Ramayampet and Aler social customs were made the occasion of violence, "But the tornedo swept over without destroying the tree of the Lord's planting, their roots held". An instance was narrated by a Missionary of the encounter in a village in Karimnagar

district. A native preacher Mangaiah, who while touring the villages was subjected to physical attack during the *Dassera* festival. "A number of local people seized him, and after giving him a severe beating, with the utmost barbarity they stacked his hands down to the ground, in such a manner that he could neither sit nor lie, and was obliged to spend the night on his knees in great pain. Morning brought relief and he was set at liberty, but it was many days latter that he recovered from the effects of the ill treatment to which he had been subjected".[17] In another village the same man had a dagger drawn on him by a Rohilla. The Colporteur had ventured to show this man a Hindustani Gospel, and was very much terrified when the Rohilla unsheathed his dagger and threatened to kill the 'Christian dog'. But some local people interfered and the Christian preacher made his escape. A Missionary remarked, "Joseph Mangaiah is dead now, but his children ought to be proud of their father's part in establishing Christ's kingdom in Karimnagar". [18] In Telangana, during the last decade of the nineteenth century persecution of a virulent type was common. Converts were formally excommunicated in full caste council, fire and water were refused. The daughters forbade mothers in the house and brothers rose against brothers because they had entered the new way by converting to Christianity. The instance of a son from a village, Patel was narrated for Siddipet village. The boy was met by the Missionary in a village rest house. The boy was bright and earnest and frequently visited the Missionary and decided to change his religion. This brought down upon him a storm of persecution. His enemies were his neighbours and he was beaten, starved, reviled and eased out by his own family members; still he held to his determination to seek baptism. His crusade having failed he was subjected to cruel treatment by the parents and he was sent away from home. Such instances of persecution of converts were wide spread.

Writing about the obstacles for conversion in the urban areas a Missionary wrote that the city of Hyderabad "was a terrible place in those days".[19] It was full of Rohillas and Sikhs of the Nizam's army. Every man carried arms of some kind or another. Brawls, assaults, daylight robberies were daily occurrences; and, even for peaceable Indians like Sadhuvu, life was never safe within the walls. On one occasion, while going " to see the *tamasha"* – a sight – seeing expedition – he was attacked at the city gate, near Afzul Ganj. He was searched, robbed, and badly mauled. It might have been much worse had not the Missionaries Pratt and Campbell heard of his danger and rushed to his help. And yet "these redoubtable men of God never flinched

from their task". One of their central meeting places for a long time was in the square near the Residency clock – tower. For some time, the city closed to evangelistic work.

The missionary education benefited the first generation of dalit organic intellectual of the Telangana region who had played a significant role in the socio-political movements in the first half of the twentieth century. In fact, the founder of the dalit movement in the Nizam's state, Bhagya Redddy Varma was a product of missionary encouragement and help. The newly educated dalitbahujan children found employment in the modern sectors like teaching, railways, army, police, hospitals and dispensaries and caused some sort of socio-economic mobility. Modern education contributed to the growth of new awakening and self-respect among the dalit Christians, which in turn shaped them as a distinct entity different from the caste-Hindu other. The intellectual makeup of the first generation of dalit Christian preachers and scholars had been immensely influenced by the Christian missionary thought and endeavours. Due to the religious and educational activities of the Missionaries the converts of Mala untouchable community and other lower castes were able to acquire new knowledge, consciousness and change their livelihood conditions. Consequently, the spiritual and material life of these poor depressed communities had undergone a noticeable transformation and transformed them into a distinct community separated from the caste- Hindus in terms of their religious identity. The distinctness of dalit Christian community in modern Telangana was amply manifested in the formation of native preachers, catechists, pastors, teachers, Bible women and the Zanana workers; it was these mediators between the religious order and the local society, i.e. Christian religion and Hinduism who were instrumental in facilitating the formation of the distinct community with a common religious belief and world view. The Missionaries have cared a lot for training, and education of the native assistants.

The women with the medicine bottle:

Between the years 1896 and 1912, thirty-two European women workers were sent to Hyderabad by the Women's auxiliary. Out of this, 14 were for medical work, 11 for schools and six for Zenana.[20] The European women Missionaries toured the villages and distributed medicine to sick people. During the Cholera epidemic, the women Missionaries had done a great service to the common people and they contributed to a great change in the villages. In Yellareddy area of Karimnagar district, the medical work was quite effective.

The women Missionaries ventured into the dangerous terrain and worked among the native people. In those days robbery and murders were quite common in the country side. For instance, when a woman Missionary wanted to visit the remote villages the local officials advised her not to visit them. However, an English official though warned and said that it was unsafe and risky, yet he provided protection to them. The local people were strangely hostile and they called her 'the little white devil'. Whenever she appeared the children playing in the streets were hurriedly snatched up and dragged indoors. Arabs armed with guns and knives squatted on the rocks round her house and scowled every time she came out. Fear and hatred seemed everywhere. But in less than a year the medicine bottle had won its way and that ministry of Mercy and healing had so changed the host of the enemy and she was called 'the little white angel'. She became popular among the local people and the missionaries were respected by the local people. The traveling dispensaries and the visits of women medical workers to villages during the market days became a popular method of spreading the word of the God.

In the course of touring villages and carrying out the work, European women Missionaries faced many problems and sometimes were molested and risked their lives. They had also faced many risks in connection with their work in the villages. It was observed that generally, even a habitual criminal would not molest a European lady, but no one is safe against the caprice of men made with drink or drugs. A Missionary reported that "One of our ladies with her attendants passed a night in the open in the custody of a village policeman who was too stupidly drunk to know the blunder he had made; another was decoyed into a house to treat a woman and found to her dismay that the patient was a man shamming illness; yet another was compelled by the Inspector-General of Police to have two armed policemen always on guard at her lonely dwelling, or he would not guarantee her safety; a fourth lives alone, the only English woman in a purely native town. These things are never spoken of, but lives lived in such an atmosphere of sub-conscious strain are instinct with a quiet heroism that puts us men to shame and makes us realize something of the cost at which women's work is done".[21] Another Missionary wrote, "In a land where women of repute are secluded, the spectacle of English ladies passing to and fro through road less jungle, braving the hot sun and monsoon delouses, causes unceasing wonder to treat the high and the rich for handsome fees would seem natural, but to Minster to the despised and out caste for nothing is a new thing under the sun". [22] The hospital work

by the women Missionaries became quite popular among the people. The missionary reports indicated that there were a number of women teachers and wives of Missionaries who had some sort of first aid and nursing training became popular among the villagers in the Karimnagar and Medak districts. The evangelist and the medical worker became "the outstanding agents in a seamless crusade of evangelism". Every Christian was an evangelist, for whatever the differences between him and his neighbours may be, the fact that there is any difference at all is a challenge to thought. He speaks something new, even if it was imperfect.

The Lepers of Dichpalli: As Jesus Christ said, "cleanse the Lepers", the Missionaries, in particular, Dr. Kerr started a Lepers Home at Dichpalli, in Nizamabad District.[23] It was the leading Hospital for the Lepers in the Nizam's Dominions. Local rich people like Narsa Goud and the Nizam's Government extended financial and material support for building the Hospital. The British Resident and the Prime Minister, Salar Jung III appreciated the work of medical care and public health by the Missionaries. The Prime Minister promised that in this work, "I must share". With his financial support, the Salar Jung Hostel for boys and girls were constructed. The Native press gave advertisement for the work done by the Missionaries. It was reported that on the occasion of the fund raising at Secunderabad for the Dichpalli Leper Home, Rupees 21,895/- were collected. The Nizam's Government not only extended financial support to the Missionaries but also made them as partners in the Government Health Policy

The experience of the first twenty years of the missionary work yielded reasonable results. A Missionary remarked " I have found that our men and women like to make a sort of action song the story of Christ birth, and constantly you hear them singing it in the fields in whilst they are weeding rice".[24] The Spread of Christianity brought about a great change in the in the villages. These native men and women were also instrumental in the socialization of the community as a coherent group and in imparting solidarity and identity. In the reports of the Missions one finds the significant role played by them in not only spreading of the word of God but also in the creation of a Christian community by conversions of kin groups. Given the close-nit kith and kin networks, the native spiritual leaders were the key factor in the formation of a sense of belonging and group identity and solidarity.

Conclusion: The narratives of the Missionaries provide insights into the process of conversion at the local level. In local festivals and ceremonies the Missionaries participated and countered the superstitions and persuaded the people to change their ritual practices. They often maintained that the sacrifices to the local Gods and the demon worship and propitiation of evil spirits and sacrifices were irrational. Conversions by the lower castes resulted in the emergence of a new social order and a community with distinctive identities. The most remarkable and significant aspect of conversion of the Malas in Telangana was self-respect, confidence, dignity and justice. The converts especially the women who were educated found employment as medical workers, school teachers, bible women etc., and were empowered by the Church. The dalit Christians in Telangana, in spite of certain heterogeneity could acquire the status of a distinct community. Thus their adversaries, caste-Hindus called them *"Peddintollu*", (beef eaters) and "*Kirastanapollu"* (followers of Jesus Christ) and their religion as "*peddintollamatam"* (the religion of beef eaters). The Hindu priestly classes, mainly the Brahmins, usually termed Christianity as "false religion" and its missionaries as "ambassadors of a false God'. It is in the dialectic of resistance and change a distinct dalit Christian community was formed under the auspicious of the protestant missionaries.

REFERENCES

1. Oddie. G.A. (Ed.), 1997. *Religious Conversion Movements in South Asia: Continuities and Change*, Richmond: *Curzon* Press. Oddie. G.A. 1997. "Protestant Missions", Caste and Social Change in India, 1850-1914 in *The Indian Economic and Social History Review*, IV (3) 1969, p.259-91and Christian Conversion in the Telugu Country, 1860-1900: A Case Study of One Protestant Movement in the Godavari Krishna Delta", *IESHR*, XII, (1). p.61-79; Webster, J.C. B. 1997. *A History of the Dalit Christians in India*, (1992), Sanfrancisco: Edwin Mellen Press. Susan. B.H. 2000. *In the Shadow of the Mahatma. Bishop V. S. Azariah and the Travails of Christianity in British India,* , Michigan, Grand Rapids. Frykenberg, R.E. 2010. *Christianity in India.* Oxford: Oxford University Press. Brown, J M. and R.E. Frykenberg. (Ed) 2002. *Christians, Cultural Interactions and India's Religious Traditions*, New York: Routledge. Frykenberg. R.E. 2003. *Christians and Missionaries in India: Cross-Cultural Communication Since 1500; With Special Reference to Caste, Conversion and Colonialism.* Chicago, William B Eerdmans Press. Massey. S. 2007. *Christian Missionaries in India.* New Delhi: Sumit Enterprises.

2. Aloysius. G. 1998. *Nationalism without a Nation in India*. New Delhi, Oxford University Press.
3. Lamb, F. (No Date). *The Story of Haiderabad,* London, Wesleyan Mission Press. P.6
4. *Ibid.*
5. Collected from the various Reports of the Missionaries, like Burgess, Pratt, Posnett, Sackett etc.
6. Lamb, F. 1913. *The Gospel and the Mala: Christianity in Hyderabad*, Mysore, Wesleyan Methodist Missionary Society. P. 6.
7. Calculated from *Census of India*. 1931. *Census Report of the H.E.H. the Nizam's Dominions*. Hyderabad. Government Press.
8. Lamb, *op.cit.* p. 8.
9. Sackett. F.C. (No Date). *Posnett of Medak*. Cargate Press, London. P. 27.
10. Dolbeer Jr. M.L. 1959. *A History of Lutheranism in the Andhra Desa*, 1842-1920, New York. Board of Foreign Missions, the United Lutheran Church in America. P.19.
11. Manikya Rao, B.J. 1967. "A Study of the Work of the Wesleyan Methodist Missionary Society in Hyderabad from 1878-1947, With Special reference to the Ministries of C.W. Posnett and F.C. Sackett," (Unpublished B.D. Thesis) Serampore College.
12. Lamb. *The Story*… p.39.
13. *Ibid.* p.29.
14. *Ibid.* p.26.
15. *Ibid.* p.28.
16. *Ibid.* p.22.
17. Lamb. *The Gospel and the Mala.* P. 18.
18. *Ibid.*
19. Ibid.
20. Lamb. *The Story*… p. 30-31. and Sackett, F.C. 1924. *Out of the Miry Clay: The Story of Haiderabad Mission to the Outcastes*, London. Wesleyan Methodist Missionary Society. ; Sackett, F.C. No date. *Vision and Venture: A Record of Fifty Years in Hyderabad*, 1879-1929, London. Wesleyan Missionary Press.
21. Lamb. *The Gospel and the Mala.* P. 106.
22. Monathan. D. 1948. *The Story of Dichpally. Towards the Conquest of Leprosy*. London.
    The Cargate Press.
23. Lamb. *The Story*… p. 38.

తెలంగాణలో దళిత అస్తిత్వోద్యమం

– సంగిశెట్టి శ్రీనివాస్

ఆధిపత్యం వర్సెస్ ఆత్మగౌరవ పోరాటమే ఆధునిక చరిత్ర! ఈ ఆత్మగౌరవ పోరాటమే అన్ని అస్తిత్వ ఉద్యమాలకు ఊపిరి. ఆధిపత్యంలో ఉన్నవారికి, అజమాయిషీ చలాయించే వారికి చరిత్ర అంటే ఆరోవేలు. అనవసర రాద్ధాంతం. న్యాయమైన ప్రాతినిధ్యం, సమానత్వం, అందరికీ హక్కులు, స్వేచ్ఛ, సౌభ్రాతృత్వంతో పాటు అన్నింటిలోనూ జనాభా నిష్పత్తి మేరకు వాటా కోరుకునే అస్తిత్వవాదులకు చరిత్ర అంటే ఆయుధం. పోరు పిడికిలి. చైతన్య కేతనం. ధిక్కార స్వరం. తెలంగాణ ఉద్యమ భావజాలాన్ని విస్తృతంగా ప్రచారం చేయడంలో 'చరిత్ర' కీలక భూమిక పోషించింది. అందరినీ కదిలించింది. ముందుకు నడిపించింది. ఈ స్ఫూర్తితో తెలంగాణ వైతాళికులు, ఆణిముత్యాలు, వెలుగులు, లబ్ధప్రతిష్టులు, విశిష్టవ్యక్తులు, అమరులు, తేజోమూర్తులను ఎందరో పరిశోధకులు, ఔత్సాహికులు, ఉద్యమకారులు తమకు తోచిన విధంగా పరిచయం చేసినారు. ఉద్యమ స్ఫూర్తితో మరెందరో వైతాళికులను చిత్రిక గట్టినారు. ఇలా అనేకమంది విస్మృతులు ఇవ్వాళ చరిత్రకెక్కినారు. వివిధ ఉద్యమాలు, దాని పర్యవసానాల మూలంగా చరిత్రను మలుపు తిప్పిన, చరిత్రకెక్కిన త్యాగధనుల ఘనత వివిధ మాధ్యమాల ద్వారా ప్రజలకు పరిచయమయింది. యేండ్లుగా కప్పి పెట్టిన చరిత్రను ఉద్యమ స్ఫూర్తితో బుద్ధిజీవులు విప్పి చెప్పినారు. ఈ చరిత్రలో దళిత, బహుజన చైతన్య స్ఫూర్తి ప్రదాతలకు గతంలో కన్నా ఎక్కువ గౌరవం, గుర్తింపు దక్కింది. ఇప్పటికీ అన్ని విషయాల్లో న్యాయమైన, చట్టబద్ధమైన, అర్హమైన వాటా దక్కక పోయినప్పటికీ గతంలో కన్నా పరిస్థితి మెరుగ్గా ఉన్నది. తెలంగాణ ప్రభుత్వం 2017 డిసెంబర్‌లో నిర్వహించిన ప్రపంచ తెలుగు మహాసభల్లో దున్న ఇద్దాసు, భాగ్యరెడ్డి వర్మ, దైదవేములపల్లి దేవేందర్, గూడ అంజయ్య లాంటి దళిత సాహితీవేత్తల పేరిట స్వాగత తోరణాలను ఏర్పాటు చేయడం అందుకు నిదర్శనం. దీన్ని రాజకీయ కోణంలో గాకుండా పూర్తిగా సాహితీస్ఫూర్తితో చూడాలి. అప్పుడు మాత్రమే విషయం వివరంగా విదితమైతుంది. అపోహలకు తావులేకుండా నిజాల్ని అర్థం చేసుకోవడానికి వీలవుతుంది. అయినప్పటికీ 'సబ్ ఠీక్'హై, 'అంతా సవ్యంగానే ఉంది' అని చెప్పలేము. దీనిలోనూ మెరుగైన మార్పులు రావాల్సిన అవసరమున్నది. ఏది ఎట్లున్నప్పటికీ సర్వాయి పాపన్న, పండుగ సాయన్న, తుర్రెబాజ్ ఖాన్, దున్న ఇద్దాసు, రాంజీగోండు, ఎం.ఎల్. ఆదయ్య, వల్లాటి శేషయ్య, భాగ్యరెడ్డి వర్మ, బి.ఎస్. వెంకటరావు, దొడ్డి కొమురయ్య, బందగీ, బండి యాదగిరి, సుద్దాల హనుమంతు, షోయెబుల్లాఖాన్, టి.ఎన్. సదాలక్ష్మి, జె. ఈశ్వరీబాయి, చిట్యాల ఐలమ్మ, కుమారిలస్వామి, చిందు ఎల్లమ్మ, అలిశెట్టి ప్రభాకర్, ఇట్లా కొన్ని వందల మంది తెలంగాణ దళిత, బహుజన విస్మృతులు వెలుగులోకి వచ్చినారు.

నిజానికి టాంక్‌బండ్ మీద మనవారి విగ్రహాలు లేని విషయం చెబుతూ మిలియన్ మార్చ్‌కు సబ్బండ వర్ణాల వారిని సన్నద్ధం చేసిందీ చరిత్రే! శాతవాహనులు – కోట లింగాల – విష్ణుకుండినులు– కాకతీయులు – సమ్మక్క సారక్క– కుతుబ్‌షాహీలు– సర్వాయి పాపన్న – అసఫ్జాహీలు – రాంజీ గోండు – కుమ్రం భీమ్, మహబూబ్ అలీఖాన్ ఇలా ప్రతి ఒక్కరి చరిత్ర తెలంగాణ ప్రజలందరికీ పరిచయమయింది. ఉద్యమ నాయకులు, ఉద్యమకారులు, వివిధ సంస్థల కార్యకర్తలు, సాహితీవేత్తలు, ఔత్సాహికులు, విద్యావేత్తలు, పరిశోధకులు గత చరిత్రను తవ్వితీయడంలో ఒక 'మిషన్' లాగా పనిచేసినారు. మరుగున పడ్డ తెలంగాణ

ఘన చరిత్రను చిత్రిక గట్టినారు. తెలంగాణ రాష్ట్ర సాధనలో ఈ సత్యాలు ఎంతగానో తోడ్పడ్డాయి.

ఇప్పుడు తెచ్చుకున్న తెలంగాణను ఇప్పుడు పునర్నిర్మించుకునే దిశలో ఉన్నాం. వివక్షతో నిండిన పాత చరిత్రను, పాతుకు పోయిన అసత్యాలను, అర్ధసత్యాలను సరైన ఆధారాలతో సరిదిద్దాలి. తిరగరాయాలి. పాత పునాదుల మీద కొత్తగా చరిత్రను నిర్మించినట్లయితే అది పేకమేడలా కుప్ప కూలుతది. అందుకే 'వినిర్మాణం', 'అన్ లెర్నింగ్' పద్ధతిలో తెలంగాణ కొత్త చరిత్రను రాయాల్సి ఉన్నది. ఆంధ్రాధిపత్యాన్ని, అసత్యాలను, అర్ధసత్యాలను ప్రచారంలో పెట్టిన చరిత్రను హేతుబద్ధతతో, ఆధారాలతో వినిర్మించాలి. భావజాలాలకు అనుగుణంగా మరుగున పడేసిన, మట్టిలో కప్పేసిన, తొక్కి పెట్టిన చరిత్రకు పట్టం కట్టాలి. వివక్షా పూరిత చరిత్ర స్థానంలో కొత్త సౌధాన్ని నిర్మించాలి. బ్రాహ్మణీయ భావజాలం మూలంగా, సీమాంధ్ర ఆధిపత్యం మూలంగా సమాధైన చరిత్రను చిత్రికగట్టాలి. దాంట్లో సకలజనులకు, సబ్బండ వర్ణాల వారికి న్యాయమైన వాటా హక్కుగా దక్కాలి. అందులో భాగమే ఈ రచన. ఇంత వరకు ఈ హక్కు నుంచి బేదఖల్ చేయబడ్డ 'దళిత' చరిత్ర ఈ వ్యాసంలో చిత్రితమయింది. ఇదంతా అస్తిత్వ ఉద్యమాల సోయి కారణంగానే సాధ్యమయింది.

అయితే దళితోద్యమం తెలుగునాట విస్తృతం కావడానికి, ఇబ్బడి ముబ్బడిగా సాహిత్యం వెలువడడానికి, మేధో చర్చలు జరగడానికీ 1985లో జరిగిన కారంచేడు[1] సంఘటన ఒక తక్షణ కారణం. ఆ సంఘటన తర్వాత దళితులు, మేధావులు, ప్రజాస్వామిక వాదులు, హక్కుల కార్యకర్తలు, బుద్ధిజీవులు ఇప్పుడేం చేయాలి? అని ప్రశ్నించుకున్నారు. ఈ ప్రశ్నలకు జవాబులు వెతుక్కునే ప్రయత్నంలోంచి దళితవాదం తెలుగునాట రూపు దాల్చింది. చైతన్య వాహిక అయింది. 'వెలి'వేసిన అహంకారులను నిలదీసింది. దోషులుగా నిలబెట్టింది. అప్పటి పాలక వర్గాన్ని, దాని సామాజిక వర్ణాన్ని పాక్షికంగానే అయినా హంతకులుగా గుర్తించి, ప్రచారం చేసింది. వివిధ వర్గాల పోరాటాల ఫలితంగా ప్రభుత్వం ఎస్సీ, ఎస్టీ అట్రాసిటీ (నిరోధ) చట్టాన్ని[2] 1989లో తీసుకు వచ్చింది. దగ్గుబాటి చెంచురామయ్య[3] లాంటి కారంచేడు 'బాధ్యుల'ను నక్సలైట్లు ఖతం చేసినప్పటికీ వారికి దళితుల నుంచి పెద్దగా సానుభూతి దక్కలేదు. 'దళిత వాదం' – సమస్యలకు తార్కికమైన, హేతుబద్ధమైన పరిష్కారం చూపించ లేని సిద్ధాంతాల పట్ల, ఉద్యమాల పేరిట దళితులను, కింది కులాల వారిని 'ఎన్‌కౌంటర్'లకు గురి చేసినవారి పట్లా అసంతృప్తి వ్యక్తం చేసింది. ఎన్‌కౌంటర్లను ప్రశ్నిస్తూనే 'ఉద్యమం'లో దళిత, బహుజనులు ప్రాణాలు కోల్పోవడాన్ని తప్పుబట్టింది. ఆయుధాలు కాదు అక్షరాలు కావాలని నినదించింది. 'ఎన్‌కౌంటర్ల'కు కారణమైన ప్రభుత్వాలనీ దునుమాడింది. ఇక్కడొక విషయాన్ని గమనించాలి.

'దళితోద్యమం' 1985 నుంచి ప్రారంభమైనదని చెప్పినంత మాత్రానా అంతకు ముందు ఈ సోయి లేదని కాదు. తెలంగాణలో ఇంకా చెప్పాలంటే ఆంధ్రప్రదేశ్, రాయలసీమల్లోనూ దళిత చైతన్యం భాగ్యరెడ్డి వర్మ[4] చైతన్య కార్యక్రమాల మూలంగా రెక్కలు తొడిగింది. అన్ని రకాల పరిమితులు, ఆంక్షలు, నిర్బంధాలను ఎదుర్కొంటూ దళితుల అభ్యున్నతికి ఆయన కృషి చేసినాడు. ఈయనొక్కడే కాదు భాగ్యరెడ్డి వర్మకన్నా ముందు దున్న ఇద్దాసు తన తత్త్వాల ద్వారా ప్రశ్నించే తత్త్వాన్ని ప్రజల్లోకి తీసుకెళ్ళిండు. 20వ శతాబ్దం తొలి దశలో అరిగె రామస్వామి[5], బత్తుల శ్యాంసుందర్, బి.ఎస్.వెంకటరావు, ఎస్.ఆర్.బాబయ్య, ముదిగొండ లక్ష్మయ్య దళితుల చైతన్యానికి తమ జీవిత కాలం కృషి చేసిండ్రు. అంబేద్కర్ స్ఫూర్తితో షెడ్యూల్డ్ కాస్ట్ ఫెడరేషన్‌ని ఏర్పాటు చేసి కమ్యూనిస్టులు, కాంగ్రెస్ పార్టీని కాదని దళితులు హైదరాబాద్ అసెంబ్లీకి ఎన్నికయిండ్రు. పార్లమెంటుకు కూడా వెళ్లిండ్రు. అయితే ఈ కృషి, పోరాటాలు, ఉద్యమాలు అన్నీ కూడా హైదరాబాద్–ఆంధ్ర రాష్ట్రాలు ఒక్కటై ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పడిన (1956) తర్వాత స్తబ్ధతకు గురయ్యాయి.

ఉనికిలోనే లేకుండా పోయాయి. దీనికి ప్రధాన కారణం ఆంధ్రాధిపత్యం. చొరవ తీసుకోలేని, ఇంకా చెప్పాలంటే 'అడిగే' మనస్తత్వంలేని తెలంగాణ నాయకులు కూడా ఈ స్తబ్ధతకు కారణమే! రాష్ట్రవతరణానంతరం శ్యామ్‌సుందర్ లాంటి జాతీయ నాయకుడికి తెలంగాణలో స్థానం లేకుండా జేసినారు. ఆయన మైసూరు అసెంబ్లీకి ఎన్నికయినాడు, అక్కడే అంబేద్కర్ స్ఫూర్తితో ఉద్యమాలు నడిపినాడు. అరిగె రామస్వామిని అణగదొక్కినారు. సదాలక్ష్మిలాంటి వారిని ప్రోత్సహించలేదు. ఇట్లా ఒక తరానికి తరం ఎదిగి రాకుండా ఆంధ్రాధిపత్యం పనిచేసింది. వీళ్ళంతా హైదరాబాద్ రాజ్యంలో ఒక వెలుగు వెలిగిన తేజోమూర్తులనే విషయాన్ని గుర్తుంచుకోవాలి.

కారంచేడు ఘటనానంతరం దళితుల ఆగ్రహం అనివార్యంగా ప్రభుత్వాధినేతలపై అసంతృప్తిగా, అసమ్మతిగా మారింది. ఆఖరికి 'మావోయిస్టు'లను సైతం సూటిగా నిలదీసింది. ఈ నిలదీత, ఒక దశలో నిరసనగా మారింది. ఈ నిరసనలోంచి దళిత కార్యాచరణ రూపుదిద్దుకుంది. గొంతు విప్పింది. ఇందుకు అప్పటి వరకు పీపుల్స్‌వార్ కేంద్రకమిటీ సెక్రెటరీ, దళిత నేత కె.జి.సత్యమూర్తి[6] (శివసాగర్) కులం–వివక్ష కారణంగా బయటికి రావడం. వచ్చిన వెంటనే సంస్థల, పత్రికల స్థాపన, సభలు, సమావేశాల నిర్వహణ, రిపబ్లిక్ బహుజన సమాజ్ పార్టీని ఏర్పాటు చేయడం, అన్నీ కలగలసి చర్చోపచర్చలకు దారి తీసినాయి. దీనికి 'చిక్కనవుతున్న పాట'[7], 'బహువచనం'[8] లాంటి సంకలనాలు సాహిత్య రంగంలో తాత్విక పునాదిని నిర్మించాయి. వెనువెంటనే అనేక మంది దళిత బహుజనులు కవిత్వం, కథలు, నవలలు రాసినారు. ఇవన్నీ కొత్త ఆలోచనా పంథాకు ఊతమిచ్చాయి. "మొదటి నుంచీ కమ్యూనిస్టు పార్టీలు మనదేశంలో నిర్దిష్ట వాస్తవికతను గమనించి సిద్ధాంతం రూపొందించకుండా దొరికిన సిద్ధాంతాల్ని గుడ్డిగా అమలు పరచారు. ఆ అమలు పరచడం కూడా రాజ్యం స్థాయిలో ప్రశ్నల్నీ, అసమ్మతి గొంతుల్నీ అణచివేసి మరీ అమలు పరచారు. ఈ సిద్ధాంతాల వల్ల తమ సమస్యలు పరిష్కరింపబడని రకరకాల వర్గాలు, ప్రశ్నలు వేసిన వాళ్ళు, అసంతృప్తికి గురయిన వాళ్ళు జీవితానుభవాల నుండి గొంతులు విప్పుతున్నారు. అందులో దళితులది బలమైన గొంతుక"[9] అని సుంకిరెడ్డి నారాయణరెడ్డి నిర్భీతిగా వాస్తవాలను రాసిండు. "నిర్దిష్టంగా దళిత, బహుజనుల పక్షాన వినిపించిన గొంతుక ఇది. ఇందుకు కారంచేడు తీసుకొచ్చిన సోయి కూడా కారణమే! అంతకుముందు 'కమ్యూనిస్టు ఉద్యమ ప్రభావంతో దళితులు బయట సమాజంలోకి అడుగు పెట్టిన మాట నిజమే కానీ వాళ్ళు దళితులుగా కాకుండా, కింది కులస్తులుగా తమ ప్రత్యేక సమస్యలను దృష్టిలో ఉంచుకొని కాకుండా, కేవలం శ్రామికులుగా, విశ్వమానవులుగా తమను తాము ఊహించుకొని బయటికి వచ్చారు. ఆర్థిక, సాంఘిక దోపిడీలకు గురవుతున్న దళితులు కమ్యూనిస్టుల ప్రభావంతో కేవలం ఆర్థిక పీడితులుగా మాత్రమే తమను తాము అర్థం చేసుకోవడం వల్ల తమ ప్రత్యేక సమస్యల కోసం నిలబడి కలబడటానికి కొంత జాప్యం జరిగింది. తమ అవగాహన లోపం వల్ల కమ్యూనిస్టులూ, ఆ తరవాత విప్లవకారులూ దించిన కేవల ఆర్థికవాద, కేవల వర్గవాద తెరల్నిచ్ఛేదిస్తూ దేశవిముక్తి సాంఘిక, సాంస్కృతిక విముక్తితో నిమిత్తం లేకుండా జరగడం అసాధ్యమనీ, కులమత వివక్ష ఒకోసారి ఆర్థిక సమస్యలకూ కారణమవుతుందనీ, శ్రమజీవుల్ని విభజించి శ్రామిక వర్గ ఐక్యతను దెబ్బతీస్తుందనీ, అందుకే కులమత వివక్షను కూల్చే పోరాటాలు ప్రత్యేకంగా జరగాలనీ, దేశంలో అధిక సంఖ్యాకులై, అధికంగా అన్ని రకాల దోపిడీలకు గురవుతున్న దళితుల అభివృద్ధి, సంక్షేమమే ఈ దేశ అభ్యున్నతి అనే అవగాహన ఇటీవల ముందుకొచ్చింది. అయితే ప్రస్తుత దళిత ఉద్యమాలలో చాలా వాటికి ఈ అవగాహన లేదు. ఇంత స్పష్టమయిన అవగాహన లేకున్నా ప్రస్తుత దళిత ఉద్యమాల కార్యాచరణ అంతిమంగా ఈ దేశ విముక్తి క్రమాన్ని ముందుకు నెడుతుందని చెప్పవచ్చు"[10] అంటూ ఒక సైద్ధాంతిక

భూమికను రూపొందించిన వారు జి. లక్ష్మీనరసయ్య. ఈ సాహసోపేత తిరుగుబాటుకు పునాది మహారాష్ట్రలోని దళిత్ పాంథర్స్[11] ఉద్యమం ద్వారా పడింది. అయితే 1972లో అతివాద వామపక్ష సైద్ధాంతిక భూమికతో పునాదులు పడ్డ 'పాంథర్స్' దారులు వెంటనే పాయలుగా చీలిపోయాయి. అందుకు తర్వాతి కాలపు 'ఎమర్జెన్సీ' కూడా కొంత కారణం కావచ్చు.

ఎమర్జెన్సీ తర్వాత ఉవ్వెత్తున ఎగిసిన 'జగిత్యాల జైత్రయాత్ర'[12] కూడా అసంపూర్తిగా మిగిలింది. కారంచేడు సంఘటన తర్వాత ఈ తేడా స్పష్టంగా ప్రకటితమయింది. దళితోద్యమం మావోయిస్టు అనుకూల, దళిత అస్తిత్వవాద శిబిరాలుగా విడిపోయింది. అందువల్లనే 'కారంచేడు' ఘటన తెలుగునాట అస్తిత్వవాదం, దళితోద్యమం మీద గణనీయమైన ప్రభావం వేసింది. దళిత చైతన్యానికి కొత్తదారినందించింది. దళితుల కీలక భూమికను నిర్దేశించింది. 'కారంచేడు' సంఘటన జరిగిన ప్రాంతంలోనే ఎమ్మార్పీఎస్[13] స్థాపనకూ దారి తీసింది. ఈ ఉద్యమంలో ప్రత్యక్షంగా పాల్గొన్న బొజ్జా తారకం, కత్తి పద్మారావు తదితరులు తర్వాతి కాలంలో దళితోద్యమానికి బాటలు వేసినారు. నిజానికి ప్రకాశం జిల్లా 'కారంచేడు'లో సంఘటన జరిగినా దాని ప్రతిఘటనోద్యమ కార్యాచరణ అంతా హైదరాబాద్ కేంద్రంగా సాగింది. ఆంధ్రలో కన్నా హైదరాబాద్‌లోనే ఎక్కువగా 'ఇంటలెక్చువల్' చర్చలు జరిగినాయి. 'నలుపు', 'ఎదురీత', 'ఏకలవ్య', 'మహాబోధి' ఇట్లా అనేక పత్రికలు వెలువడ్డాయి. సాహిత్యం[14] వెలువడింది. 1984లో 'ఓట్లు మావి సీట్లు మీవా?' అంటూ ప్రశ్నిస్తూ కాన్షిరామ్ 'బహుజన సమాజ్ పార్టీ' స్థాపించాడు. 1985లో ఇంతకు ముందే చెప్పుకున్నట్టుగా 'కారంచేడు' ఘటన జరిగింది. ఇది దళితులను ఒక్కతాటి పైకి తీసుకొచ్చింది. ఈ స్ఫూర్తితో 1986లో వైజాగ్‌లో 'దళిత మహాసభ' ఏర్పాటయింది. 1987లో అఖిలభారత దళిత రచయితల మహాసభలు హైదరాబాద్‌లోని ఎగ్జిబిషన్ గ్రౌండ్స్‌లో జరిగాయి[15]. దీనిలో దేశవ్యాప్తంగా దళితోద్యమకారులు, సాహితీవేత్తలు పాల్గొన్నారు. కారంచేడు సంఘటన తర్వాత చల్లారుతున్న ఉద్యమ స్ఫూర్తిని ద్విగుణీకృతం చేయడంలో ఈ సభలు తోడ్పడ్డాయి. అంతేగాక హైదరాబాద్ నడిబొడ్డున ఈ సభలు జరగడంతో దేశంలోని నలుమూలల నుంచి విద్యావంతులు, ఉద్యమకారులు, హక్కుల కార్యకర్తలు, కవులు, రచయితలు, కళాకారులు పాల్గొన్నారు. దీని నిర్వహణలో బొజ్జా తారకం[16] ముందువరుసలో ఉండగా, గత ఐదు దశాబ్దాలుగా అంబేద్కర్ భావజాలాన్ని ప్రచారం చేస్తున్న దళితోద్యమ కార్యకర్త గనుమల జ్ఞానేశ్వర్[17] సైలెంట్‌గా పనిజేసినాడు. మహారాష్ట్రలో 'దళిత్ పాంథర్స్' వ్యవస్థాపకులు, 25 రాష్ట్రాల నుంచి ప్రతినిధులు ఇందులో పాల్గొన్నారు. తమ అభిప్రాయాలను పంచుకున్నారు. తమ కళలు, ఉపన్యాసాలు, రచనల ద్వారా ఉద్యమానికి ఊపిరినందించారు. దీనికి కొనసాగింపుగా 1989లో 'నలుపు'[18] పక్షపత్రిక ప్రారంభమయింది. బొజ్జాతారకం సంపాదకత్వంలో వెలువడ్డ ఈ పత్రిక సంపాదక మండలిలో పి.ఎల్.విశ్వేశ్వరరావు, అఖిలేశ్వరి, డి.నరసింహారెడ్డి, కంచె ఐలయ్య తదితరులున్నారు. ఈ దశలో శంకరన్, కాకి మాధవరావు లాంటి పెద్దల పూనిక, ఇంటలెక్చువల్ చర్చల కారణంగానే దేశవ్యాప్తంగా ప్రస్తుతం అమలుకు నోచుకుంటున్న ఎస్సీ, ఎస్టీ అట్రాసిటీ (నిరోధ) బిల్లు 1989లో అమల్లోకి వచ్చింది. ప్రభుత్వం మెడలు వొంచిన సందర్భమిది. 'దళితులు' సాధించిన విజయమిది. జ్యోతిరావు పూలే[19] శతవర్ధంతి (1990), బాబా సాహెబ్ అంబేద్కర్[20] శతజయంతిని (1991) పురస్కరించుకొని దళిత, బహుజన భావజాల వ్యాప్తి సభలు, సమావేశాలు జరిగాయి.

1993లో 'దళిత గీతాలు'[21] సంకలనం చారిత్రక భూమికను ఏర్పాటు చేసింది. కొత్తగా అంబేద్కర్ రచనలన్నీ పుస్తకాలుగా ప్రచురితమవడం ఆరంభమయింది. వీటన్నింటిని కారణంగా దళిత బహుజనోద్యమ వీరులు కొత్తగా మళ్ళీ చర్చల్లోకి వచ్చారు. వారి కాంట్రిబ్యూషన్‌పై విమర్శనాత్మకంగా చర్చలు జరిగాయి.

భారతదేశ తొలి ఉపాధ్యాయిని సావిత్రిబాయి పూలె[22] గురించి తెలియవచ్చింది. ఈ ఉత్సవాల నిర్వహణ సందర్భంగా దళితోద్యమకారులు ప్రభుత్వం మీద ఒత్తిడి తీసుకొచ్చి 'అంబేద్కర్ సమగ్ర రచనలు' అచ్చువేయాలని డిమాండ్ చేసినారు. ఆ తర్వాత ప్రభుత్వంలోని సీనియర్ దళిత అధికారుల పూనిక మేరకు తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం అంబేద్కర్ రచనల అనువాదానికి, ముద్రణకు శ్రీకారం చుట్టింది. ఇందులో భాగంగా బొజ్జా తారకం, బి. విజయభారతిలు 1993లో 'అంబేద్కర్ రచనలు – మొదటి భాగం' వెలువరించారు.[23] ఇప్పటికి 'అంబేద్కర్ రచనలు' 17 సంపుటాలు ప్రచురితమయ్యాయి.

1990లోనే 'మండల్'[24] కమీషన్ అమల్లోకొచ్చింది. విశ్వనాథ్ ప్రతాప్‌సింగ్[25] అధికారం కోసం అర్రులు చాచకుండా, బహుజనుల అభివృద్ధే ధ్యేయంగా ఓబిసి రిజర్వేషన్ల నిర్ణయాన్ని అమలు పరిచారు. దీంతో కొత్తగా కేంద్ర ప్రభుత్వ ఉద్యోగాల్లో ఓ.బి.సి.లకు రిజర్వేషన్లు కల్పించారు. దీనికి వ్యతిరేకంగా హిందూత్వ వాదులు పెద్ద ఎత్తున ప్రతిఘటన కార్యక్రమాలు చేపట్టిండ్రు. బహుజనులను బలిపశువులను జేస్తూ వారిని ప్రాణత్యాగానికి పురిగొల్పినారు. ఈ ఘర్షణ వాతావరణంలో పూలే, అంబేద్కర్‌లు ఐకాన్‌లుగా నిలబడ్డరు. లెనిన్, మార్క్స్, మావోల స్థానంలో అస్తిత్వవాదులు వీళ్లను దీపధారులుగా చూడడం ప్రారంభించారు. మరోవైపు గాంధి, పటేల్, సావర్కర్ ఆలోచనలకు, కొంతమేరకు నెహ్రూ ఆలోచనలకూ వీళ్ళు ప్రత్యామ్నాయ కేంద్ర బిందువులయినారు. ఈ ఉద్యమాలకు కొనసాగింపుగా 'దరకమే'[26] (దళిత రచయితలు, కళాకారులు మేధావుల') వేదిక ఏర్పాటయింది. దీన్ని స్థాపించింది బి.ఎస్.రాములు, కంచె ఐలయ్య, ననుమాస స్వామి, తదితరులు. వీళ్లు తర్వాతి కాలంలో దళితులను కలుపుకు పోయినారు. తర్వాతి కాలంలో గూడ అంజయ్య, జి.ఆర్.కుర్మే, మాస్టార్జీ తదితరులు 'దరకమే'లో భాగమయింద్రు. ఇంత కృషి జరిగినా ఇంకెంతో సాధించాల్సి ఉందని నిత్యం ఖైర్లాంజి[27] నుంచి ఉనా[28] వరకు దేశ వ్యాప్తంగా దళితులపై జరుగుతున్న దాడులు చెబుతున్నాయి. లక్ష్మింపేట[29] నుంచి హైదరాబాద్ సెంట్రల్ యూనివర్సిటీలోని రోహిత్ వేముల[30] 'హత్య'లు తెలుగు ప్రాంతాల్లో అదే విషయాల్ని తేల్చి చెబుతున్నాయి. ఇది చారిత్రిక సందర్భం. ఇంత వరకు నడిచొచ్చిన దారిని బేరీజు వేసుకొని గమ్యం వైపు వేగంగా సాగాల్సి ఉన్నది. ఇది ముళ్ళదారి. ఆ దారి రహదారి కావాలంటే అందుకు చరిత్రను అధ్యయనం చేయాలె. చరిత్రను పునర్నిర్మించాలె. పునర్వ్యాఖ్యానించాలె. పునః ప్రతిష్టించాలి. అంబేద్కర్ చెప్పినట్లు చరిత్ర తెలిసిన వాడే చరిత్ర నిర్మించగలడు. సృష్టించగలడు. అందుకే మరుగున పడేసిన, మనకు తెలియని మన చరిత్రను 'సబాల్టర్న్' దృక్కోణంతో వెలుగులోకి తెచ్చే ప్రయత్నమిది. గత కొంత కాలంగా తెలంగాణ తనను తాను తెలుసుకుంటుంది. ఇన్నాళ్ళు చరిత్రకెక్కకుండా వున్న విజయాల్ని ఇప్పుడు చిత్రిక గడుతున్నాం. సురవరం ప్రతాపరెడ్డి అన్నట్టు 'మనమూ చరిత్రకెక్కదగ్గ వారమే' అంటూ నిరూపించుకున్నాము. ఎవరెస్టుని ఎక్కిన పూర్ణమాలావత్[31] ఎస్. ఆనంద్‌కుమార్[32] లాంటి వాళ్ళు ఇందుకు నిదర్శనాలు. అట్లనే కాలంపై చెరిగిపోని పాద ముద్రలను కండ్లకద్దుకుంటున్నాం. తర్వాతి తరానికి ఆ స్ఫూర్తిని అందించాలి.

చరిత్రలో ఎన్ని అవరోధాలు, విరోధాలు ఎదురైనా గెలిచి నిలిచిన సాహసం తెలంగాణది. సాహసం తెలంగాణకు మారుపేరు. సాహస వీరుల్లో పాలకులేగాదు ప్రజలు కూడా ఉన్నారు. నిజానికి ప్రజలే ఎక్కువగా ఉన్నరు. అయితే పాలకుల చరిత్ర రికార్డయి నంతగా ప్రజల చరిత్ర అక్షరబద్ధం కాలేదు. పోరాటాలు, త్యాగాలు, విజయాలకు ప్రతీకలుగా మారిన సమాజంలోని అడుగు వర్గ ప్రజలు, వారి సాహసం అంతగా అక్షరీకరింప బడలేదు. దళిత, బహుజనులు పాడుకునే పాటను, మాటను అగ్రకులాల వాండ్లు ముఖ్యంగా బ్రాహ్మణీయ భావజాలం ఉన్నవారు అక్షరాలుగా మార్చి తాము మాత్రమే చరిత్రలోకి ఎక్కారు. మిగతా వారి

చరిత్ర ఎక్కడా లేకుండా చేసినారు. ఇంకా చెప్పాలంటే తొక్కి పెట్టినారు. అయితే ప్రస్తుతం నడుస్తున్నది 'సబాల్టర్న్' చరిత్ర. నిజానికి అట్టడుగు ప్రజలే అసలైన చరిత్ర నిర్మాతలు. ఇందులో దళితులది ముఖ్య పాత్ర. ఇవ్వాళ దళితులు మేమూ చరిత్రకెక్కదగ్గ వాళ్ళమే అని నిరూపిస్తున్నరు. 2015లో సివిల్స్‌లో టాప్ రాంక్ సాధించిన దళిత బిడ్డ టినా డబీ[33] అందుకు సాక్ష్యం. ఇందుకు విద్య ప్రధాన వాహికగా పనిచేస్తోంది. చదువుతో దళిత సమాజం బాగుపడుతుంది. ఇందుకు ఆనాటి భాగ్యరెడ్డి వర్మ నుంచి నేటి స్వేరోస్[34] ఆర్.ఎస్. ప్రవీణ్‌కుమార్[35] వరకు మార్గదర్శకులుగా నిలుస్తున్నారు. మరొకరు ఘంటా చక్రపాణి[36]. ఆయన చైర్మన్‌గా అవినీతికి తావులేకుండా తెలంగాణ పబ్లిక్‌సర్వీస్ కమీషన్‌పై నిరుద్యోగులకు నమ్మకం కలిగించినాడు. తన సంస్కరణలతో దేశవ్యాప్తంగా గుర్తింపు పొందినాడు. అంబేద్కర్ కూడా అక్షరం మలిచిన వ్యక్తి. ఆయన కూడా చదువు పోరాడు అని పిలుపిచ్చాడు. నిజానికి హైదరాబాద్‌లో దళితోద్యమానికి ఆలంబన అక్షరాల మూలంగానే దొరికింది. అలాంటి చారిత్రక పోరాటాలకు, చరిత్ర నిర్మాతలకు, సాధించిన విజయాలకు, పడిపోయిన లోయలకు, విస్మరణ శకలాలకు, ఎదిరించిన సాహసానికి, నిలదీసిన ప్రశ్నలకు ఈ వ్యాసం అక్షర రూపం. నిజానికి తెలంగాణ అంటేనే సమాచార సేకరణా రాహిత్యం. అందుబాటులోలేని ఆకరాలు. ఒక అలభ్య ఆశ్వాసం. వందల యేండ్ల ఫ్యూడల్ నిరంకుశత్వం, దాదాపు 60 యేండ్ల పరాయి పాలన, వారి ఆధిపత్య భావజాలం అందుకు ప్రధాన కారణం. ఇలాంటి స్థితిలో తెలంగాణలో సమైక్య పాలనలో అందరికన్నా ఎక్కువగా అణచివేతకు, వివక్షకు, విస్మరణకు, వంచనకు, హేళనకు, దోపిడీకి, దౌర్జన్యానికి, వెట్టిచాకిరికి గురైన దళితుల గురించిన సమాచారాన్ని క్రోడీకరించడమంటే దాదాపు అసాధ్యమైన పని. అయితే ఏదైనా అసాధ్యమైన దాన్ని సాధించడంలోనే తృప్తి వుంటది. ఆ తృప్తి కోసం గత 25 ఏండ్లుగా దళిత, బహుజన సోయితో 'ప్రత్యేకంగా' సేకరించిన సమాచార భాండాగారం నుంచి ఈ వివరాలు మీ ముందుకు తెస్తున్నాను.

* * *

ఇప్పటి వరకు తెలంగాణ దళితోద్యమంపై స్థాలీపులకంగానే గానీ లోతుగా ఎవ్వరూ పరిశోధన చేయలేదు. నాది పునాది పరిశోధన కాబట్టి మూలాల్లోకి వెళ్ళి రాస్తున్నాను. ఇంతవరకు అంతర్జాతీయ స్థాయిలో రెఫరెన్స్ బుక్స్, పీరియాడికల్స్, పత్రికలు అందుబాటులో వున్న ప్రఖ్యాతులైన స్కాలర్స్‌కు/పండితులకు కూడా దొరకని సమాచారాన్ని ఇక్కడ జోడించడమైంది. అన్ని పార్శ్వాలనుంచి విషయాలను విశ్లేషించడమైంది. తెలంగాణ దళిత చైతన్యాన్ని, చరిత్రను చిత్రికగట్టే ప్రయత్నమిది. ఇందులో ఆధునిక చరిత్ర, దళితోద్యమాలపై దృష్టి కేంద్రీకరించినప్పటికీ దళితుల సాంస్కృతిక వైభవం, ఘనత, స్త్రీల తోడ్పాటు, వేల యేండ్లుగా దళితులు ఎదిగొచ్చిన తీరునిక్కడ వివరించడమైంది. అలాగే తమ రచనల ద్వారా సిరాజుల్ హసన్ తిర్మిజీ, ఎడ్గర్ థర్‌స్టన్, కృష్ణస్వామి ముదిరాజ్, పి.ఆర్. వెంకటస్వామి, కె. సత్యనారాయణ తదితరులు కొంత సమాచారాన్ని రికార్డు చేసినారు. అట్లాగే ఇండియాలోని మొత్తం దళితోద్యమకారులతో పాటుగా తెలంగాణ, ఆంధ్రా వారి పరిచయాలతో ఇంగ్లీషులో క్షీరసాగర్ 'దళిత్ మూవ్‌మెంట్స్ ఇన్ ఇండియా అండ్ ఇట్స్ లీడర్స్ (1857–1956)' పేరిట ఒక పుస్తకాన్ని 1994లో అచ్చువేసినాడు. దీని రివైజ్డ్ ఎడిషన్ 2017లో వచ్చింది. దీంతో దళితోద్యమంలో పాల్గొన్న అనేక మంది తెలుగు వారు ప్రపంచానికి పరిచయమయ్యారు. హైదరాబాద్ ఎలైట్ దళితులపై అబ్బసాయిలు[37] ఒక పుస్తకాన్ని వెలువరించారు. ఆయన సోదరుడు వై.బి.సత్యనారాయణ[38] 'మై ఫాదర్ బాలయ్య' పేరిట తన తండ్రి జీవిత చరిత్రను, ఆనాటి సమాజాన్ని రికార్డు చేసిండు. ఎలెనార్ జీలియట్[39], గెయిల్ ఆంవెట్, సైమన్ చార్స్‌లీ, అడపా సత్యనారాయణ, కె.సత్యనారాయణ, కంచె ఐలయ్య, కె.శ్రీనివాసులు, ఇనుకొండ తిరుమలి, జంగం చిన్నయ[40], కేశవకుమార్[41], భంగ్యా భూక్యా, స్వరూప,

చల్లపల్లి స్వరూపారాణి, తుమ్మపూడి భారతి తదితరులు తెలుగువారి దళిత ఉద్యమాలను, చరిత్రను, సాహిత్యాన్ని ఇంగ్లీషులో రాసి ప్రపంచానికి పరిచయం చేశారు. ఇప్పటికే విశ్వవిద్యాలయాల్లో అతి తక్కువగానే అయినా కొంత పరిశోధన జరిగింది. నా దోస్తు కోట విజయ తెలంగాణ సాయుధ పోరాటంలో పాల్గొన్న దళిత మహిళలను ఇంటర్వ్యూ చేసింది. దాని ఆధారంగా హైదరాబాద్ సెంట్రల్ యూనివర్సిటీ రాజనీతి శాస్త్ర విభాగం నుంచి ఎంఫిల్ పట్టా తీసుకుంది. అలాగే భాగ్యరెడ్డి వర్మపైన ఒక ఎంఫిల్ అవార్డయింది. సెంట్రల్‌వర్సిటీలో ప్రొఫెసర్ స్వరూప కూడా భాగ్యరెడ్డి వర్మపై పరిశోధన చేసినారు. అరిగె రామస్వామి జీవితం– ఉద్యమాలపై ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయంలోని చరిత్ర విభాగంలో ఒక పిహెచ్‌డీ అవార్డయింది. బి.ఎస్.వెంకటరావు పాత్రపై కూడా పరిశోధన జరిగింది. ఉస్మానియా తెలుగు విభాగంలో కదిరె కృష్ణ దండోరా సాహిత్యంపై విలువైన పరిశోధన చేసినాడు. తెలంగాణకు చెందిన అడపా సత్యనారాయణ[42], కంచె ఐలయ్య[43] తదితరులు సరైన దిశలో తెలంగాణ దళిత చరిత్ర రచనకు దారులు వేసే ప్రయత్నం చేసినారు. అయితే అది సమగ్రం కాదు. వారిని తొలి దశలో దారులు వేసేందుకు ప్రయత్నించిన వారిగా గౌరవించాలి.

గత 20, 25 యేండ్ల కాలంలో దళిత చైతన్యం పెరిగి మరుగున పడ్డ ఎందరో త్యాగమూర్తుల చరిత్రను వెలుగులోకి తీసుకురావడానికి కారణమయింది. అంబేద్కర్ సమగ్ర రచనల్ని తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం పూనిక మేరకు 1993 నుంచి తెలుగులో వెలువడుతున్నాయి. పూలే రచనలు తెలుగులోనూ వెలువడ్డాయి. దళిత చైతన్య స్ఫూర్తితోనే తెలుగులో నారాయణగురు, అయ్యంకాళి, జ్యోతి రావు పూలే, సావిత్రిబాయి పూలె, సాహు, ఝల్కారీ బాయి, అయోతీదాస్, కుసుమ ధర్మన్న[44] మా కొద్దీ నల్ల దొరతనం, హరిజన శతకం తదితర పుస్తకాలు రావడానికి పునాదులు పడ్డాయి. ఎం.బి. గౌతమ్[45] రాసిన భాగ్యరెడ్డి వర్మ పుస్తకం తెలుగులోకి అనువాదమయింది. అలాగే *'నీలిజెండా'*[46] పత్రికలో తెలంగాణకు సంబంధించిన విషయాలు చాలా తక్కువగానే అయినా కొన్ని చోటు చేసుకున్నాయి. అరిగె రామస్వామి రాసిన అరుదైన శతక పద్యాలు కొన్ని ఇందులో దొరికాయి. *'నలుపు'* తర్వాత *'బహుజన కెరటాలు'*, *'సమాంతర'* పత్రికల ద్వారా దళిత చైతన్యం, స్ఫూర్తి ఎలైట్ సెక్షన్లలో విస్తరించింది. *'ఎదురీత'*, *'ఏకలవ్య'*, *'మహాబోధి'* తదితర పత్రికలు దళితోద్యమానికి అండగా నిలిచాయి. తొలి తెలంగాణ దళిత కథకుడిగా భాగ్యరెడ్డి వర్మ 'వెట్టి మాదిగ' కథను సంగిశెట్టి శ్రీనివాస్ (నేనే) వెలుగులోకి తెచ్చాను. అలాగే 1928లోనే ఫ్రెంచి యానాంకు చెందిన ఆదిమాంధ్ర విద్యార్థి, కథకుడు శ్రీనివాసులురాసిన 'నేరేడుపండ్లు కంటు'[47] కథ పరిచయమయింది కూడా తెలంగాణ పత్రికలోనే! ఈ కథ గోలకొండ పత్రికలో 1928లో అచ్చయింది. తెలుగు సాహిత్యంలో వెలువడ్డ దళిత కథలను 1996లోనే ఆర్.చంద్రశేఖరరెడ్డి, కె. లక్ష్మీనారాయణలు సంకలనం చేసినారు. ఆ తర్వాత కె. లక్ష్మీనారాయణ[48] వరుసగా వివిధ అంశాలపై దళిత కథలను, కవిత్వాన్ని సంకలనాలుగా వెలువరించి తెలుగు సాహిత్యాన్ని సుసంపన్న చేసినాడు. ప్రసాదమూర్తి 'ఒక దశాబ్దాన్ని కుదిపేసిన దళిత కవిత్వం'[49] పేరిట పరిశోధనా గ్రంథాన్ని వెలువరించారు. ఈ దిశలోనే తెలుగులో కథలు రాసిన తొలి దళితురాలు 'తాడి నాగమ్మ[50] కథల' ను నేను పుస్తకంగా వెలువరించాను. ఈమె 1934–35 ఆ ప్రాంతంలో అనేక కథలను వెలువరించారు. ఇందులో కొన్ని 1937 నాటికే పుస్తకంగా వెలువడ్డాయి. ఆంధ్రాకు చెందిన ఆమె సమగ్ర కథా సంకలనాన్ని నా సంపాదకత్వంలో వెలువరించాను. గొట్టుముక్కల మంగాయమ్మ కథలు కూడా రావాల్సిన అవసరమున్నది. అలాగే భాగ్యరెడ్డి వర్మ సమగ్ర రచనలను ఆచార్య సుధారాణి గ్రంథస్థం చేసింద్రు. తెలంగాణకు చెందిన అరిగె రామస్వామి, వయ్య రాజారామ్, బండి యాదగిరి, చీమ గురువయ్య,

దైదవేములపల్లి దేవేందర్[51] మొదలైన తొలితరం దళిత రచయితల సాహిత్యాన్ని పుస్తకాలుగా వెలువరించాలి. ఈ మధ్యనే దున్న ఇద్దాసు[52] కీర్తనలపై విలువైన పుస్తకం నాగర్‌కర్నూలుకు చెందిన ముచ్చర్ల దినకర్. వనపట్ల సుబ్బయ్యల కృషితో వెలువడింది. దీంతో దళిత సాహిత్య చరిత్ర ఒక వంద ఏండ్లు ముందుకు జరిగింది. అయితే మిగతావారి రచనలు పూర్తిగా లభ్యం కావడంలేదు. ఏది ఏమైనా లభ్య సాహిత్యాన్నంత ఒక్క దగ్గరికి తీసుకొచ్చే ప్రయత్నం జరగాలె.

తెలంగాణ ఉద్యమం ఊపందుకున్న తర్వాత ఈ ప్రాంత దళిత, బహుజన స్ఫూర్తి ప్రదాతల వెతుకులాట తీవ్రమయింది. సమ్మక్క, సారక్క, సర్వాయి పాపన్న, సుద్దాల హనుమంతు, ఈశ్వరీబాయి, సదాలక్ష్మి, కొండా లక్ష్మణ్ బాపూజీ, కొత్తపల్లి జయశంకర్‌ల జీవిత చరిత్రల గురించి మరింత సమాచారం రోజు, రోజుకీ అందుబాటులోకి రావడం ఆరంభమయింది. వీరందరి జీవిత చరిత్రలు అచ్చయ్యాయి. యువ స్కాలర్, నార్త్ ఈస్ట్‌లోని సెంట్రల్ యూనివర్సిటీ అధ్యాపకుడు ఉల్లి ధన్‌రాజ్ సాయుధ పోరాట కాలంలో అనేక పాటలు రాసి ఉద్యమానికి తన గళాన్ని కూడా ఇచ్చిన వయ్య రాజారామ్[53] గురించి చరిత్రలో రికార్డు చేసిండు. ఈయన గురించి జయధీర్ తిరుమలరావు అంతకు ముందు కొంత రాసినాడు. మరో రాజనీతి శాస్త్ర అధ్యాపకులు డాక్టర్ చంద్రయ్య మాదిగ ఉపకులాలపై గణనీయమైన పరిశోధన చేసినాడు. అయినప్పటికీ చీమ గురువయ్య[54] లాంటి దళిత గాయకులు ఇంకా వెలుగులోకి రావాల్సే ఉంది. 1940వ దశకంలోనే బెంగాల్‌లో నందలాల్ బోస్ దగ్గర చిత్రకళా శిక్షణ పొందిన కరీంనగర్ జిల్లాకు చెందిన దళిత పెయింటర్ ఇరుకుల కుమారిల స్వామి[55] జీవితం గురించి కూడా చాలా తక్కువ మందికి తెలుసు. ఆయన జీవిత చరిత్రను నేను ఇటీవల పుస్తకంగా వెలువరించాను. ఉద్యమ యోధుడు, దళితుడు కడారి జింకడు, మాదిగ వీరుడు జంబన్న గురించి తెలుసుకోవాల్సి ఉన్నది. ఇట్లా చాలా మంది విస్మరణకు గురైన యోధులు, ఉద్యమాల గురించి స్మరించుకోవాల్సి ఉన్నది.

* * *

భారతదేశంలో దళితోద్యమాలు, దళితుల చరిత్ర గురించి ఎం.ఎస్.ఎ.రావు, గోపాల్ గురు, ఘుర్యే, ఎలినార్ జీలియట్, మైకెల్ మాస్సే, హెరాల్డ్ లాసిక్, బార్బరా జోషి, ఓవెన్ లించ్, జేమ్స్ సిల్వర్ బెర్గ్, సచ్చిదానంద్, అనిల్‌భట్, కోహెన్, నందురామ్, పట్వర్ధన్, బద్రి నారాయణ, ఘన్‌శ్యామ్ షా తదితరులు వివరంగా చర్చించినారు. ఆంధ్రప్రాంతంలోని దళితుల గురించి కొండా యేసురత్నం, వై. చిన్నయ, చిన్నయ, రవికుమార్, కత్తిపద్మారావు, నరిసెట్టి ఇన్నయ్య, బొజ్జా తారకం తదితరులు కొంత ప్రయత్నం చేసి రాసినారు. తెలంగాణ దళిత ఉద్యమాలు, చరిత్ర గురించి గెయిల్ ఆంవెట్, సైమన్ చార్స్‌లీ, అడపా సత్యనారాయణలు కొంత వ్యాఖ్యానించారు. అయితే ఇప్పటి వరకు తెలంగాణకు సంబంధించి సమగ్రమైన చరిత్ర ఏదీ రాలేదు. 1953 కు ముందు ఒక యాభై యేండ్లలో హైదరబాద్ నగర కేంద్రంగా నిర్మితమయిన దళితోద్యమాలను, చరిత్రను పి.ఆర్.వెంకటస్వామి రెండు సంపుటాలుగా వెలువడ్డ తన పుస్తకం 'అవర్ స్ట్రగుల్ ఫర్ ఎమాన్సిపేషన్'లో కొంత రాయడం జరిగింది. ఈ పుస్తకాన్ని సంక్షిప్తీకరించి తెలుగులోకి చిన్నయ అనువదించారు. అయితే ఇందులో పది జిల్లాల తెలంగాణలో ఏమి జరిగింది అనే విషయం లోతుల్లోకి రచయిత వెళ్లలేదు. చర్చించలేదు. హైదరాబాద్ కేంద్రంగా జరిగిన అంశాలని, దక్కన్ క్రానికల్ పత్రికల క్లిప్పింగ్స్ ఆధారంగా ఇందులో రాసినాడు. ఆ లోటుని తీర్చడానికి నేను నా రాబోయే పుస్తకంలో కొంత ప్రయత్నం చేశాను. గత 25 యేండ్లుగా తెలంగాణ కేంద్రంగా దళిత, బహుజన దృక్కోణంలో చేస్తున్న పరిశోధనల ఫలితమే ఈ గ్రంథం.

తెలంగాణాలో మిషనరీలు చేసిన సేవ గురించి కూడా కొంత రికార్డయింది. తెలుగులో *'ఆంధ్రపత్రిక', 'భారతి', 'గృహలక్ష్మి', 'గోలకొండ పత్రిక, 'సుజాత'* పత్రికలు తెలంగాణ ఉద్యమాలకు ముఖ్యంగా సాహిత్యానికి ఆది నుంచి అండగా నిలిచాయి. ఈ విషయాల్ని తమ పాత పత్రికల్లో నిక్షిప్తం చేశాయి. అలాగే పాల్కురికి సోమనాథుడి రచనలు, భాగ్యరెడ్డి వర్మ సంపాదకత్వం వహించిన *'ఆదిహిందూ'* పత్రికలు, ఆయన రచనలు, ఉపన్యాసాలు, అరిగె రామస్వామి ఆధ్యాత్మిక రచనలు కొంత ప్రాథమికమైన సమాచారాన్నిచ్చాయి.

తెలంగాణలో దళితులది ప్రత్యేక స్థానం. సింగిల్ లార్జెస్ట్ కమ్యూనిటీ. కాస్ట్. తెలంగాణలో ప్రధానమైన దళిత సమాజం గురించి సమగ్రమైన సమాచారమేది ఇప్పటి వరకు రికార్డు కాలేదు. అరకొరగా లభ్యమవుతున్న సమాచారమే ప్రామాణికమయింది. ఆంధ్రప్రదేశ్ పేరిట రాయబడ్డ పుస్తకాల్లో యథావిధిగా తెలంగాణ అంశాలను చాలా సార్లు ఫుట్‌నోట్సుకు పరిమితం చేసినారు. మరికొన్ని సార్లు అరకొర సమాచారంతో నింపినారు. నిజానికి ఆంధ్రప్రాంతంలోని దళితోద్యమాలకు స్ఫూరినిచ్చింది, నడిపించింది తెలంగాణ. భాగ్యరెడ్డి వర్మ లాంటి దార్శనికులు. ఉన్నవ లక్ష్మినారాయణ రాసిన మాలపల్లి రచనకు స్ఫూర్తి భాగ్యరెడ్డి వర్మ. ఆంధ్రాప్రాంత ఉద్యమ గొంతుక 'కుసుమ ధర్మన్న'కు ఉద్యమ పాఠాలు నేర్పిందీ, తర్ఫీదు నిచ్చింది హైదరాబాద్. ఈ విషయాన్ని నేను చెప్పడం కాదు. కుసుమ ధర్మన్న తన రచన 'మా కొద్దీ నల్లదొరతనం'లో చెప్పినాడు. 'ఆదిహిందు' స్ఫూర్తితో *'జయభేరి'* పత్రికను నిర్వహించినాడు. బి.ఎస్.వెంకటరావు దగ్గర పి.ఆర్.వోగా పనిచేసినాడు. వెంకటరావు భావజాలాన్ని, అంబేద్కరిజాన్ని ఆంధ్రాలో ఆచరణలో పెట్టేందుకు ప్రయత్నించినాడు. ఆంధ్రాలో జరిగిన ఆదిహిందూ సభలకు అధ్యక్షులుగా, ముఖ్య అతిథులుగా తెలంగాణ నుంచి భాగ్యరెడ్డి వర్మ, అరిగె రామస్వామిలు హాజరయినారు. అంబేద్కర్ కన్నా ముందు దళితుల జాతీయ నాయకుడు భాగ్యరెడ్డి వర్మ. రౌండ్‌టేబుల్ కాన్ఫరెన్సుకు ముందు లక్నో సభలో పాల్గొని తన ప్రసంగాల ద్వారా దళితోద్యమానికి ఊతమిచ్చారు.

తెలంగాణ రాష్ట్ర దళితోద్యమాన్ని ఈ పుస్తకంలో రికార్డు చేయడమయింది. సంపూర్ణంగా, సమగ్రంగా దళితోద్యమాన్ని, ఉద్యమ నాయకులను, సంస్థలను వారు/అవి సాధించిన విజయాలను ఇందులో చేర్చడమయింది. దళిత నాయకుల భావజాలం, ఉద్యమంపై విభిన్న వర్గాల ప్రభావం, అలాగే ఉద్యమం భిన్న కాలాల్లో భిన్న సామాజిక వర్గాలపై చూపిన ప్రభావాన్ని కూడా ఇందులో చర్చించడమయింది. చరిత్రపూర్వ యుగం నుంచి కాల క్రమంలో విషయాలను పూసగుచ్చే ప్రయత్నమిది. అయితే ఆధునిక కాలంలో దళితోద్యమం, దాని నిర్మాతలపై దృష్టి కేంద్రీకరించి వారి గురించి వివరంగా చర్చించడమయింది. ఆనాటి జనాభా లెక్కల్లో దళితుల స్థితిగతులు, వికాసోద్యమాలకు దళితుల చేయూత తదితర అంశాలనూ ఇందులో చర్చించడమైంది. ఇది ఒక్క మేధో శ్రమ మాత్రమే కాదు. విషయ సేకరణకు పడిన భౌతిక శ్రమ కూడా ఇందులో భాగమే! ఏండ్ల తరబడి సేకరించిన రంగు రంగుల పూసలను పద్ధతి ప్రకారం దండగా మార్చి తెలంగాణ తల్లికి దళితుల పక్షాన సమర్పిస్తున్న కానుక.

తెలంగాణ దళితోద్యమం, దళిత ఉద్యమకారులు, సంస్థలు తమ జాతి అభ్యున్నతికి చేసిన పోరాటాలు, ప్రయత్నాలు, సాధించిన ఫలితాలు, ఎదుర్కొన్న అవరోధాలు, అధిగమించిన ఇబ్బందులు, అందించిన చైతన్య స్ఫూర్తి, అందుకు సాహిత్యం, కళల తోడ్పాటు ఇందులో చెప్పడమయింది. తెలంగాణ దళిత సమాజం విద్య కోసం, ఆత్మగౌరవం కోసం, రాజకీయాల్లో న్యాయమైన వాటా కోసం, మహిళల సాధికారత కోసం చేసిన కృషి దీంట్లో రికార్డయింది. దురాచారాలు, మూఢనమ్మకాలు, వివక్షతలను అధిగ మించేందుకు తర తరాలుగా దళిత జాతి చేసిన పోరాటం, ఆ ఉద్యమాలు సమాజంపై ఎలాంటి ప్రభావం చూపాయి, నిజానికి దళిత

ఉద్యమకారులపై ఎవరి ప్రభావం, ఎలాంటి ప్రభావం, ఎంతగా ఉన్నది అనే అంశాలు కూడా ఇందులో చర్చించడమైంది. ఆర్యసమాజ్, బ్రహ్మసమాజ్, దివ్యజ్ఞాన సమాజం ఇక్కడి ప్రజల అభ్యున్నతికి చేసిన కృషిని చెప్పడమయింది. వేద, వేదాంగాల నుంచి ఆంధ్రప్రదేశ్ అవతరణకు ముందు నాటి వరకు తెలంగాణ దళిత సమాజం ఎదిగొచ్చిన చరిత్రను, అసమానతలను ఎదిరించిన సాహసానికి అక్షర రూపమిది.

హైదరాబాద్ రాజ్య దళిత సమాజంపై అంబేద్కర్ ప్రభావం, రాజకీయంగా, సామాజికంగా, ఆర్థికంగా దళితులు ఎదిగొచ్చిన తీరు ఈ పుస్తకం ద్వారా తెలుసుకోవచ్చు. గాంధీ, ఠక్కర్ బాపా హరిజన సేవక్ సంఘ్ కార్యకలాపాలు, కాంగ్రెసు, కమ్యూనిస్టు, సోషలిస్టు పార్టీల్లో దళితుల ప్రాతినిధ్యాన్ని ఇందులో చర్చించడమైంది. క్రైస్తవ మత ప్రచారం, మిషనరీలు స్థాపించిన విద్యాలయాలు, వైద్యాలయాలు సమాజంలో తీసుకొచ్చిన మార్పు చెప్పడమైంది. ముస్లిం సమాజం దళితుల కోసం ప్రత్యేకంగా ప్రారంభించిన పాఠశాలల గురించీ చర్చించాను. భజన మండళ్లు మొదలు, కల్లు కుండలతో సాగే కుల పంచాయితీలు, మద్యపాన నిరోధక కమిటీలు, పత్రికలు, గ్రంథమాలలు, పుస్తకాలు, కరపత్రాలు, పాఠశాలలు, ఇంగ్లీషు వారి సంపర్కం, సహవాసం, బోధనలు, సృజించిన సాహిత్యం అన్నీ కలగలిపి దళిత సమాజాన్ని వెలిగించిన, ఎదిగించిన తీరు ఇందులో చర్చించడమైంది. షెడ్యూల్డ్ కాస్ట్ ఫెడరేషన్ మొదలు హైదరాబాద్‌లో, జిల్లాల్లో ఏర్పాటైన వివిధ ఉద్యమ సంస్థలు దళితోద్యమ భావజాల వ్యాప్తికి చేసిన కృషిని చిత్రిక కట్టడమయింది. నిజాం ప్రభుత్వంపై వత్తిడి తీసుకువచ్చి ఎవరికీ లేని విధంగా రాజకీయ హక్కుల్ని సాధించుకున్న విషయాల్ని, బి.ఎస్. వెంకటరావు కోటి రూపాయల విద్యా ఫండ్ ద్వారా విద్యాభివృద్ధికి చేసిన కృషి, అంబేద్కర్‌కు అందించిన చేయూత, ఇండియాలోనే అంబేద్కర్‌కు తొలి డాక్టరేట్‌ని ప్రకటించిన ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయం గురించీ చెప్పడమయింది. హైదరాబాద్ దళితోద్యమంపై అంబేద్కర్ ప్రభావాన్ని ప్రత్యేకంగా పరిశీలించడమైంది.

ఈ పుస్తకంలో (రాబోయే) ప్రధానంగా తెలంగాణ సమాజంలో ఆధునికత ఆరంభమైన కాలం నుంచి దళిత సమాజం ఎదిగొచ్చిన తీరు చెప్పడమైంది. దళితులు– క్రీడలు, జర్నలిజం, విద్యా, వ్యాపార రంగాల్లో ఎదిగొచ్చిన తీరు, అందుకు వారెదుర్కొన్న అవరోధాలు, వాటిని అధిగమించడంలో చూపిన నేర్పు, ఓర్పు కూడా ఇందులో చర్చించడమైంది. హైదరాబాద్ నుంచి వలసబోయి విఖ్యాతులుగా వివిధ రంగాల్లో తెలంగాణ కేతనాన్ని దేశ, విదేశాల్లో ఎగరేసిన న్యాయమూర్తి, పార్లమెంటేరియన్ రాజారాం భోలా గురించీ, హెచ్.కె.ఆరా, కుమారిల స్వామి లాంటి పెయింటర్ల గురించీ, బొంబాయి చిత్రసీమలో సంగీతంలో తనదంటూ ముద్రవేసిన శంకర్‌జీ గురించీ ఇందులో రాయడమయింది. చిందు యక్షగానాన్ని చిరస్మరణీయం చేసిన చిందుల ఎల్లమ్మ గురించీ చెప్పినాను. ఈ పుస్తక రచనకు సంప్రదాయబద్ధమైన పద్ధతి కాకుండా కొత్త పద్ధతిని ఎంచుకోవడం జరిగింది. ఉద్యమాన్ని, వ్యక్తుల జీవితాలను రెండూ సమన్వయం చేస్తూ రాయడమైంది. ఉద్యమ చరిత్రకు తగినంత ప్రాధాన్యత నిస్తూనే ఆ సమయంలో దళిత స్ఫూర్తి ప్రదాతలు ఎలాంటి పాత్ర పోషించారనే అంశాన్ని విశ్లేషించడమైంది. ఒక వైపు విషయం మరో వైపు వ్యక్తుల పరిచయం పూలలో దారం లాగా కలిసి ఉండేట్టుగా చర్యలు తీసుకోవడమైంది. ఇదంతా కాల క్రమానుగతంగా రికార్డు చేయడం జరిగింది. వివిధ ఉద్యమాలతో పెనవేసుకున్న వైతాళికులను, స్ఫూర్తి ప్రదాతలను, సామాజిక వికాసానికి దోహదపడ్డ చైతన్య దీప్తులను ఉద్యమంతో సమన్వయం చేస్తూ వారి జీవిత చిత్రణ చేయడమయింది. గతంలో దీనికి దగ్గరి రూపంలో క్షీరసాగర్ 'దళిత్ మూవ్‌మెంట్ అండ్ ఇట్స్ లీడర్స్' పుస్తకాన్ని రాసినాడు. పాఠకులకు ఇబ్బంది కలగకుండా చాప్టర్ చివర్లో నోట్సు ఇవ్వకుండా ఏ పేజీకి ఆ పేజీ లోనే పాద సూచికలివ్వడమయింది. దీని వల్ల పాఠకుడి ఏకాగ్రతకు భంగం కలుగదు. పుస్తకం మొత్తం సాఫీగా చదవడానికి

ఇది దోహదపడతది.

తెలంగాణ దళిత చరిత్ర, ఉద్యమాల గురించి ఇది తొలిపుస్తకమేమి కాదు. అయితే ఇంతకుముందే చెప్పినట్టు ఇది తొలి సమగ్ర గ్రంథం. హైదరాబాద్ దళిత సమాజం, భాగ్యరెడ్డి వర్మ గురించి మొట్టమొదటిసారిగా ప్రపంచానికి గర్వంగా తెలియజేసింది కృష్ణస్వామి ముదిరాజ్. ఈయన 1922లో రాసిన 'పిక్టోరియల్ హైదరాబాద్'లో భాగ్యరెడ్డి వర్మను అసఫ్జాహీ పాలకుడు మీర్ ఉస్మాన్ అలీఖాన్ సరసన చేర్చినాడు. అప్పటి వరకు ఏ తెలంగాణ దళితోద్యమకారుని గురించి ప్రపంచానికి తెలియదు. ప్రపంచానికి తెలియదు అంటే ఇక్కడ నా ప్రధానోద్దేశ్యం రెండు సంపుటాలుగా వెలువడ్డ ఈ పిక్టోరియల్ హైదరాబాద్ ఇండియాలో కన్నా లండన్‌లోనే ఎక్కువగా ప్రాచుర్యం పొందింది అని చెప్పడం. కృష్ణస్వామి ముదిరాజ్ రాసిన తర్వాత భాగ్యరెడ్డి వర్మ గురించి రాసింది వడ్లకొండ నరసింహారావు.

వడ్లకొండ నరసింహారావు భాగ్యరెడ్డి వర్మతో కలిసి హైదరాబాద్ కేంద్రంగా అనేక పాఠశాలలను స్థాపించినారు. ఈ ఉద్యమంలో వీరికి మాడపాటి హనుమంతరావు అండగా నిలబడినారు. ఈ పాఠశాలల్లో తెలుగు మీడియంలో బోధన చేసేందుకు 1926-27 ప్రాంతాల్లోనే చర్యలు తీసుకున్నారు. వడ్లకొండ నరసింహారావు 1927లో తొలిసారిగా తెలుగులో ఒక దళితుడి జీవిత చరిత్రను భాగ్యరెడ్డి వర్మ రూపంలో రేఖామాత్రంగానే అయిన ఇంగ్లీషులో పుస్తకంగా వెలువరించాడు. ఈ పుస్తకాన్నే తర్వాతి కాలంలో భాగ్యరెడ్డి వర్మ కుమారుడు ఎం.బి. గౌతమ్ కొంత అదనపు సమాచారాన్ని చేర్చి 'భాగ్యోదయం' పేరిట వెలువరించాడు. ఈ 'భాగ్యోదయం' తర్వాతి కాలంలో తెలుగులోకి కూడా తర్జుమా అయింది.

వీటితో బాటుగా హైదరాబాద్ అంబేద్కర్‌గా పేరుగాంచిన బి.ఎస్. వెంకటరావు దోస్తు, హితవరి పి.ఆర్. వెంకటస్వామి "అవర్ స్ట్రగుల్ ఫర్ ఎమాన్సిపేషన్' పేరిట దళితోద్యమాన్ని ముఖ్యంగా మాలలు హైదరాబాద్ కేంద్రంగా నిర్వహించిన కార్యక్రమాలను ప్రెస్ క్లిప్పింగ్స్ ఆధారంగా రికార్డు చేసినాడు. ఇది ఆంధ్రప్రదేశ్ అవతరణ సమయంలో వెలువడింది. దీంట్లో తెలంగాణ దళిత సమాజం ఎదిగి వచ్చిన తీరుతెన్నులను రికార్డు చేసినాడు. ఈ పుస్తకాన్ని సంక్షిప్తం చేస్తూ "మా ఆత్మగౌరవ పోరాటం' పేరిట యెండ్లూరి చిన్నయ్య[56] తెలుగులో వెలువరించారు. అలాగే పాత హైదరాబాద్ రాజ్యంలో దళితోద్యమానికి బలమైన పునాదులు వేసిన విద్యావేత్త, ఉద్యమకారుడు బత్తుల శ్యామ్‌సుందర్ రాసిన పుస్తకాలు, వెలువరించిన పత్రికలు కూడా తెలంగాణలో దళితోద్యమాన్ని కొంతమేరకు రికార్డు చేశాయి. శ్యామ్‌సుందర్ ఇండియన్ యూనియన్‌లో హైదరాబాద్‌ని బలవంతంగా, ఒప్పందాలను ఉల్లంఘిస్తూ చేర్చడాన్ని వ్యతిరేకించిండు. అలాగే 1969లో ప్రత్యేక తెలంగాణ ఉద్యమానికి అండగా నిలిచిండు. ఇందిరాగాంధీని సవాలు జేసినాడు. 'దే బర్న్' పేరిట ఆత్మకథాత్మక రచనను ఇంగ్లీషులో వెలువరించాడు. ఇంకా అనేక పుస్తకాలు ఈయన కలం నుంచి వెలువడ్డాయి. కె.ఆర్. వీరస్వామి హైదరాబాద్ నుంచి తొలి దళిత పోస్టుగ్రాడ్యుయేట్. ఈయన 'హైదరాబాద్ ఇన్ రిట్రాస్పెక్ట్', 'గ్లింప్సెస్ ఇంటూ అవర్ ప్రాబ్లమ్స్' పేరిట పుస్తకాలువెలువరించాడు. వీరితో బాటుగా వ్యక్తులుగా బిరుదురాజు రామరాజు, కపిలవాయి లింగమూర్తి, కె.కె. రంగనాథాచార్యులు, వెల్దుర్తి మాణిక్యరావు, జయధీర్ తిరుమలరావు, కె.శ్రీనివాస్, సుంకిరెడ్డి నారాయణరెడ్డి, కె.పి.అశోక్‌కుమార్, గడ్డం వెంకన్న, గోగు శ్యామల, గుర్రం శ్రీనివాస్, టి.వి.నారాయణ, వరుణ్ కుమార్, కె.జితేంద్రబాబు, ఎస్. జగన్‌రెడ్డి, భాస్కరయోగి, మల్లేపల్లి శేఖరరెడ్డి, గడ్డం మోహన్, పసునూరి రవీందర్, జిలుకర శ్రీనివాస్, కదిరె కృష్ణ, గోగు శ్యామల, జూపాక సుభద్ర తదితరులు కొంత దళిత చరిత్రను, అనుభవాలను, పరిశోధనను, సాహిత్యాన్ని రికార్డు చేసినారు. ఆర్యసమాజ్, ఆరెస్సెస్ వాళ్ళు కూడా దళితుల మన్ననలను పొందేందుకు సమసరసతా దీప్తులు, వాగ్గేయ కారులు పేరిట

కొంత సమాచారాన్ని పోగేసినారు. సురవరం ప్రతాపరెడ్డి గోలకొండ కవుల సంచికలో దళితులకు స్థానం కల్పించాడు. డజనుకు పైగా దళితులను 1934 కన్నా ముందే కవితాందలమెక్కించాడు. గోలకొండ పత్రికలో విరివిగా వ్యాసాలు వెలువరించినాడు. దళితోద్యమాలను ప్రోత్సాహించినాడు. అనేక వ్యాసాలు, సంపాదకీయాల ద్వారా తాను పీడితుల పక్షాన నిలబడ్డాడు. ఇటీవలి కాలంలో *'నీలిజెండా'*, *'సమాంతర'* పత్రికలు పరిమితంగానే అయినా కొంత చరిత్రను రికార్డు చేసినారు. అంతకుముందు *'నలుపు'* పత్రికలో దళిత ఉద్యమాలపై రచనలను వెలువడ్డాయి. దళిత దృక్కోణంతో ఈ పత్రికలు నడిచాయి.

ఈ వ్యాస రచనకు ప్రధానంగా ప్రాథమిక వనరులపై ఆధారపడ్డాను. అట్లే ఎం.బి. గౌతమ్, టి.వి.నారాయణ, నందగిరి ఇందిరాదేవి, టి.ఎన్.సదాలక్ష్మి, ఎస్.ఎన్.రెడ్డి, రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి, నిడదవెల్లి రంగారావు, కపిలవాయి లింగమూర్తి తదితరులను ఇంటర్వ్యూలు చేయడం జరిగింది. అంతేగాకుండా భాగ్యరెడ్డి వర్మ, శ్యామ్‌సుందర్, పి.ఆర్. వెంకటస్వామి, గోవాడ నిరీక్షణరావు, కుసుమ ధర్మన్న, చిలకమర్తి, కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు, శిరీపి ఆంజనేయులు, గవ్వా అమృతరెడ్డి, కొండపల్లి శేషగిరిరావు తదితరుల రచనలు, *ఆంధ్రపత్రిక, గోలకొండ పత్రిక, ఆంధ్రప్రభ, మీజాన్, గృహలక్ష్మి, భారతి, ఆదిహిందూ, భాగ్యనగర్,* కృష్ణాపత్రికలు ఇతోధికంగా తోడ్పడ్డాయి. దళితోద్యమంపై అవగాహన కోసం కొన్ని వందల ఆంగ్ల పుస్తకాలను సంప్రదించడం జరిగింది. వాటన్నింటిని ఈ పుస్తకం చివర్లో పేర్కొనడమైంది. దళిత్ పాంథర్స్ ఉద్యమం, సబాల్టర్న్ స్టడీస్, ఎలినార్ జీలియట్ దళిత భక్తి ఉద్యమాలు, క్షీరసాగర్ దళిత వెలుగులు, వివిధ విశ్వవిద్యాలయాల్లో దళితులు, దళితోద్యమాలపై జరిగిన పరిశోధనలు ఇందుకోసం పరిశీలించడమైంది. అలాగే ఉత్తరప్రదేశ్ కేంద్రంగా జరిగిన ప్రయోగాలు, అక్కడి పరిశీలనలు, ప్రామాణికమైన రచనలు కూడా ఈ పుస్తక రచనకు స్థూలమైన అవగాహనను పెంచాయి. ముఖ్యంగా బద్రి నారాయణ రచనలు, సబాల్టర్న్ సంపుటాలు ఉపయోగపడ్డాయి. ఆంధ్రప్రదేశ్, తెలంగాణ ప్రాంతాల నుంచి వెలువడ్డ దళిత నవలలు, రాచపాలెం చంద్రశేఖరరెడ్డి, కె. లక్ష్మినారాయణలు సంపాదకత్వం వహించిన దళిత కథ, ఎస్వీ సత్యనారాయణ సంపాదకత్వంలో దళిత వాద వివాదాలు[57], కె. లక్ష్మీనరసయ్య సంపాదకత్వం వహించిన దళిత కవితా సంపుటాలు, గోగు శ్యామల నల్లపొద్దు[58], తాడి నాగమ్మ కథా సంకలనం, సుంకిరెడ్డి నారాయణరెడ్డి 'బహువచనం', గుండె డప్పు కనకయ్య, జూపాక సుభద్ర తదితరులు వెలువరించిన కవితా సంపుటాలు కొత్త చూపునిచ్చాయి. జాజుల గౌరి నవలలు, కథలు పరిశీలించడం జరిగింది. అలాగే చీమ గురువయ్య గురించి వారి బంధువు ఎస్.రమేశ్ (అసిస్టెంట్ ప్రొఫెసర్) సమాచారం అదించినాడు. అక్కడక్కడా శకలాలుగా, పూజకు నోచుకోకుండా ఉన్న 'వీరగల్లు'లను పూదించి ఈ పుస్తకం ద్వారా గద్దె మీద కూర్చుండ బెట్టి పూసగుచ్చిన సమాచారాన్ని మాలగా ఇక్కడ సమర్పించడమైంది.

* * *

ఇప్పటికీ ఇండియాలో కులాన్ని 'మను స్మృతులు', మతాన్ని 'హిందూత్వ' వాదులు శాసిస్తున్నారు. కింది కులాల వారిని కనీసం మనుషులుగా గుర్తించడం లేదు. బ్రాహ్మణీయ, హిందూత్వ భావజాలం మన మెదళ్లను నియంత్రిస్తున్నందు వల్లనే ఈ దుస్థితి వచ్చింది. "సంప్రదాయంగా భ్రష్ట కులాలుగా పరిగణించబడుతున్న వారంతా కూడా గుర్రాలను పెంచటం, రథాలను లాగటం, వైద్యం, వడ్రంగం, చేపలను పట్టుకోవటం, జంతువులను వధించటం, తోళ్లపని, డప్పులు వాయించటం మొదలైన పనులు చేసుకుంటూ జీవనం సాగించాలి. ఈ కులాల వారంతా దిబ్బల దగ్గర, చెట్ల కింద, స్మశానాల దగ్గర, కొండల మీద, అడవుల్లో ఉంటూ, ఇతరులు త్యజించిన పాత్రలలో, చిప్పల్లో ఆహారం తీసుకోవాలి. కుక్కలూ, గాడిదలు

మాత్రమే వారి ఆస్తిపాస్తులుగా ఉండాలి" (మనుస్మృతి, 10వ అధ్యాయం, శ్లోకాలు 46–50, ఈ సంస్కృత మనుధర్మ సూత్ర రచనా కాలం క్రీ.శ.1వ శతాబ్దం) కంచె ఐలయ్య, 2007) నాలుగువేల సంవత్సరాల నుంచి 'నాలుగు పడగల హైందవ నాగరాజు'ల విషపుకాటుకు ఈ దేశ మూలవాసులు బలయితున్నారు. ఇక్కడ పుట్టి ఇక్కడ పెరిగిన వాళ్ళు వలసొచ్చిన ఆర్యుల సంతతి చేత ఇప్పటికీ 'పంచములు' అంటూ హేళనకు గురవుతుండ్రు. ఈ అణచివేత, ఆధిపత్యం, అగ్రకులాహంకారం, హింస, లైంగిక దోపిడీ (జోగిని, దేవదాసీ, బసవి, ముర్లీ, ఏర్పులు) అన్నింటినీ అధిగమిస్తూ మూలవాసులు నూతన చరిత్ర సృష్టిస్తున్నారు. పోరాట పటిమతో దోపిడీ, దౌర్జన్యాలపై ధిక్కారంతో గెలుపు బావుటా ఎగరేస్తున్నారు. నడుస్తున్న చరిత్రలో ఇది ఓ సువర్ణాధ్యాయం. మేము ఈ దేశ మూలవాసులం. ఆది జాంబవులం అని ఎరుకతో చెప్పిన చైతన్యమిది. అసలు భారతదేశమే మా 'జంబూద్వీపం' అని నిర్ధారిస్తున్నరు. అంబేద్కర్ వారసులమంటూ గర్వంగా చెప్పుకుంటున్న తరుణమిది. విద్యా, ఉద్యోగాలు, రాజకీయాలతో పాటు అన్ని రంగాలు, అలాగే దేశ సంపదలోనూ మేమెంతో మాకంత వాటా దక్కాలని డప్పుకొట్టి చాటింపేస్తున్నరు. తోళ్లు, తొండం, చెప్పులు, డప్పులు, జమిడిక, చిందునృత్యం, యక్షగానం, జకముక సంచి, అంపె, కైతున్కలతో సామాజిక, సాంస్కృతిక చరిత్రను తిరగరాస్తున్నారు. మరుగున పడేసిన ఘనమైన చరిత్రను, చరిత్రకెక్కని చరితార్థులను చిత్రికగడుతున్నారు. దళిత సాహిత్యాన్ని వాసిలోనూ, రాశిలోనూ ఘనంగా సృష్టిస్తున్నారు. స్వేచ్ఛ, సమానత్వం, సౌభ్రాతృత్వం స్ఫూర్తితో అంబేద్కర్ ప్రతిపాదించిన ప్రతి మనిషికీ ఓటు మాదిరిగానే ప్రతి మనిషికి ఒకే విలువుండాలని నినదిస్తున్నారు. రాష్ట్రం, దేశం దాటి విదేశాల్లో (దర్బన్) సైతం తమ వాణిని వినిపిస్తున్నారు. దరువేస్తున్నారు. దుర్మార్గాన్ని దునుమాడుతున్నారు. ధూంధాం చేస్తున్నారు. దేశ రాజకీయాల్లోని డొల్లతనాన్ని, అగ్రకులాధిపత్యాల్ని, దోపిడీ, వివక్షను లెక్కగడుతున్నారు. ఇంకెన్నాళ్లీ దగా, మోసం అంటూ ఆధిపత్యులపై పోరాటం చేస్తున్నారు. 'ఓట్లు మావి సీట్లు మీవా?' ఇంకానా, ఇకపై చెల్లదు అని శాసిస్తున్నారు. అంబేద్కర్ సిద్ధాంతీకరించిన బోధన, సమీకరణ, పోరాటం పునాదులుగా ఉద్యమాలు చేస్తున్నారు. వేల యేండ్లుగా అణచబడ్డ జాతి నేడు తొలిసారిగా తమ చరిత్రను తామే రాసుకుంటుంది. వీరోచిత పోరాటం చేసిన యోధులను స్మరించుకుంటోంది. నేటి తరానికి స్ఫూర్తినిచ్చే త్యాగాల చరిత్రను, అణచబడ్డ వర్గాల పోరాట పటిమను, అట్టడుగు వర్గాల ప్రజలు నేడు వెలుగులోకి తెస్తున్నారు. విదేశాలతో పాటు ఇండియా అంతటా ఈ పని జరుగుతోంది. బ్రిటీష్ వారికి వ్యతిరేకంగా పోరాటం చేస్తూ రాంచి జైలులో ప్రాణాలర్పించిన గిరిజన యోధుడు బిర్సాముండా (1875–1900) గురించి తెలియ వచ్చింది రెండు దశాబ్దాల క్రితమే. అలాగే ఆదిలాబాద్ గోండు వీరుడు కొమురంభీమ్ చరిత్ర కూడా ఈ కాలంలోనే వెలుగులోకి వచ్చింది. రాంజీగోండ్ తెలియవచ్చిండు. దాదాపు ఇదే కాలంలో ఎం.బి. గౌతమ్ రాసిన దళితోద్యమ స్ఫూర్తి భాగ్యరెడ్డి వర్మ (1888–1939) జీవిత చరిత్ర వెలువడింది. కుసుమ ధర్మన్న గురించి పరిశోధన కూడా ఈ సోయితోటే జరిగింది. తర్వాతి కాలంలో మరుగునపడ్డ దళిత, బహుజన, గిరిజన చైతన్యం పుస్తకాలుగా వెలువడ్డాయి. జాషువా, భీమన్నల తర్వాతి కాలంలో బొజ్జా తారకం, కత్తి పద్మారావు, బి.ఎస్.రాములు, చిన్నయ్య, గూడ అంజయ్య, అడపా సత్యనారాయణ, కంచె ఐలయ్య, దార్ల వెంకటేశ్వరరావు, కదిరె కృష్ణ, కొంపల్లె వెంకట్‌గౌడ్ తదితరుల రచనలు ఈ స్ఫూర్తికి కొనసాగింపే! ఇదంతా సబాల్టర్న్ చరిత్ర. నిజానికి సబాల్టర్న్ గ్రూప్ చరిత్ర రచన/ప్రచురణ ఎప్పుడైతే ఆగిపోయిందో అప్పుడే దళిత చరిత్ర రచన/ ప్రచురణ ఊపందుకుంది. ఇవ్వాళ అంబేద్కర్‌ని అన్ని వాదాల వారు అభిమానిస్తున్నారు. ఓన్ చేసుకుంటున్నారు. ఇది మరింత లోతైన అధ్యయనాలకు ప్రేరణగా నిలిచింది. ఈ ప్రేరణ కొత్తగా దళిత చరిత్ర, వికాసంపై అధ్యయనం చేయడానికి

దోహదపడుతోంది. విశ్వవిద్యాలయాల్లో ఏదో ఒక పేరిట 'దళిత' అధ్యయన కేంద్రాలేర్పాటయ్యాయి. లేటెస్ట్‌గా ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయంలో అంబేద్కర్ పేరిట అధ్యయన కేంద్రం ఏర్పాటయింది. దీంతో పరిశోధనకు ప్రోత్సాహం దొరికింది. ముఖ్యంగా దళితుల నుంచి కొత్త తరం అధ్యాపకులు యూనివర్సిటీలకు రావడం, అలాగే విద్యార్థులు కూడా సోయితో తమ గురించి, తమ పూర్వీకుల గురించి అధ్యయనం చేయడం నిరంతర ప్రక్రియగా మారింది. దళితోద్యమకారులు, వారికి అండగా నిలిచే ప్రజాస్వామిక మేధావి వర్గం, స్కాలర్లు కొత్త చర్చలకు ప్రాణం పోశారు. వివిధ విషయాలను చర్చకు పెట్టి అంతు తేలుస్తున్నారు. కారంచేడు ఘటన తర్వాత ముఖ్యంగా 1990ల నుంచి అటు మండల్ రిజర్వేషన్ ఉద్యమం రావడం, మరోవైపు ప్రపంచీకరణ ముంచుకు రావడం వల్ల అప్పటికే ఎదిగొచ్చిన కొత్త తరం విద్యార్థులు, స్కాలర్లు ఉద్యమకారులు వివిధ అవసరాల రీత్యా దళితులపై అధ్యయనం పెరిగింది. దీనికి యూజీసి, ఇతర గ్రాంట్లను అందించే సంస్థలు ఇతోధికంగా తోడ్పడ్డాయి.

ఈ పోరాటాలను, సాహిత్యాన్ని, సంస్కృతిని, చరిత్రను నిష్పక్షపాతంగా అంబుడ్స్‌మన్‌గా మీ ముందు ఉంచుతున్నాను. సహృదయతతో మీరిచ్చే సూచనలు, సలహాలు, ప్రతిపాదించే సవరణలు, దోషాలు కచ్చితంగా మలి ముద్రణలో సవరించుకుంటాను. అందుకు పాఠకులందరూ దీన్ని పట్టించుకోవాలి.

(త్వరలో పుస్తక రూపంలో రానున్న 'తెలంగాణ దళితోద్యమ చరిత్ర'లోని కొన్ని భాగాలు)

నోట్సులు - వివరణలు :

1. ప్రకాశం జిల్లా కారంచేడు గ్రామంలో కమ్మ సామాజిక వర్గానికి చెందిన వాళ్ళు చెరువులో బర్లను కడుగుతూ ఉంటే దళితులు అభ్యంతరం చెప్పిండ్రు. దీంతో మమ్మల్నే ఎదిరిస్తారా అని దళితులపై దాడికి దిగి నరమేధం సృష్టించారు. ఈ సంఘటనలో ఆరుగురు దళితులు ప్రాణాలు కోల్పోయారు. వివిధ స్థాయిల్లో కోర్టుల్లో కేసులు నడిచాయి. దళితులు పెద్ద ఎత్తున ఉద్యమించారు. ఈ సంఘటన 1985 జూలై నాలుగున జరిగింది.
2. ఎస్సీ ఎస్టీలపై దాడులు, అత్యాచారాలను నిరోధించేందుకు ఆక్ట్ ఆఫ్ 1989 పేరిట కేంద్ర ప్రభుత్వం చట్టాన్ని తీసుకొచ్చింది. జమ్మూకాశ్మీర్ మినహా దేశమంతటా ఈ చట్టం అమల్లోకి వచ్చింది. దీని ద్వారా దళితులపై దాడులు జరిగినప్పుడు ప్రత్యేక కోర్టుల ద్వారా విచారణ జరపడానికి, బాధితులకు తక్షణ సహాయం, పునరావాసం కల్పించేందుకు ఈ చట్టం ద్వారా వీలవుతుంది. అలాగే ఈ చట్టం ప్రకారం నిందితులను వెంటనే అదుపులోకి తీసుకునేందుకు వెసులుబాటు కల్పించారు.
3. దగ్గుబాటి చెంచురామయ్య. కారంచేడు ఘటనకు ప్రధాన బాధ్యుడు. అప్పటి ముఖ్యమంత్రి ఎన్టీరామారావు వియ్యంకుడు. ముఖ్యమంత్రి తమవాడే అన్న ధీమాతో దాడులకు తెగబడ్డ వారికి అండగా నిలిచిండు.
4. భాగ్యరెడ్డి వర్మ (188–1939) హైదరాబాద్ కేంద్రంగా దళిత చైతన్య ఉద్యమాలకు శ్రీకారం చుట్టిండు. 1906లోనే హైదరాబాద్‌లో 'జగన్మిత్ర మండలి' స్థాపించి దళితుల్లో చైతన్యం తీసుకురావడానికి కృషి చేసిండు. భాగ్యనగర్ అనే పత్రికను నడిపిండు.
5. అరిగె రామస్వామి (1895–1975) హైదరాబాద్ దళితోద్యమ నాయకుడు. కాంగ్రెస్ పార్టీ తరపున శాసనసభ్యుడిగా ఎన్నికై హైదరాబాద్, ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రాల్లో మంత్రిగా పనిచేశారు. అచలబోధను ప్రచారం చేసిండు.

6. 1968 నుంచి దాదాపు మూడు దశాబ్దాల పాటు నక్సలైట్ ఉద్యమంలో పనిచేశాడు. అక్కడ కూడా దళితులపట్ల వివక్ష కొనసాగుతుందని చెబుతూ 25 ఏండ్ల తరువాత బయటికి వచ్చిండు. వివిధ దళిత బహుజనోద్యమాలతో మమేకమయిండు. దళిత-బహుజన చైతన్యం కోసం 'ఏకలవ్య' అనే పత్రికను నడిపించాడు. శివసాగర్ (1931-2102) పేరిట కవిత్వం రాసిండు.

7. 'చిక్కనవుతున్న పాట'. ఈ కవితా సంకలనాన్ని 1994లో గుంటూరు లక్ష్మీనరసయ్య, త్రిపురనేని శ్రీనివాస్‌లు తమ సంపాదకత్వంలో తీసుకొచ్చిండ్రు.

8. 'బహువచనం' సుంకిరెడ్డి నారాయణరెడ్డి సంపాదకత్వంలో 1995లో ఈ కవితా సంకలనం వెలువడింది. 2017లో దీన్ని 'తెలంగాణ ప్రచురణలు' సంస్థ పునర్ముద్రించింది.

9. 'బహువచనం' కవితా సంకలనానికి సుంకిరెడ్డి నారాయణరెడ్డి రాసిన ముందుమాట.

10. జి.లక్ష్మీనరసయ్య, చిక్కనవుతున్న పాట, 1995;

11. దళిత్ పాంథర్స్. 1973లో మహారాష్ట్రంలో దళిత రచయితలు ఏర్పాటు చేసుకున్న సంస్థ.

12. 'జగిత్యాల జైత్రయాత్ర'. 1978లో జగిత్యాలలో రైతులు భూమికోసం, భుక్తి కోసం, విముక్తి కోసం తీసిన ర్యాలీ.

13. ఎమ్మార్పీఎస్. మాదిగలకు జనాభా నిష్పత్తిమేరకు విద్యా, ఉద్యోగాల్లో అవకాశాలు దక్కాలని 1994లో ఏర్పాటుచేసిన సంస్థ.

14. చిక్కనవుతున్న పాట, పదునెక్కిన పాటతో పాటు వందల సంఖ్యలో కవితా సంకలనాలు, కథా సంకలనాలు, నవలలు వెలువడ్డాయి.

15. ఎగ్జిబిషన్ గ్రౌండ్స్‌లో దళిత రచయితల సభలు 1987 లో జరిగాయి. బి.ఆర్.అంబేద్కర్ మెమోరియల్ ట్రస్టు ఆధ్వర్యంలో అక్టోబర్ 8,9,10 తేదీల్లో 'అఖిల భారత దళిత రచయితల' మహాసభ జరిగింది. వీటిని నిర్వహించింది బొజ్జా తారకం. దాదాపు 25 రాష్ట్రాల నుంచి ప్రతినిధులు హాజరయిండ్రు.

16. బొజ్జా తారకం (1939-2016) కవి, రచయిత అయిన బొజ్జా తారకం వృత్తిరీత్యా అడ్వకేటు. హక్కుల ఉద్యమకారుడిగా, పీడిత ప్రజల అడ్వకేట్‌గా పేరు పొందిండు. కారంచేడు ఘటన తర్వాత రాష్ట్రమంతటా తిరిగి దళిత చైతన్య సభలు, సమావేశాలు నిర్వహించిండు.

17. గనుమల జ్ఞానేశ్వర్ అంబేద్కర్ భావజాలాన్ని 1980ల నుంచి ప్రచారం చేస్తున్న మేధావి. అంబేద్కర్ ఐడియాలజీని ముందుకు తీసుకెళ్ళడం కోసం బ్రహ్మచారిగా ఉంటూ పూర్తి సమయాన్ని ఉద్యమానికి కేటాయించిండు. నీలిజెండా పత్రిక నిర్వహణలో ప్రధాన పాత్ర పోషించిండు.

18. *'నలుపు'. ప్రత్యామ్నాయ భావజాలాన్ని ప్రచారంలో పెట్టేందుకు ఏర్పాటైన పక్ష పత్రిక. ఈ పత్రిక 1989లో ప్రారంభమయింది.*

19. జ్యోతిరావు పూలే (1827-1890). ఈయన శతవర్ధంతి సందర్భంగా 1990లో వివిధ విశ్వవిద్యాలయాలు సదస్సులు నిర్వహించాయి. అయి ఆయన గురించి తెలుసుకోవడానికి, చర్చించడానికి ఎక్కువగా దోహదపడింది.

20. అంబేద్కర్ (1891-1956) మండల్ కమిషన్ అమలుపై చర్చలు జరుగుతున్న తరుణంలో అంబేద్కర్ శత జయంతి కూడా వచ్చింది. ఈ సందర్భంగా విస్తృత స్థాయిలో వివరంగా చర్చలు జరిగాయి.

21. 'దళిత గీతాలు', జయధీర్ తిరుమలరావు, కె.పి.అశోక్‌కుమార్; (సంపాదకులు) 1993.
22. సావిత్రిబాయి పూలె (1831–1897), భర్త జ్యోతిరావు పూలె సహకారంతో చదువుకొని టీచర్‌గా, ఉద్యమకారిణిగా పనిచేసింది.
23. 'అంబేద్కర్ రచనలు – మొదటి భాగం'ను తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం 1995లో వెలువరించింది. దీనికి 1993లో శ్రీకారం చుట్టింద్రు.
24. 'మండల్' కమిషన్‌ని కేంద్రంలో విశ్వనాథ్ ప్రతాప్‌సింగ్ నేతృత్వంలోని నేషనల్ ఫ్రంట్ అధికారంలో ఉన్నప్పుడు 1990లో నిర్ణయం తీసుకున్నారు.
25. వి.పి.సింగ్ (1931–2008). 1989–90 మధ్యకాలంలో దేశ ప్రధానిగా పనిచేసిండు. మండల్ కమీషన్ ప్రతిపాదనలు అమలు చేయాలని నిర్ణయించినందుకు తన సిఎం పదవిని కోల్పోయిండు. అయినా వెరవకుండా వాటి అమలుకు కృషి చేసిండు.
26. దరకమే' సంస్థ 1994లో ఏర్పాటయింది.
27. ఖైర్లాంజి. మహరాష్ట్రలోని ఈ గ్రామంలో అగ్రకుల కుంబీలు దాడి చేసి నలుగురు దళితుల్ని చంపేసింద్రు. ఈ సంఘటన 2006లో జరిగింది.
28. ఉనా, ఉత్తరప్రదేశ్‌లోని ఈ పట్టణంలో 2016లో హిందూత్వ వాదులు దళితులపై దాడిచేసి ఏడుగురిని తీవ్రంగా కొట్టింద్రు.
29. లక్ష్మింపేట. శ్రీకాకుళం జిల్లాలోని ఈ గ్రామంలో దళితులపై అగ్రకులాల వారు దాడి చేసి నలుగురిని చంపేసింద్రు. ఈ సంఘటన 2012లో జరిగింది.
30. రోహిత్ వేముల, హైదరాబాద్ కేంద్రీయ విశ్వవిద్యాలయంలో అధ్యాపకుల ఆగడాలను భరించలేక 2106లో ఆత్మహత్య చేసుకుండు. దేశవ్యాప్తంగా ఈ సంఘటన సంచలనం సృష్టించింది.
31. పూర్ణమాలావత్. ఎవరెస్టు ఎక్కిన లంబాడా బాలిక. గురుకుల విద్యార్థిని
32. ఎస్. ఆనంద్‌కుమార్. ఎవరెస్టు ఎక్కిన దళిత బాలుడు. గురుకుల విద్యార్థి.
33. టినా డబీ, 2015లో సివిల్ సర్వీసెస్ టాపర్. దళిత స్త్రీ. డిల్లీ వాసి.
34. స్వేరోస్. తెలంగాణ సాంఘిక సంక్షేమ శాఖ నిర్వహించే విద్యాసంస్థల విద్యార్థులు
35. ఆర్.ఎస్. ప్రవీణ్‌కుమార్. సాంఘిక సంక్షేమ శాఖ గురుకులాల డైరెక్టర్.
36. ఘంటా చక్రపాణి. తెలంగాణ పబ్లిక్ సర్విస్ కమిషన్ చైర్మన్.
37. వైబి అబ్బసాయిలు. ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయం సోషియాలజీ విభాగంలో ఆచార్యులుగా పనిచేశారు.
38. వైబి సత్యనారాయణ సెంటర్ ఫర్ దళిత్ స్టడీస్ స్థాపకులు. మై ఫాదర్ బాలయ్య అనే పుస్తకాన్ని రాసిండు.
39. ఇటీవల అమెరికాలో చనిపోయిన ప్రఖ్యాత చరిత్రకారిణి. ఇండియాలో దళితోద్యమ సాహిత్యాన్ని వెలుగులోకి తెచ్చింది.
40. జంగం చిన్నయ్య. కెనడాలోని విశ్వవిద్యాలయంలో చరిత్ర అధ్యాపకులుగా పనిచేస్తున్నారు. దళిత ఉద్యమంపై ఆంగ్లంలో పుస్తకాన్ని వెలువరించారు.

41. కేశవకుమార్. ఢిల్లీ విశ్వవిద్యాలయంలో ఆచార్యులుగా పనిచేస్తున్నారు. దళిత సాహిత్యం పరిశోధన చేసిండ్రు.
42. అడపా సత్యనారాయణ. ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయం చరిత్ర విభాగంలో ఆచార్యులుగా పనిచేశారు. దళితోద్యమంపై విస్తృతంగా రాసినారు.
43. కంచె ఐలయ్య. మౌలానా ఆజాద్ జాతీయ ఉర్దూ విశ్వవిద్యాలయం సెంటర్ ఫర్ సోషల్ ఎక్సుక్లూజన్ డైరెక్టర్‌గా పనిచేశారు. 'వై ఐయామ్ నాట్ ఎ హిందూ'తో పాటు అనేక పుస్తకాలను వెలువరించారు.
44. కుసుమ ధర్మన్న. మాకొద్దీ నల్లదొరతనం పేరిట 1923నాటికే రచనలు చేసిండు.
45. ఎం.బి. గౌతమ్. భాగ్యరెడ్డి వర్మ తనయుడు. తండ్రి జీవిత చరిత్ర రాసిండు. ఎమ్మెల్యేగా పనిచేసిండు.
46. నీలిజెండా. బొజ్జా తారకం నడిపించిన పత్రిక.
47. నేరేడు పండ్లు కథ. ఫ్రెంచ్ యానాంకు చెందిన శ్రీనివాసులు రాసిన కథ. తొలి దళిత కథ.
48. కె. లక్ష్మినారాయణ ఈయన సంపాదకత్వంలో సిరీస్‌గా దళిత కథలు వెలువడ్డాయి.
49. ఒక దశాబ్దాన్ని కుదిపేసిన దళిత కవిత్వం పేరిట కవి ప్రసాదమూర్తి పరిశోధన గ్రంథాన్ని వెలువరించారు.
50. తాడి నాగమ్మ కథలను నా సంపాదకత్వంలో వెలువరించాను. ఈమె తొలి దళిత కథకురాలు.
51. దైదవేముల దేవేందర్, కవి. తొండం పేరిట దళిత కవిత్వాన్ని వెలువరించాడు.
52. దున్న ఇద్దాసు తత్త్వాలు. తొలి దళిత తత్త్వకవి. 'మాదిగ మహాయోగి దున్న ఇద్దాసు' పేరిట ఈయన తత్త్వాలను తెలంగాణ వికాస సమితి పుస్తకంగా వెలువరించింది. దానికి నేను విపులమైన పీఠిక రాశాను.
53. వయ్యా రాజారామ్. ఈయన బాలుడిగా సాయుధ పోరాటంలో కొరియర్‌గా పనిచేసిండు. చాలా పాటలు రాసిండు. పాడిండు.
54. చీమగురువయ్య. మునగాల ప్రాంతానికి చెందిన ఈయన సాయుధ పోరాటంలో చురుగ్గా పాల్గొనడమే గాకుండా అనేక పాటలు పాడిండు.
55. ఇరుకుల కుమారిళస్వామి. దళిత పెయింటర్. నందలాల్ బోస్ దగ్గర శిక్షణ పొందిండు.
56. యెండ్లూరి చిన్నయ్య 'మా ఆత్మగౌరవ పోరాటం' పేరిట 'అవర్ స్ట్రగుల్ ఫర్ ఎమానిసిపేషన్‌ని తెలుగులోకి అనువదించిండు.
57. ఆచార్య ఎస్వీ సత్యనారాయణ సంపాదకత్వంలో ఈ 'దళితవాద వివాదాలు' పుస్తకం తొలిసారిగా 2000 సంవత్సరంలో వెలువడింది.
60. గోగుశ్యామల సంపాదకత్వంలో అన్వేషి సంస్థ ఈ 'నల్లపొద్దు' రచనా సంపుటిని వెలువరించింది.

ఓరుగల్లు మంత్రి ఎనుములపల్లి పెద్దన్న

– సంగనభట్ల నర్సయ్య

మధ్యయుగాల చరిత్రలో ఎందరో చారిత్రక పురుషులు ప్రసిద్ధులున్నా, రాజులలో అతికొద్ది మంది మంత్రి, ధండనాథులు స్వల్పంగా చరిత్రలో మిగిలినారు. అలాంటి వాళ్లలో తెలంగాణ యోధుడొకడు చరిత్రలో అక్షర బద్ధం ఐనాడు. అతని పేరు ఎనుములపల్లి పెద్దన.

పెద్దనామాత్యుడు తనకాశ్రితుడైన మహాకవి చరిగొండ ధర్మన్న చేత 'చిత్రభారతం' కృతి రాయించుకొని అంకితం పుచ్చుకొన్నాడు. ఈ కావ్య అవతారికలో ఇతని జీవితంలోని పలు కోణాలు బయట పడ్డాయి.[1]

ఎనుములపల్లి పెద్దనామాత్యుడు జగిత్యాల జిల్లాలోని ధర్మపురి గ్రామస్థుడు ఐన బ్రాహ్మణుడు. బాల్యం నుండే కత్తిపట్టి యుద్ధాల్లో అనేక విజయాలకు కారణం ఐన సైన్యాధిపతికూడా. ఇతడు ఓరుగల్లు రాజ్యానికి ప్రధానమంత్రిగా పని చేసినాడు. మాదయ, కృష్ణాంబలు తల్లిదండ్రులు, కాశ్యప గోత్రీకుడు, స్థానిక దైవం లక్ష్మీ నరసింహుని ఆరాధనను, ఆయన కుటుంబం, ఆయన పూర్వీకులు ఒక అలంకారంగా భావించారు. కుటుంబం (వంశవృక్షం)లో చాలా మందికి నరసింహనామాలే పేర్లుగా ఉన్నాయి. నరహరి, సింగమంత్రి, లక్కసాని, లక్కాయి ఇలా ఉన్నాయి.

ఇతడు ఓరుగల్లు నేలిన షితాబ్‌ఖాన్ (చిత్తాప్‌ఖాన్) రాజుకు మంత్రిగా పని చేసినాడు. ఈ షితాబ్‌ఖాన్ శాసనం ఒకటి ఓరుగల్లులో క్రీ.శ. 1504లో లభిస్తున్నది.[2] "శాకాబ్దే తత్త్వదేవ వ్రజి విభుగణితే రక్తసంవామివర్షే మాఘేపక్షే సితాఖ్యే శుభగుణ సహితే పంచమీ భానువారే భోగే చిత్తాపఖాన క్షితిపతి తిలకో విక్రమాదిత్య తుల్య: ప్రాస్కందాద్రాజధానీం యవన పరిహృతం రమ్యామేకో పలాఖ్యాం

ఏక+ఉపల = ఏకశిలా నగరం. దీన్ని యవనుల నుండి (తురుష్కుల నుండి) పరిహృతం చేసి (జయించి) ఏలుతున్న చిత్తపఖానుడు ఒక గొప్ప వీరుడైన రాజు.

"ఆ రాజేంద్ర శిఖావతంస నిజ బాహాయత్త విశ్వంభరాధౌరేయుండు ఎన్ములపల్లి మాదవిభు పెద్దామాత్యుడు" (పీఠిక – 15వ ప.)అని చిత్రభారతము పేర్కొన్నది. "నిజ బాహా...' అనడంలో పెద్దన కత్తి పట్టిన వీరుడని తెలుస్తోంది.

పెద్దనామాత్యుడే కాదు ఇతని వంశంలోని పూర్వులు కూడా యోధులే. ఈతని పెత్తండ్రి కుమారుడు నరసింగన "సంగర స్థల విదారిత శాత్రవుడు" అని పేర్కొనబడ్డాడు. పెద్దన స్వంత తమ్ముడు సింగ కూడా మంత్రే. చిత్తాపఖాను వద్దే పని చేసాడు. రెండో తమ్ముడు ఓరుగల్లులో పాంచాలేశ్వర దేవాలయ ప్రాంగణంలో లక్ష్మీదేవికి మందిరం కట్టినాడు. పెద్దనాన్న నారయ రెండో కుమారుడు రంగనాథుడు కూడా సైన్యాధిపతే. అతడు "దండనాథకుల శేఖరుడు...". ఇతడు కొరవి నగరంలో నరసింహాలయం కట్టించాడు.

ఓరుగల్లు తురుష్కా క్రాంతం ఐనాక తెలంగాణలో హిందూ మతస్థులకు రక్షణ కరువైంది. అనేక దేవాలయాలు పాడు చేసారు. హిందూమతానికి పట్టిన దుర్గతి గూర్చి విలతామ్ర శాసనం, మధురా విజయం, అనితల్లి కలువచేరు శాసనం, వేదాంత దేశికుల అభీతిస్తవం మొ॥ గ్రంథాలు వివరంగా రాసాయి.[3]

ఎనుములపల్లి పెద్దన ధర్మపురిలో ఉండగా లక్ష్మీనరసింహాలయం దోపిడీకి గురిఐంది. ఈ దేవాలయం పశ్చిమ చాళుక్యులు క్రీ.శ. 1018లో నిర్మించారు. దీన్ని క్రీ.శ. 1425లో బహుమనీ సుల్తాన్ అహమ్మద్ షా

సేనాని అజింఖాన్ దోచుకుని దేవాలయంలోని విగ్రహం పగులగొట్టించి నగరమంతా ధ్వంసం చేసాడు. అప్పటికి పెద్దన పైలాపచ్చీస్ వయస్సు. ఆయనకు ఒళ్ళు మండింది. కత్తిపట్టి నరసింహాలయం పాడు చేసిన తురకలను చంపి వచ్చినాడు. ఇది చరిత్రలో ఓ అపురూపమైన విషయం. దీన్ని పెద్దన చేసిన ఘనమైన పనిగా కృతికర్తను చరిగొండ ధర్మన్న తన చిత్ర భారతంలో ఉట్టంకిస్తే ప్రశంసించినాడు.

కం॥ బాహాసి తీక్ష్ణధారా
రాహుముఖ గ్రస్త విమతరాజ! "మహాల
క్ష్మీహరి మందిర స్వామి"
ద్రోహర గండాంక!" దానరుచిర శశాంకా![4]

అని మహాలక్ష్మీ హరిమందిరం పేర్కొబడింది. అంటే "శ్రీలక్ష్మీనరసింహాలయం". ఆ ఆలయ స్వామికి ద్రోహం చేసారని, వారిని గండ+అంక = చంపిన ఘనత (బిరుదుగా) వహించాడని అర్థం.

తురక సైన్యాలు క్రీ.శ. 1425లో ధర్మపురిలోని లక్ష్మీనరిసంహస్వామి ఆలయాన్ని ధ్వంసం చేసి స్వామి యొక్క అపురూపమైన విగ్రహం పాడు చేసారు. అది "స్వామి ద్రోహం"గా పేర్కొబడింది. ఈ విగ్రహం గోదావరిలో పారవేయగా, 2010లో నది ఎండిపోయిన తరువాత దొరికింది. శిల్పం అద్భుతంగా అసిత చంద్రకాంతశిలతో చేసి ఉంది. షడ్భుజ నారసింహుడు, హిరణ్యకశివుని పొట్ట చీల్చిన పేగులను రెండు చేతులతో పైకెత్తినపుడు అవి హారాలుగా శిల్పి మలిచాడు. ఈ 1000 సం॥ నాటి విగ్రహం తరువాతి విజయనగర రాజుల కాలపు ఆలయాల్లో అదే 'భారచిత్రం'గా మెరిసింది. హంపి విఠలాలయంలో, ఒంటిమిట్ట రామాలయంలో దీని ప్రతికృతులున్నాయి. ఈ ధర్మపురి లక్ష్మీ నరసింహాలయం శిథిలంగా మారినాక ఒక 20 సం॥ పిదప క్రీ.శ. 1693లో రుస్తుం దిల్‌ఖాన్ మసీదుగా (మధ్యకాలంలో మారినదానికి) నిర్వహణ విధానాన్ని నిర్దేశిస్తూ ఒక మౌజన్ (మసీదు నిర్వాహకుణ్ణి) నియమించి వంద భీగాల భూమిని ఏర్పాటు చేసి దానపత్రం రాయించినాడు.[5]

'బాహాసి తీక్షణ ధారా రాహుముఖగ్రస్త విమతరాజ! అని ఈ పద్యంలో తొలి భాగంలో చేసిన ప్రశంసలో (చేతికత్తి అంచు పదును అనే రాహువు కోరల్లో చిక్కిన శత్రు రాజులు కలవాడా!) అతని భుజబలం, ఖడ్గ చలనా నైపుణ్యం (విమతరాజులు = స్వమతంకాని తురుష్కులు) శత్రురాజులైన ముస్లిం పాలకులు, వారి విధ్వంస కాండ స్ఫుటం అవుతున్నాయి.

చిత్ర భారతకర్త ధర్మన కూడా ధర్మపురి వాడే. అతని ధర్మపురి ప్రశంస కావ్యం నిండా కనబడుతుంది. పెద్దనను తొలి (కావ్య) పద్యంలోనే ధర్మపురి లక్ష్మీ నరసింహుడు కాపాడాలని రాసినాడు.

శా. శ్రీలక్ష్మీ కుచ పారిజాత కలికాశ్లిష్టోరు వక్షుండు దే
వాళీ మౌళిమణి ప్రభారుచిన పాదాంభోజుదుద్యద్దయా
వీలన్ ధర్మపురీశ్వరుండు గుణశాలిన్ మాదనాంభోనిధి
ప్రాలేయ ద్యుతి పెద్దన ప్రభు సమగ్ర శ్రీయుమంజేయుతన్

ఈ గ్రంథంలోని ఇతర ఆశ్వాసాది పద్యాల్లో కూడా ధర్మపురి నరసింహస్వామి ఆశీస్సులను పెద్దనకు అందించినాడు.

ఎనుములపల్లి పెద్దన పూర్వీకులు కూడా స్థానిక దైవాన్ని కొలిచినవారే. స్వామి అనుగ్రహంతో పుట్టినవారేనని పేర్కొబడ్డారు. తాత సింగన నరసింహుని వరం చేత పుట్టి నాడట. లక్కాయిలోని ఆయి

అనేది అమ్మశబ్దం. ఇది మరాఠీ పదం. ధర్మపురిలో బ్రాహ్మణ స్త్రీలకు పేరు పక్కన ఉంటుంది. లక్ష్మింబాయి. రుక్మాబాయి, రాధాబాయి వంటి పేర్లు నేటికీ ఉన్నాయి. స్త్రీలకు సింగమ్మ, సింగసాని వంటి పేర్లున్నాయి. స్వయంగా పెద్దన భార్య పేరు సింగసాని.

పెద్దన వంశం వారు కందాళ వంశీకుడైన గురువును (కందాళప్పను) దీక్షాగలరునిగా స్వీకరించారు. పెద్దన పెద్దనాన్న, తండ్రిఐన నారయ, మాదయలు కందాళప్ప శిష్యులని చరిగొండ ధర్మన్న పేర్కొన్నాడు. ఈ కందాళ వంశీకులు నేటికీ 500 ఏండ్లుగా లక్ష్మీనరసింహాలయంలో ఆస్థాన పురోహితులుగా కొనసాగుతున్నారు.

తాత నరసింగన్న కొరవిలో నరసింహాలయం కట్టించాడు. ఇది క్రీ.శ. 14వ శ. ఉత్తరార్థంలో చివరి దశకంలో జరిగింది. ఈతని మనమడుగా పెద్దన్న 1410 ప్రాంతాన పుట్టి ఉంటాడు. ధర్మపురి ఆలయ ధ్వంసం నాటికి 15 సం॥ కుర్రవాడు.

అనేక యుద్ధాలు చేసిన ఈ పరాక్రమ శాలికి గల బిరుదులు చిత్ర భారతంలో పేర్కోబడ్డాయి. 50 సం॥ వయస్సులో బహుశ షితాబ్‌ఖాన్ మంత్రి ఐనాడు. క్రీ.శ. 1475 ప్రాంతానికి ఓరుగంటి ప్రభువుకు మంత్రిగా, దండనాధునిగా ఉన్నాడు. ధర్మన్న చిత్ర భారతాన్ని ఇదే సమయంలో రాసినాడు. షితాబ్‌ఖాన్ ఏలిన ఓరుగల్లును అద్భుత వైభవోపేత రాజధాని నగరంగా వర్ణించినాడు. ఈ కావ్యకాలంనాటికి పెద్దన వృద్ధుడైనాడు. ఆ విషయం ఎలా తెల్సిందంటే ఈ పెద్దన తత్పూర్వరాజుల వద్ద పని చేసి ప్రశంసలు పొందినాడట. పూర్వ క్ష్మానాయక ప్రశంసిత అని చిత్ర భారతంలో (×పే–1) పేర్కోబడ్డ పెద్దన సైన్యాధిపతిగా, శూరునిగా పేరుగాంచిన అనుభవంతో చిత్తాపఖాన్ వద్దకు చేరినాడు.

చిత్తాపఖానుడు హిందూరాజు, ఖాన్ శబ్దం బహుమనీల సైన్యంలో ప్రదర్శించిన పరాక్రమానికి లభించిన బిరుదు. అతడు ఓరుగల్లులో స్వయంభూ దేవాలయం, అలాగే పాంచాల రామాలయం 'కుజన తురుష్కులు' పాడుచేసిన వాటిని పునరుద్ధరించినట్లు వరంగల్ శాసనంలో పేర్కొబడ్డాడు. తురకల ఆలయ, మత విధ్వంసాలను ఇష్టపడని వీరిద్దరు రాజు, సైన్యాధిపతులుగా ఓరుగంటి నేలి, హిందూధర్మాన్ని ఆలయాలను పునరుద్ధరించారు. షితాబ్‌ఖాన్ పాకాల చెరువును బాగు చేసినట్లు శాసనంలో ఉంది.

ఎన్ములపల్లి పెద్దన, మహారాజ వైభవంతో ఉన్నాడు. అతని వైభవం ఈ కావ్యంలో వర్ణించబడింది. ఈ వైభవం అంతా యుద్ధాల్లో విజేత కావడం వల్ల వచ్చింది. ఆ విషయం "సంగ్రామోపార్జిత భూరి భూవర సమగ్ర ప్రాభవా!" అని చిత్ర భారతంలో కృతి కర్త చరిగొండ ధర్మన ఎనుమల పల్లి పెద్దనామాత్యుని (కృతి భర్తను) ప్రశంసించడం ధృవపరుస్తోంది. ఆ ప్రాభవం అంతా సంగ్రామాల్లో (యుద్ధాల్లో) ఉపార్జితం (సంపాదించినది) గా పేర్కొనడం బట్టి తెలుస్తుంది. పెద్దనామాత్యుని తమ్ముడు సింగన కూడా అన్నగారు, తాతగారివలెనే యోధుడై షితాబ్‌ఖాన్‌కు విజయాలు చేకూర్చి, ఛత్ర చామరాందోళికాది సత్కారాలు పొందినాడని రాసి ఉంది.

పంపమహాకవికి వేములవాడ నేలిన చాళుక్య ప్రభుత్వ ఇమ్మడి అరికేసరి చేత ధారాదత్తం ఐన గోదావరి తీరస్థ ధర్మపురిగ్రామం నేటికి గొప్ప చారిత్రక సాంస్కృతిక కేంద్రం. పింగళి సూరన తన కళాపూర్ణోదయంలో నాలుగు వేదాలు నలుగురు బ్రాహ్మణ కుమారులుగా ధర్మపురిలో పుట్టినట్టు రాసినాడు. ఈ ఊరిలోనే పుట్టిన చతుర్వేదులు నరసింహ భట్టు విజయ నగర సామ్రాజ్యంలో చక్రవర్తి సదాశివరాయలచే, అళియ రామరాయల చేత పల్లకీ మోయించుకున్న వేద స్పర్ధా విజేత. విద్యారణ్య సాయణులు ధర్మపురివారే. ఇలాంటి పోతుగడ్డపై

పెద్దన వంశవృక్షం

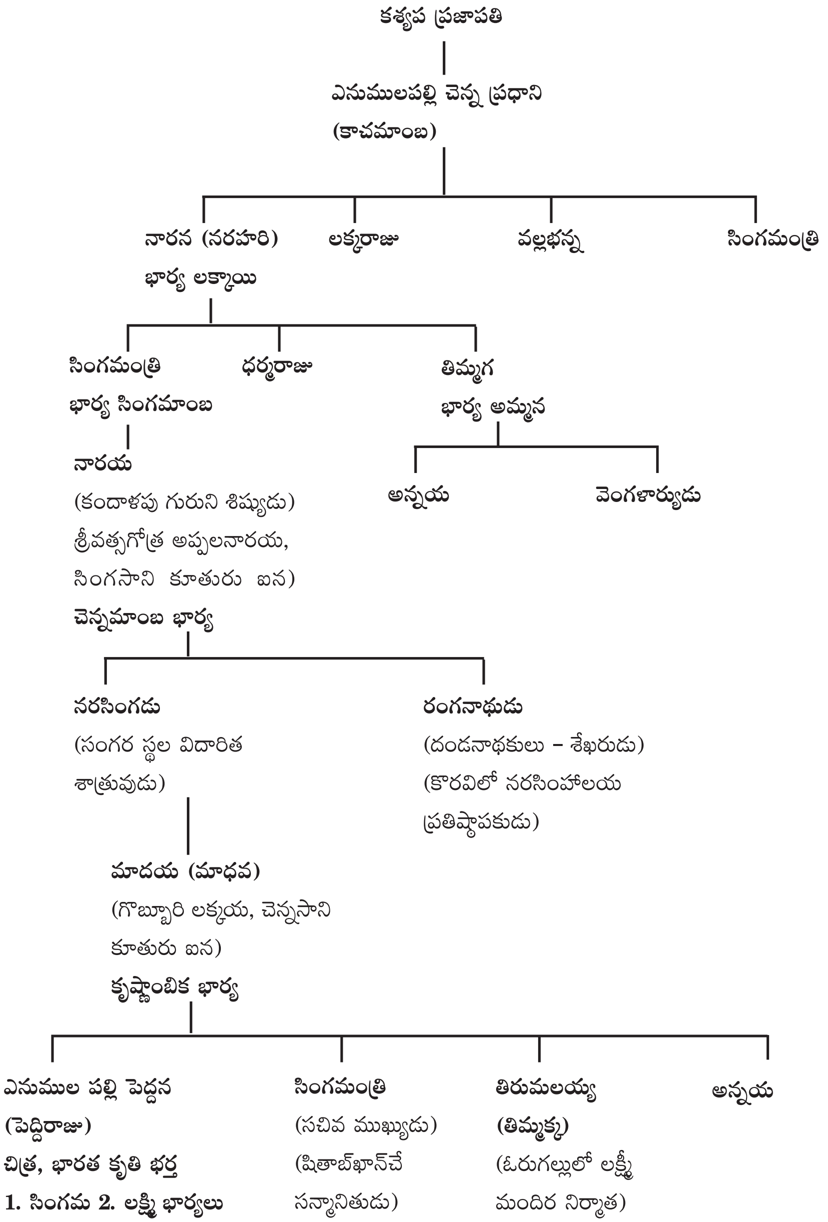
కశ్యప ప్రజాపతి
ఎనుములపల్లి చెన్న ప్రధాని
(కాచమాంబ)
నారన (నరహరి)
భార్య లక్కాయి
లక్కరాజు
వల్లభన్న
సింగమంత్రి
సింగమంత్రి
భార్య సింగమాంబ
ధర్మరాజు
తిమ్మగ
భార్య అమ్మన
నారయ
(కందాళపు గురుని శిష్యుడు)
శ్రీవత్సగోత్ర అప్పలనారయ,
సింగసాని కూతురు ఐన)
చెన్నమాంబ భార్య
అన్నయ
వెంగళార్యుడు
నరసింగడు
(సంగర స్థల విదారిత
శాత్రువుడు)
రంగనాథుడు
(దండనాథకులు – శేఖరుడు)
(కొరవిలో నరసింహాలయ
ప్రతిష్ఠాపకుడు)
మాదయ (మాధవ)
(గొబ్బూరి లక్కయ, చెన్నసాని
కూతురు ఐన)
కృష్ణాంబిక భార్య
ఎనుముల పల్లి పెద్దన
(పెద్దిరాజు)
చిత్ర, భారత కృతి భర్త
1. సింగమ 2. లక్ష్మి భార్యలు
సింగమంత్రి
(సచివ ముఖ్యుడు)
(షితాబ్‌ఖాన్‌చే
సన్మానితుడు)
తిరుమలయ్య
(తిమ్మక్క)
(ఓరుగల్లులో లక్ష్మీ
మందిర నిర్మాత)
అన్నయ

పుట్టిన బ్రాహ్మణుడు ఎనుములపల్లి పెద్దనామాత్యుడు యోధునిగా, ఖడ్గవీరునిగా, యుద్ధవిజేతగా, మహామంత్రిగా మనోహర కావ్యకృతిభర్తగా, పదిహేనవ శతాబ్దిలో మెరిసి శాశ్వత యశ: కాయుడైనాడు.

అథ: సూచికలు:

1. చరిగొండ ధర్మన చిత్ర భారతం – తెలుగు విశ్వవిద్యాలయ ప్రచురణ
2. వరంగల్ జిల్లా శాసనాలు, ఏపీ ఆర్కియాలజీ ప్రచురణ
3. ధర్మపురి క్షేత్ర చరిత్ర – డా. సంగనభట్ల నరసయ్య
4. చిత్ర భారత పీఠిక 3ఆ. 170 ప.
5. ధర్మపురి చరిత్ర పై వలెనే
6. చిత్ర భారతం 1వ ఆశ్వాస. 15 పద్యం
7. షితాబ్ ఖాన్ శాసనం, వరంగల్ జిల్లా శాసనాలు (పైవలెనే)

THE ADVENT OF BUDDHISM IN TELANGANA

More than two millennia ago Buddhism entered Telangana during the lifetime of Gautama Buddha, a unique feature of Telangana history. Badanakurthi, in the erstwhile Adilabad district, was the first center of Buddhism in Telangana/Asmaka Janapada during the 5th century B.C. Later it spread to Kotilingala, Dhulikatta, Kondapur, Phanigiri, Gajulabanda, Nelakondapalli, etc. Thereafter, Buddhism not only spread to other parts of the Telugu regions but also to the rest of Southern India. As soon as Buddhism set foot in Telangana, it became a part of the socio-cultural life of the region and attained greater importance. Vaisaka Buddha Purnima or Buddha Jayanti, the festival celebrates the birth of Siddhartha Gautam, who later became Gautam Buddha, the founder of Buddhism. It was popularized by Mahayana Buddism and has been celebrated since ancient times in Telangana. As the religion of the poor, the legacy of Buddhism has continued, becoming popular among the dalit bahujan communities in the modern period. Bhagya Reddy Varma, the father of the Dalit movement in Telangana followed and propagated the teachings of Buddha through the celebration of the annual Buddha Purnima.

THE 125TH BULLOCK CART (VILUVANDI) SOJOURN OF MAHATMA AYYANKALI IN TRAVENCORE IN 1893

-E. Sudha Rani

The Dalit movement has a distinctive trajectory and it was integral to the larger question of Social Transformation. The rise and growth of Dalit movement signified the collective self-mobilization of Dalits for self-respect, dignity, equality and social justice. This movement also heralded the new found identity, solidarity, unity and assertion among the among the Dalit communities. A number of Dalit intellectuals have played a pioneering role in the rise and growth of emancipatory movements and ideology. During the late 19th century Aiyyankali of Travancore (1863-1941) led the struggle of the Pulayas that kindled a new awareness of freedom and self-respect. He was born in 1866 in a poor Pulaya family at Venganoor near Trivandrum. He determined to emancipate Pulayas from their social and economic servitude and to become members of modern secular society. Ayyankali himself experienced all

kinds of inequalities meted out to the Pulayas. They are engaged in agriculture as the servants of the Sudra land owners. Ayyankali could not tolerate all the inequalities and deprivation imposed upon the Avarnas and he reacted against this and this earned him the title 'Urupilla'.

A notable event of his early social activism was his forceful entry into the caste Hindu 'public Sphere'- the historic Viluvandi journey in the year 1893. The first attempt of Ayyankali was mobility in public spaces and he was very well aware about the fact that some sort of physical force should be applied for social change. For this purpose, he organized a group of physically trained youth called 'Ayyankali Pada' with the help of his followers he walked along the public roads in his village at Venganoor near Thiruvananthapuram. The caste Hindus who tried to use physical force against them were 'met with physical force. As a result of defiance and confrontation, the Pulayas under Ayyankali's leadership won the right to walk on the public roads in most of the areas of Travancore by 1900, though there were many private and special roads prohibited them for many more years. He travelled in a bullock cart (villuvandi) from Venganoor to Trivandrum along the public road in l898. It shook the very foundation of the upper caste structure. The caste Hindus threw stones and sticks on him. But he rode the cart as a majestic knight. This

incident proved him as the undisputed leader of the Pulayas. Then he and his band the famous 'Ayyankali Pada ' charted out a series of programmes to stifle the upper caste predominance and to secure their basic rights.

In 1898 Ayyankali and his followers walked along the public road from Venganoor to Puthanchanda near Aralumoodu. When they had reached Balaramapuram they faced stiff resistance from the caste Hindus. It ended in a clash between Savarnas and Avamas. This incident was popularly known as 'the Chalium street upheaval'. The news of the clash spread like a wildfire. Clashes also occurred in other places like Kaniyapuram, Manakkad, Murukkumpuzha, Kazhakkuttam etc. The incident revealed the strength and magnitude of pollution and caste disabilities prevalent in the Kerala society. As a reaction to it a large number of Avarnas converted into Islam. But the Avarna march had a profound impact in the society. The Ayyankali-led movement was a combination of peaceful and militant methods. The historical significance of Viluvandi struggle is invaluable to the lexicon of the oppressed castes in Kerala.

ONE STEP FORWARD FOR ENVIRONMENTAL ADVOCACY

Forum for a Better Hyderabad was founded at the turn of the century by a group of environmentally-conscious individuals and NGOs with a mission to protect Hyderabad and its neighbouring region from environmental degradation. Since its inception, Forum has been an active participant in the sustainable development of Hyderabad, addressing critical issues such as urban planning and development, preservation of water bodies, protection of forests and open spaces, traffic and transportation management, and maintenance of soil, water and air quality. Apart from these areas of concern, Forum takes a keen interest in the conservation of heritage structures, which it protects from threats that arise from rapid urbanization and unplanned growth. Forum will continue to pursue these issues through advocacy and educational programmes aimed at promoting community engagement in these sectors.

GLIMPSES OF MUHARRAM CELEBRATION

-G. Anjaiah

The conquest of Deccani medieval Hindu kingdoms (Yadava, Hoyesala, Kakatiya) by Tughlaq forces by the year 1323 CE, gave an opportunity to Hindu- Muslim sections to come together. Even though political and religious differences have continued between native subjects and invaders from Delhi, in course of time due to changed conditions, these two cultures came together in certain parts of Deccan. The foundation of Bahmani Kingdom in 1347 CE at Gulburga by Allauddin- Hassangang-Bahmani, the long rule of his successors till 1510 CE spread the Islamic culture in Deccan (Karnataka, Maratwada and some parts of present Telangana and Andhra Pradesh).

The disintegration of Bahmani kingdom after Muhammad shah III and the rise of five independent Shia kingdoms i.e. Adilshahi (Bijapur), Nizamshahi (Ahmed Nagar), Qutbshahi (Golconda), Bareed Shahi (Berar) and Imadshahis (Bidar) proved a turning point in the history of Medieval Deccan. The Mughal invasions on Deccani Shia kingdoms between (1606-1687) provided a terrible jolt to the cultural unity of this region its people and the rulers.

During the Qutbshahi period a large number of Muslim and Hindu festivals were celebrated in Andhradesa by Hindu-Muslims. The liberal religious policy of tolerance followed by Qutbshahi Sultans had generated confidence in the local people. They too openly started, extended their all round support to Qutbshahis. Poets, Scholars were patronised. Temples were protected, financed by Qutbshahis. Similarly along with local Hindu festivals (Dassera, Deepavali, Shivaratri, Sankranthi, Vinayak Chaturthi, Holi) Muslim Festivals such as Muharram, Milad-ul-Nabi, Idd-Suri, Idd-ul-Fitr, Shabbe-e-Barat, Nou-roz, Basant etc were celebrated in the spirit of brotherhood by all the sections of the society.

The present article highlights the glimpses of 'Muharram' Celebration (Peerlapanduga) of Qutbshahi period. The contemporary literary works such as Kuliyat-e-Muhammad-Quli-Qutbshah[1] Gulzar-e-Asafia of Ghulam Hussain Khan, Hadiquat – us- Salatin[2] of Mirza-Nizamuddin- Ahmed (Contemporary of Abdullah-Qutbshahi) Tariq-e-Zaffrah of Girdharilal-Ashqar[3] and Folk Songs in Telugu collected by eminent Telugu Scholars like Biruduraju Rama Raju[4], Thumati Donappa[5], K. Ruknuddin provides a colourful picture of Muharram culture. The true spirit of Muharram, the way in which Hindu-Muslim rural and urban public participated and celebrated this festival.

The history of Muharram festival goes back to the Battle of 'Karbala' (now in Iraq) which was fought in the year 680 CE. In this dreadful battle Imamam Hussain, grandson of Prophet Muhammad and his followers were brutally killed by the army of Yazid. The Shia Muslims all over the world celebrate this month as the month of lamentation, martyrdom or mourning. So the battle of Karbala gave birth to Muharram festival. Today this festival, especially in the Telangana & Andhra states, has become the symbol of Hindu-Muslim Unity. The 'Ashurkhanas' built by Qutbshahi sultans in different parts of Hyderabad city and its surroundings became the centres of cultural activity. The important Ashurkhanas of Qutbshahi period are:

S.No	Name of the Aushurkhana	Location/Builder/Year
1	Koe – e – Moula - Ali	Yakut – Ibrahim – QuliQutabShah – 1578 CE
2	Ashur – Khana – e N'al – e- Mubarak	Pattargatti (Madina)
3	Baad – Shah – e- Ashurkhana	1595 CE – Pattargatti Muhammad – QutbShah's Period (Kudadad Palace)
4	Ashur – Khana – e Hussain – e - Alam	1592 CE – Hussain e – Alam (Charminar West)
5	Panja e –Shah – e - Villayat	Hazrat – Ali's hand over stone Abdullah - QutbShahi

According to eminent historians Haroon-khan Sherwani, there are different kinds of Telugu songs, connected with the Muharram festival, such as (jungnama), (Panchthani pak), and (Marsiyas). These songs are the result of the mutual understanding between the two sections of the population, which reached its apex during the region of Abdullah Qutbshah and his son – in – law - and successor, Abdul-Hasan Qutb-shah. According to eminent Telugu scholar late Thumati Donappa 'there was hardly any city, district, Taluq or village where Muharram ceremonies were not performed with devotion and enthusiasm even today.

According to the above learned scholar the Muharram festival was celebrated in number of villages such as solapur (Raidurgtaluq), Surapalli, Shameerpet (Medak), Hanmakonda, Kazipet, Girmajipet, fort Warangal, Kaaligundu near Rangasaipeta, Mattewada, RaichurTaluq (Mahboob Nagar District), Gudipadu village (12k.m east of Jammikunta Railway station on Kazipet- Delhi Rail route), Kolagutla, Pattaveedu Villages (Guntur District), Metlakunta (Medak), Andugula village (Mahaboobnagar), Patancheru, Shivanagar (Medak), Sullurupeta (Nellore District) etc by Hindus and Muslims from Qutbshahi days to Present times in a very harmonial manner.

Muharram celebration day is very unique to non-muslims of Andhradesa. They cook / prepares variety of dishes both vegetarian and non-vegetarian.

'Malijamuddalu', Atlu (modern dosa), Pulav, Biryani, Zilebi, Murmuralla laddulu (made with Murmurallu & Bellam pakam). They offer 'Dhattis to Peerlu. They visit AshurkhaKhanas or Peerla Pandirulu offers flowers, Agarbattis, Ood etc. They also participates in the procession of Peerlu or Alams. People of all ages dances around the 'Aggigundalu' (Firepits) specially arranged cries of 'Yaa-Ali' and 'Dhula'. In some parts of Andhradesa and Maratwada people paint their bodies with different colours in the form of Tiger (Pulivesalu). Some people also play 'Kolatam' and sing songs like

'అసె' 'వుసె' దర్గమీద అలేనమ్మా చిలకలు,

చిలకలమ్మ చిలకలు ముత్యాల గొలుసులు

According to T. Donappa the people of the 'Solapur village even abstained from eating meat during the month of Muharram[4]. On the fifth night, a procession of 'Alams' or 'peerlu' was taken out. It is known as 'Panj-e-ka-pittar', the total villagers participates in this programme. The babies born during this period in the village were named as 'Fair Appa', Hussain Rao[5].

In surapalli village of Raidurg Taluq also people of all sections celebrates Muharram festival in a joyful mood. The famous telugu poet 'Ramanna' of this village wrote number of poems describing and eulogising Muharram. The below give poem, the poet writes;

పెద్దల పండుగ రావే

పీర్ల పండుగ రావే

(Come, the festival of the Great men)

(Come, the Festival of 'Peerlu')[6]

The Villagers of 'Surapalli' also celebrated the festival in a true spirit. Balaiah a poet of the village wrote poems during these days and recited them every day to his village men. One of the poem written by Balaiah of 'Surapalli' starts with these lines

అల్లా నామము ధ్యానించరా

దేవతల ధీవన వచ్చురా

(Recite the name of Allah

Gods will bless you)

According to above scholar even the village women sung and wrote songs /poems to pay their homage to the martyrs of Karbala. Three women i.e. Imam Akka, Vanoor Bee, and Gateema are known for their excellent talent of

Muharram Songs. Vanoor Bee in one of her poems gave us the reasons for her devotion. She writes that if you speak the truth Beebi Fatima will bless you.[8] There are even Telugu folk songs written to pay homage to the Martyrs of Karbala. The English translation of one of them sung popularly in the Rayalaseema districts is quoted by eminent Telugu scholar B. Rama Raju in his work Muharram Folk Songs in Telugu it runs in the following way:

నీకి దండమో నీకి దండమో
నీకి దండమో నీకి దండమో
నీకి దండమో స్వామి నీకి దండమో
నీకి దండమో దేవ నీకి దండమో
అకాసి పట్నాన అందాల కోటా – అందాల కోటలో అద్దాల హాలు
అద్దాల హాలులో గద్దెపీటల్లా – సురటీల సొగసుల్ల సింహాసనాలు
గద్దె పీటలమీద ఇద్దరెవరూ – అసేని – వుసేని అన్నదమ్ములు
రచ్చనారాజులు తగుతునా దొరలు – ఏడేడు దివుల్ని యెలుపాచాలు
పచ్చని పచ్చని పందిరిలోనా – కుచ్చుల్ల తలపాగ పచ్చళ్ల బాకు
ముత్యాల తురాయి మొలక మీసాలు – పసుపు బట్టల నీకు దండమో తోనస్వామి కాసీము[9]

The tribes such as 'Pardies', 'gonds' and lambadas of Andhradesa also celebrated muharram festival with great enthusiasm. Eminent scholar Nadeem in his work Hussain and Tribes' quoted the two songs of Gonds and Lambadies. The English translation runs as follows: Our guest has come brothers, our guest has come, Cook food and collect fruits from the jungle for him

But he is a nice guest
He does not eat anything
But feeds us back
If he does not come
We shall have no clouds, no rains
Our lands will get dry,
There will be no crop
We will all die

The song of Lambadies runs in the following way:

These arrows were not shot by brave men,
They were Cowards
The brave son of the brave father got injured
He was the son of the bravest man
In whose name we were 'Kantas'

It was not this he was not brave
But he had a little son his arms
Who was shot dead, who were shooting their arrows at him.
He had carried his young son's dead body.
His family was thirsty.
He was surrounded by the wolves.

Thus Muharram became a very popular festival of the people of Andhradesa during Qutbshahi age. It is still enjoying the trust and love of the people of the two current Telugu states.

REFERENCES

1) Zore Mohinuddin Zadri (Ed) *Kuliyat-e-Sultan-Muhammad-Quli-Qutbshah,* Hyderabad, 1940, p.142.

2) Mirza- Nizamuddin Ahmed., *Hadiqat-e-Salation,* p.49.

3) H.K. Sherwani: *History of the Qutbshahi Dynasty,* New Delhi, 1974, p.530. Also quoted in K. Satyanarayana's., A Study of the *History and Culture of the Andhras*, Vol-II, People's publishers, New Delhi, 1983, p.519.

4) Donappa. T., *Janapada Kala Sampada*, Visakapatnam, 1975, p.131.

5) *Ibid.*, p. 129.

6) *Ibid.*, p.130.

7) *Ibid.*, p. 140

8) *Ibid.*, p. 147

9) Rama Raju. B. *Muharram Folk Songs in Telugu,* Hyderabad. p.57.

10) Nadeem. A. *Hussain and Tribes,* 1983, p.73.

11) *Ibid.*, p. 75.

In the next issue ...

హైదరాబాద్ పై పోలీస్ చర్య : పూర్వా పరాలు

– సంగిశెట్టి శ్రీనివాస్

A KINGDOM LOST :
HYDEERABAD, THE FINAL SHOWDOWN

- Zeenath Khaan

Book Review

DALITS AND THE MAKING OF MODERN INDIA

BY JANGAM CHINNAIAH, OXFORD UNIVERSITY PRESS, NEW DELHI, 2017.

-Adapa Satyanarayana

This book analyzes dalit perceptions of nation, its imagination, identity and socio-political emancipation in modern India. It seeks to interpret the alternate visions and voices pertaining to freedom, equality and social justice articulated by the dalit organic intellectuals in their writings and politics. The concept of Nation and its constituents as perceived by them was fundamentally different from the idea of Nation, its totality and freedom struggle as articulated by the upper caste elite nationalists. In the existing historical writings the emergence and articulation of a distinct dalitbahujan self-perception, sensibility and ideology did not receive adequate attention. The historical relevance and significance of dalit question to the national movement and the relationship between nationalist and the dalit movements has not been acknowledged and analyzed by mainstream historians. What the dalit communities, as members of civil society, themselves thought about the meaning of Nation and its essence in their own terms and how did they related themselves is also not adequately analyzed by scholars. The dalit critique of the upper caste representations of Nation and its ideology (nationalism) needs to be interrogated. The fact that there emerged in the first half of the twentieth century, a well-informed dalit thinkers and activists provides an ample opportunity to examine the ways in which they perceived and interpreted certain concepts like Nation, self-rule and freedom.

In this book, the author Jangam Chinnaiah attempts to invert the dominant nationalist narrative and highlights the neglected and unacknowledged contribution of dalits towards the collective imagination in India. This work challenges the elitist unitary construction of the nation and its imagination and seeks to provide an account of Dalit nationalism. The first three chapters of the book examine the process of unfolding of dalit consciousness under colonialism. The role of modern education and Christianity in shaping dalit emancipation is examined in detail. In mapping dalit consciousness the author analyzed the anti-caste epistemic and the dalit as historical subject. The author noted that "the pre-modern anti-caste epistemological legacy combined with Enlightenment ideas, enabled dalits to

expose the hypocrisy of Brahmanical Hinduism and make it morally indefensible". The way dalits responded to caste Hindus through colonial modernity to reconstruct their self and identity in the emerging public sphere was explored in the fourth chapter. Dalits and the Politics of Emancipation and dalit nationalist imagination and egalitarian ethic were discussed in the fifth and sixth chapters.

Emergence of dalit politics in Hyderabad State, Bhagya Reddy Varma and the theAdi-Hindu movement, Bhagya Reddy Varma as a Public Intellectual, the pioneering role of Bhagyanagar Patrika, articulation of Adi-Hindu History and Identity, dalis and Constitutional Reforms in Hyderabad, Bhagya Reddy and Telugu Nationalism, Bhagya Reddy Varma's ideas on Gandhian Nationalism and Telugu dalit politics in the Madras Presidency and the Gandhian assimilation of dalit politics was elaborated in the fifth chapter. Jangam Chinnaiah's book contains a refreshingly new approach for understandings the dynamics of dalit movement in the two Telugu States of Andhra Pradesh and Telangana. According to the author, the Adi-Hindu and the Adi-Andhra movements consciously sought to delegitimize and destabilize Brahmanical superiority and dominance. Dalit intellectuals like Bhagya Reddy Varma, Kusuma Dharmanna, Gurram Jashuva and others have articulated abolition of caste inequality, untouchability and the accompanying humiliations as a precondition for independence. Kusuma Dharmanna said, *"Samanatvame Swarajyamu"* -Equality is Independence. The Telugu dalit organic intellectuals imagined a nation on the basis of the egalitarian principles of equality, liberty, justice, and dignity. Signifying the dalit imagination of an inclusive nation the author concluded, "The arguments that emerged during the colonial period resonate even today in contemporary debates as Dalits continue to challenge their marginalization and mistreatment as violations of the Constitution".

For the next issue, we invite articles on the following topic:

THE INTEGRATION OF HYDERABAD STATE

plese send your contribution to trcjts@gmail.com

స్మృతి: మధ్య యుగాల ఆంధ్రదేశ చరిత్ర దార్శనికుడు ఆచార్య రావుల సోమారెడ్డి

–అడపా సత్యనారాయణ

2018 నవంబర్ 13వ తారీఖున ఆచార్య రావుల సోమారెడ్డి మరణంతో తెలంగాణ ఒక ప్రముఖ చరిత్రకారుణ్ణి కోల్పోయింది. ఉమ్మడి వరంగల్ జిల్లాలోని కుగ్రామంలో రైతు కుటుంబంలో 1943లో జన్మించిన ఆయన అంచెలంచెలుగా ఎదిగి ఉస్మానియా యూనివర్సిటి నుండి యం.ఏ., పి.హెచ్.డి డిగ్రీలను పొందినాడు. ఆ తర్వాత 1970లో యూనివర్సిటీ లెక్చరర్‌గా జాయిన్ అయి మూడు దశాబ్దాలకు పైగా రీడర్, ప్రొఫెసర్, చరిత్ర శాఖ అధిపతిగా పనిచేసి విశేష అనుభవాన్ని గడించినాడు. మధ్య యుగాల ఆంధ్రదేశ సామాజిక, సాంస్కృతిక చరిత్రలో ప్రత్యేక పరిశోధనలు చేసి అనేక గ్రంధాల్ని రచించినాడు. ఆయన తన సిద్ధాంత వ్యాసం హిందూ, ముస్లిం మత సంస్థలు (క్రీ.శ. 1300–1600) పుస్తకాన్ని ప్రచురించి, విషయ నిపుణుడుగా ప్రసిద్ధి చెందినాడు. భారతదేశ చరిత్రలో మధ్యయుగాల చరిత్ర ప్రాధాన్యతను, బహమని, విజయనగర, కుతుబ్‌షాహిల పాలనా కాలాల నాటి రాజకీయ, ఆర్థిక, సాంఘిక, మత, సాంస్కృతిక, ఆధ్యాత్మిక అంశాల్ని నూతన కోణంలో విశ్లేషించి సృజనాత్మక లౌకిక వాద చరిత్రకారునిగా పేరుపొందినాడు. సామ్రాజ్యవాద, జాతీయ, మతతత్వ రచనా ధోరణుల్ని విమర్శనాత్మకంగా పరిశీలించి విలువైన పరిశోధనా గ్రంధాల్ని రచించినాడు. భారతదేశ మరియు ఆంధ్రదేశ చరిత్రను మత ప్రాతిపదికమీద కాకుండా శాస్త్రీయంగా, హేతుబద్ధంగా విశ్లేషించి మధ్య యుగాల నాటి హిందూ – ముస్లిం మత సంస్థలు, వాటి ప్రాముఖ్యతల్ని సోదాహరణంగా విశదీకరించి భావితరాల చరిత్రకారుల్ని ప్రభావితం చేసిన ఘనత సోమారెడ్డికి దక్కుతుంది.

మధ్యయుగ ఆంధ్రదేశాన్ని పాలించిన బహమని, విజయనగర, రెడ్డి, వెలమ, కుతుబ్‌షాహిల కాలంనాటి సామాజిక, సాంస్కృతిక, మత పరిస్థితుల్ని కూలంకశంగా చర్చించి అనేక నూతన అంశాల్ని ప్రామాణిక గ్రంథాలాధారంగా వెలికి తీసి హిందూయిజం, ఇస్లాం మతాల మధ్య నెలకొన్న సుహృద్భావం, అన్యోన్యతల్ని తన పరిశోధనా గ్రంథంలో వివరించినాడు. దేవాలయం, మఠం హిందూ మతంలో ప్రముఖ పాత్ర వహించినట్లే, మసీదు, కాన్‌ఖా, దర్గా, ఆషుర్‌ఖానాలు ఇస్లాం మతంలో కీలక పాత్ర వహించిన తీరుతెన్నుల్ని, దైనందిన సామాజిక రంగంలో వాటి పాత్రను నిష్పక్షపాతంగా వివరించినాడు. మధ్యయుగ ఆంధ్రదేశంలో (రాయలసీమ, కోస్తాంధ్ర, తెలంగాణ) ప్రాంతాల్లో మిశ్రమ సంస్కృతి విలసిల్లి, పరిణామం చెందిన విధానాన్ని విశ్లేషించి, లౌకికవాద సైద్ధాంతిక, భావజాల వ్యాప్తిని గురించి విపులంగా ఈ గ్రంథంలో చర్చించడం జరిగింది. ఉదాహరణకు, విజయనగరరాజులు మత పరంగా హిందువులైనప్పటికి, సూఫీ మతాన్ని ఆదరించి ముస్లిం మత సంస్థలకు దానాలిచ్చినారు. అదే విధంగా బహమని, కుతుబ్‌షాహి రాజులు ఇస్లాంను ఆచరించినప్పటికి హిందు మతసంస్థలకు అగ్రహారాలకు దానాల్చిన తీరును వివరించి రాజకీయ, పౌర సమాజాల్లో మత సామరస్యం విలసిల్లిన క్రమాన్ని హేతుబద్దంగా వివరించడం జరిగింది.

మధ్యయుగాల్లో ఆంధ్ర దేశ సమాజంలోని రెండు ప్రధాన మతాలైన హిందూయిజం, ఇస్లాం, సూఫీయిజంలు, వారి మత సంస్థల నిర్మాణం, సమాజంలో వాటి పాత్ర, రాజాదరణ, ప్రభుత్వానికి

మతసంస్థలకు మధ్య నెలకొన్న సంబంధాలు, ఏ విధమైన మార్పులకు గురైనాయి అనే అంశాల్ని బేరీజు వేసి లౌకిక చరిత్ర రచనకు ఆచార్య సోమారెడ్డి పునాదులు వేసినాడు. మిశ్రమ సంస్కృతి కొనసాగడానికి దోహదపడిన మత, ధార్మిక, ఆధ్యాత్మిక అంశాలైన ఉత్సవాలు, తిరునాళ్ళు, ఉర్సులు, మొహర్రంల పాత్రను, మతసామరస్యం సహజీవనం కొనసాగిన తీరును సోదాహరణంగా వివరించడం జరిగింది. తన మూడు దశాబ్దాల ఎకడమిక్ జీవితంలో ఆయన డజన్‌కుపైగా పుస్తకాల్ని, 50కి పైగా పరిశోధనా వ్యాసాల్ని రచించినాడు. వాటిలో ముఖ్యంగా మధ్యయుగ ఆంధ్రదేశంలో మత పరిస్థితులు, సంస్థలు, Hindu - Muslim Religions Institutions, Agrarian conditions in pre-colomial Andhra Desa, Socio-Economic Conditions in Medieval Andhra Desa, Industries in Pre-colonial Andhra Desa పేర్కొనదగినవి.

1970-80 దశకాల్లో జాతీయ వాద దృక్పథంతో చరిత్ర రచనలు ప్రధానంగా రాజులు యుద్ధాలు, రాజకీయ పాలనా అంశాల్ని మాత్రమే పేర్కొన్నాయి. దానికి భిన్నంగా ఆచార్య సోమారెడ్డి మధ్యయుగ ఆంధ్రదేశంలోని సామాజిక సాంస్కృతిక, ఆర్థిక చరిత్రను రచించినాడు. ప్రధానంగా ఆంధ్రదేశంలో వ్యవసాయ సంబంధాలు, భూస్వామ్య వ్యవస్థ, వెట్టిచాకిరి విధానం, వర్తకవాణిజ్యాల వ్యాప్తి, చేతివృత్తులు, పరిశ్రమల స్థాపన, గ్రామీణ ఆర్థిక వ్యవస్థ కుటీర పరిశ్రమలు, మధ్య యుగాల నాటి వలసలు వాటి ప్రభావం ఉత్పత్తి, కులాలు, వాటి ప్రాధాన్యత, సూఫీయిజం, భక్తి ఉద్యమాల ప్రభావం, మిశ్రమ సంస్కృతి ఆవిర్భావం, పరిణామం లాంటి అంశాలపై విశేషంగా పరిశోధనలు జరిపిన ఘనత సోమారెడ్డికి దక్కుతుంది. ఉస్మానియా చరిత్ర శాఖ అధిపతిగా యూనివర్సిటి గ్రాంట్స్ కమిషన్, న్యూఢిల్లీ నుంచి పలు పరిశోధనా ప్రాజెక్టులను చేపట్టి 1994-2003 వరకు జాతీయ అంతర్జాతీయ సదస్సులను నిర్వహించినాడు. ఆయన హయాంలో నిర్వహించిన సెమినార్స్ ప్రొసీడింగ్స్‌ను ప్రచురించి జాతీయ అంతర్జాతీయ గుర్తింపును పొందినాడు. చరిత్రశాఖలో బోధనతో పాటు ఆయన పరిశోధనా గైడ్‌గా వ్యవహరించి అనేక యం.ఫిల్, పియచ్‌డి సిద్ధాంత వ్యాసాల్ని తయారు చేయించినాడు. ప్రసిద్ధ పరిశోధకుడిగా సోమారెడ్డి ప్రాంతీయ నాగరికత, సంస్కృతి పరిణామ క్రమాన్ని పరిశీలించడంలో భిన్న మతాలు, సంస్కృతులు, సామాజిక ఆర్థిక వ్యవస్థలు, విభిన్న జాతులు, ఆచార సంప్రదాయాలు ఏ విధంగా తోడ్పడినాయి అనే అంశాల్ని హేతుబద్ధంగా వివరించినాడు. మధ్యయుగ ఆంధ్రదేశంలో మిశ్రమ, లౌకిక సంస్కృతి విలసిల్లిన తరుణంలో ఆర్థిక సంబంధాల ప్రాముఖ్యత, సామాజిక చలనం, సామాజిక మార్పులకు దోహదపడిన శక్తులు వాటి ప్రాముఖ్యతను, ప్రభావాన్ని శాస్త్రీయంగా, ఆధారసహితంగా విశ్లేషించడం ఆయన ప్రత్యేకత అని చెప్పవచ్చును. ప్రస్తుత పరిస్థితుల్లో హిందూత్వవాదులు భారత దేశ చరిత్ర, సంస్కృతుల్ని ప్రధానంగా మధ్యయుగాలకు సంబంధించిన అనేక అంశాల్ని వక్రీకరించడం జరుగుతుంది. ఈ తరుణంలో ఆచార్య సోమారెడ్డి రచనలు ఆంధ్రదేశ సమాజంలో మతసంస్కృతి, ఆచార వ్యవహారాల పాత్రలపై లోతైన పరిశోధన జరిపి హేతుబద్ధంగా చరిత్ర రచన చేసి యువ చరిత్రకారులకు ఆదర్శంగా నిలిచినాయని చెప్పవచ్చును.

ఆచార్య సోమారెడ్డి ప్రతిభను గుర్తించి భారత ప్రభుత్వం ఆయన్ని ఇండియన్ హిస్టారికల్ రికార్డ్సు కమిషన్ సలహా సంఘం సభ్యునిగా నియమించింది. అదే విధంగా ఉస్మానియా యూనివర్సిటీలో ఆర్ట్సు కళాశాల ప్రిన్సిపాల్, చీఫ్‌వార్డెన్ లాంటి అనేక ఉన్నత పదవుల్ని చేపట్టి పలువురి ప్రశంశల్ని పొందినాడు. ఇండియన్ హిస్టరీ, సౌత్ ఇండియన్ హిస్టరీలలో క్రియాశీలక పాత్ర నిర్వహించి పలు పరిశోధనా పత్రాల్ని సమర్పించాడు. అకడమిక్, అడ్మినిస్ట్రేటివ్ రంగాల్లో తనవంతు పాత్రను నిర్వహించి ఉస్మానియా యూనివర్సిటీకి పేరు ప్రఖ్యాతులు తెచ్చినాడు.

నిరంతర అక్షర తపస్వి కపిలవాయి లింగమూర్తి

– సంగనభట్ల నరసయ్య

తెలంగాణ సాహితీ మూర్తుల్లో కపిలవాయి లింగమూర్తి సర్వశ్రేష్ఠులు. విభిన్న రంగాల్లో ఆయన శోధన, సృజన సాహిత్యం అనన్యం. శతకం, కావ్యాలు, సంకీర్తనలు, చరిత్ర, సంకలనాలు, వ్యాఖ్యానాలు, పరిష్కరణలు, కథలు, అనువాదాలు... ఇలా ఒక రంగం అని కాదు. అన్ని సాహిత్య శాఖల్లో శతాధిక రచనలు చేశారాయన. మహబూబ్‌నగర్ జిల్లా అచ్చంపేట తాలూకా జినకుంటలో మాణిక్యమ్మ. వెంకటాచలం దంపతులకు మార్చి 31, 1928న జన్మించిన లింగమూర్తి 90 ఏళ్ల వయసులోనూ నిత్యసాహితీరంగ కృషీవలురుగా ఉన్నారు. బాల్యం నుంచే గేయాలు, చందోబద్ధంగా పద్యాలు రాసేవారు. అధ్యాపకులుగా జాతీయోన్నత పాఠశాలలో పనిచేస్తూ మిత్రులు చిక్కేపల్లి రాంచంద్రరావు ప్రేరణతో మండలీనాథ శతకం పేరిట మొట్టమొదటి శతకం రాశారు. అధ్యాపకులుగా ఉంటూనే విద్యుల్లత అనే పత్రికను నాగర్‌కర్నూలు నుంచి నడిపారు. తొలినాళ్ళలో రాసిన శతకాలకు కేశవపంతుల నరసింహశాస్త్రి, వానమామలై వరదాచార్యుల వంటి దిగ్గజాల ప్రశంసలు లభించాయి.

అడుగడుగునా విలక్షణత :

తన రచనలు శతక కవిత్వంతో ప్రారంభించానని లింగమూర్తి చెప్పుకొచ్చారు. ఆయన చేయి తిరిగిన పద్య రచయిత. విలక్షణత్వం ఆయన రచనల్లో అడుగడుగునా కనబడుతుంది. యతిశతకం, దుర్గా, భర్గ శతకాలు ఇలాంటి ప్రయోగాలే. ఆయన ఓ వచన శతకం సైతం రాశారు. సాయి త్రిశతి గేయ శతకత్రయంగా దానిని విరచించారు. జాతీయాలు, నుడికారాలతో రామబంటు శతకం, నిర్మకుట సుందరీ శతకం వంటి పద్య శతకాలు వెలువరించారు.

శతక రచనతో పాటు అనేక పద్యకృతులు లింగమూర్తి కళం నుంచి వెలువడ్డాయి. ఇందులో అయిదు కృతులు విశిష్ఠమైనవి. వాటిలో చిత్రబంధ కవిత్వ శైలిని ప్రదర్శించి సమకాలికుల ప్రశంసలు పొందారు. చక్రతీర్థ మహాత్మ్యం శ్రీమత్ప్రతాపగిరిఖండం, కంకణ గ్రహణం, కుటుంబగీత, ఇంద్రేశ్వర చరిత్ర, బూచి వంటి కావ్యాలలోనూ, కథలలోనూ వైవిధ్యం ప్రదర్శించారు. అవి పూర్తిగా దేశీయ కథలే. వ్యాసమైనా, కావ్యమైనా, శతకమైనా మరే ప్రక్రియ అయినా తాను రాస్తున్న దానిలో కొత్తదనం ప్రదర్శించడమే కాక చరిత్రనూ జోడించడం లింగమూర్తి ప్రత్యేకత. తన రచనల్లో చాలా వరకు స్థాన చరిత్రలనే ఇతివృత్తాలుగా స్వీకరించారు. క్షేత్రమహత్యాలతో స్థానిక దేవాలయాల చరిత్రలకూ ప్రాధాన్యం కల్పించారు. శాసనాలు, స్థలపురాణాలు, జానపద గాథలు, పూర్వకావ్యస్థ విషయాలు వంటి అనేకాంశాలను వెలికి తీసి ప్రసిద్ధిలోకి తీసుకువచ్చారు.

పరిశోధనలు ఒక ఎత్తయితే సృజనలో భాగంగా విరచించిన సంకీర్తనలు అనేకం, శ్రీలక్ష్మీపుర నరసింహ భజనలు, ఉమామహేశ్వర కథ వంటివెన్నో రాశారు. ఏ రచన చేసిన ఔరా అనిపించేంతటి ప్రామాణికత, విషయం పట్ల లోతైన అవగాహన కొత్తదనం అడుగడుగునా కనిపిస్తాయి. పద్యమైనా, గేయమైనా వచనమైనా

ప్రక్రియా విషయంగా ఉన్నత ప్రమాణాలు పాటిస్తూనే రచన కొత్త దనంతో చేస్తారు. కథ, నవల, నాటకం, కవిత్వం, చరిత్ర, బాల సాహిత్యం, వ్యాఖ్య, సంకలనం, అనువాదం. కావ్య పరిష్కారం ఇలా సమస్త సాహితీ ప్రక్రియల్లో రచనలు చేశారు. ఒక్కో రచన ఆణిముత్యంలా ప్రకాశిస్తుంది.

స్వర్ణశకలాలు పేరుతో స్వర్ణకారుల ప్రతిభను తెలిపే పూర్వ కావ్యగత విషయాలు సంకల్పించారు. సాలగ్రామ శాస్త్రం పేరిట దాని పుట్టు పూర్వోత్తరాలు వివరించారు. మాంగల్య శాస్త్రం పేరిట రాసిన గ్రంథంలో హిందువుల పెళ్ళిళ్ళలోని మాంగల్య విశిష్టతను వివరించారు. ఎనిమిది శతకాలు, రెండు ద్విపద కావ్యాలు, మూడు సంకీర్తన కావ్యాలు, 14 చరిత్ర గ్రంథాలు రచించారు. అనేక సంచికలకు సంపాదకత్వాలు, మూడు ఆధ్యాత్మిక రచనలు, మూడు కావ్య వ్యాఖ్యానాలు, రెండు అనువాద గ్రంథాలతోపాటు మరెన్నో రచనలు పునర్ముద్రణలకు నోచుకున్నాయి. ముఖ్యమంత్రి చేతుల మీదుగా రాష్ట్రస్థాయి అవార్డు పొందారు.

కపిలవాయి వ్యాఖ్యాన సాహిత్యమూ విలువైనదే. గీతా చతుష్పదం (భగవద్గీత, భ్రమరగీత, ఉద్ధవ గీత, ఉత్తర గీతలలోని విషయాలకు పునర్వ్యాఖ్యానం). రుద్రాధ్యాయం (నమక చమకాలకు వేద విషయాలకు అర్థతాత్పర్య సహితంగా రుద్రస్వరూపాన్ని తెలిపే వ్యాఖ్యానం), హనుమచ్చహస్తం (హనుమంతుని వేయి నామాలకు హనుమత్తత్వాన్ని తెలిపే వ్యాఖ్యానం), కావ్యగణపతి (108 కావ్యాలలోని గణపతిస్తుతులకు గణపతి తత్త్వాన్ని తెలిపే వ్యాఖ్యానం) వంటివి ఆయన ప్రతిభకు దర్పణాలు. సవ్యసాచి అయిన కపిలవాయి చూతపురీవిలాస యక్షగానం, శ్రీమదాంధ్ర భాగవత మహాత్మ్యం, సాలగ్రామ శాస్త్రం, భువన మోహిని విలాసం, శారద రామాయణం, మనోబుద్ధిర్వివాహ అచలతత్త్వాలు, బసవ పురాణంసారం, ఆత్మైకబోధ, అముద్రిత శతకాలు (ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భండాగారం లోనివి), మనోబోధ శతకం, ఆచలానందం, శ్రీమద్రాం పూర్ణాచార్య ప్రభావం, సంక్షిప్త ఆబ్దిక విధానం వంటి గ్రంథాలనెన్నో పరిష్కరించారు.

ప్రాచీన ప్రబంధాలకు వ్యాఖ్యానం

యోగాసక్త పరిణయం, యయాతి చరిత్ర (తెలుగు) కావ్యం, తెనాలి రామలింగడి ధీరజన మనో విరాజితం వంటి ప్రాచీన ప్రబంధాలకు వ్యాఖ్యలు రాశారు. జాతీయాలతో, నుడికారాలతో సామెతలతో రంజింపజేసేలా కబుర్లాడే లింగమూర్తి పాలమూరు మండల భాషా సౌందర్యాన్ని ప్రస్ఫుటించే కోశస్థాయి రచనగా "పామర సంస్కృతం' అనే గ్రంథాన్ని ఈ మధ్యే పాలమూరు మాండలిక పదకోశ గ్రంథంగా రాసి అచ్చువేశారు. కపిలవాయిపై ఇతర కవులు పద్యకావ్యాలు రాశారు. ఆయన సాహిత్యంపై వివిధ విశ్వవిద్యాలయాల్లో పరిశోధనలు జరిగాయి. ఆయనపై నిర్మించిన డాక్యుమెంటరీ (జీవనచిత్రం) నంది అవార్డు అందుకొంది. కవితా కళానిధి, పరిశోధన పంచానన, కవికేసరి, వేదాంత విశారద, సాహితీ విరాణ్మూర్తి, సాహిత్య స్వర్ణ సౌరభకేసరి వంటి అనేక అన్వర్థ బిరుదులు అందుకొన్నారు. తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం ప్రతిభా పురస్కారం, బూర్గుల రామకృష్ణారావు ప్రతిభా పురస్కారం, సి.పి. బ్రౌన్ సాహిత్యం పురస్కారం, నోరి నరసింహశాస్త్రి పురస్కారం, కందుకూరి రుద్రకవి పీఠం పురస్కారం అందుకున్న ప్రతిభా మూర్తి. విశ్వవిద్యాలయాలు, అకాడమీలు పూనుకొని చేయాల్సిన పనిని ఆలవోకగా ఒంటిచేత్తో చేశారు. నిరంతర అక్షర తపస్వి అయిన కపిలవాయి తెలంగాణ సాహిత్యమూర్తులలో ఓ విశ్వరూపం! ఆయన మృతి తెలంగాణ భాషా సంస్కృతీ వారసులకు తీరని లోటు!

OUR CONTRIBUTORS

Dr. Dyavanapalli Satyanarayana obtained his masters in history from the University of Hyderabad and his Ph.D. from Osmania University, Hyderabad. Moreover, he has Post Graduate Diplomas in Archival Science & Manuscriptology, and Travel & Tourism Management. He explored several prehistoric sites, rock paintings and inscriptions across Telangana. He also authored books on history and tourist sites of Telangana. He acted as the Sectional President of Ancient History of Andhra Pradesh History Congress at Srikakulam, 2016. He is currently working as the Curator of Tribal Museums, Government of Telangana, Hyderabad.

Prof. Adapa Satyanarayana is a former Professor and Head, Department of History, Osmania University, Hyderabad. He taught at Osmania University for about 30 years. His area of specialization is Socio-Economic History of Modern India, with a focus on Dalit Studies, Migration and Diaspora. He has authored three books and edited eight volumes on Modern Andhra and Telangana History. He has extensively published on the social history of lower castes and Telugu Migrations in India and abroad.

Prof. E. Sudha Rani is the current Director of the Centre for Staff Training and Development, Dr. B. R. Ambedkar Open University, Hyderabad, Telangana. She has previously held the title of Head of Department of History and Dean Faculty of Social Sciences. She was the recipient of the Best Teacher Award (2015) and Eshwari Bai Memorial Award (2017) from the Government of Telangana. She was also the UGC-DAAD fellowship awardee, and published several books and research articles in various journals on Telangana history, Dalit history and women.

Prof. Salma Ahmed Farooqui is a Professor at the H. K. Sherwani Centre for Deccan Studies, Maulana Azad National Urdu University, Hyderabad. Her inclination for research has led to several publications, which include eight books and research papers on medieval Indian history and history of the Deccan. She has presented papers at national and international conferences, including University of Cambridge; University of California, Santa Barbara; New York University's campus in Florence; University of Hawaii; Sarajevo, Istanbul, Berlin and Tbilisi. She is the recipient of the Fulbright-Nehru International Education Administrators Seminar in 2013 and the Study of the United States Institutes Program in 2010 at the Department of Religious Studies, University of California, Santa Barbara. She is on the editorial boards of Journal of Deccan Studies and TRC Journal of Telangana Studies.

Prof. Sangisetti Srinivas is working as an assistant professor in Library information science at Govt. Degree College, Malkajgiri. He did His Master's Degree in Library and Information Science as well as Mass communication and Journalism. He was instrumental in running Telangana Student Front at Osmania University in

the early 1990s. He received the prestigious Telangana State Government Literary Award for his contribution to Telangana literature. He edited more than 30 books, and wrote a number of books on Telangana culture, history and culture. He is regular columnist for Deccan Land and other journals.

Dr. K.P. Rao is currently serving as a Professor in the Department of History, University of Hyderabad, India. He has Ph.D. in Archaeology. As a field archaeologist, he has experience in explorations and excavations. His main areas of interest are Megaliths, Archaeoastronomy, Southeast Asian trade and GIS. He has published one book and more than 35 research articles. He has more than 25 years of teaching experience at various universities. He also served as Director, Department of Archaeology and Museums, Govt. of Andhra Pradesh.

Dr. Sanganabatla Narsaiah is a translator and scholar in the languages of Sanksrit, English and Hindi. He is an expert in grammar, Andhra literature and history. Having worked as principal of the Government Oriental Degree College in Dharmapuri, he is currently working as a visiting professor at Potti Sreeramulu Telugu University.

Dr. G. Anjaiah, obtained his M.A., M. Phil, and Ph.D. degrees in History from Osmania University. Currently, he is Chairman of the Board of Studies in History, O.U. His area of specialization is Medieval History. He did his Ph.D. on 'The Usurpation The phenomenon in Vijayanagara'. He is a life member of IHC, SIHC, THC, and APHC. He is the Vice President of South Indian History Congress. He attended many National and State level conferences and seminars. To his credit, he has more than 12 articles published in reputed journals. He is also associated with the writings of Telugu Academy textbooks for IPE and BA courses.

FORUM FOR BETTER HYDERABAD - 19TH ANNUAL MEET

In 2019, Forum for a Better Hyderabad (FBH) stepped into another exciting year of social and environmental advocacy, activism and service. As FBH celebrates its 19th Anniversary, unlike previous years, it will not fall on World Environment Day due to Eid-Ul-Fitr, an important festival for the people of Hyderabad. In still keeping with the celebratory mood, however, we are hosting our annual meet on 4th June 2019 at the Indira Priyadarshini Auditorium. To mark the occasion, a yearbook will also be released, containing insights from eminent persons who are experts in their respective fields.

GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

1. Articles for publication should be neatly typed, double-spaced with wide margins, on one side of an A4 side paper. Font: Times New Roman; Size: 12 pt.; Line Spacing: 1.5; Italics are used for emphasis. Sub-headings are not to be numerated.

2. For referencing, Chicago Manual of Style is preferred in the following order:

   Authors Name. Year of Publication. Title of the book in italics. Place of Publication: Name of the Publisher/Press.

   Book titles and Journal titles are given in italics; article titles in "quotation marks". Foot-notes/End-notes should end with full stops.

3. Long quotations are to be indented and marked by a new paragraph. Omissions and additions are marked by "square brackets […]".

4. Please submit a printed copy of the article and a soft copy by email. A hard copy is essential.

5. The length of the article should be preferably between 2500 and 6000 words, without references.

6. Please submit a synopsis of the article in about 150 words and bio-data of the contributor (with email address) in not more than 100 words.

7. Contributors are requested to provide both their postal and email addresses to facilitate communication.

8. Please keep illustrations and photos to a minimum. They should be reducible to fit in the print area (10 x 18 cm) of the page, along with the caption. Please number the illustrations and photos, and correlate them with the text.

9. All contributions will be peer-reviewed and copy-edited. No significant changes will be made by the editorial team without referring to the contributor.

10. Two copies of the issue in which the article has been published will be mailed to the contributor.